

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Helina Tross

LÄHENEMISKEELU KASUTAMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA PUHUL

Magistritöö

Juhendaja

MA Anna Markina

Tartu

2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Lähenediskeeld kui õiguskaitsevahend	10
1.1. Lähenediskeeldu defineerivad tunnused	10
1.1.1 Ajutine ja pikaajaline lähenediskeeld kriminaalmenetluses	11
1.1.2 Lähenediskeeld tsiviilkohtumenetluses	17
1.2. Lähenediskeeldu siseriikliku regulatsiooni koostõla Istanbuli konventsiooni eesmärgiga	20
1.3. Lähenediskeeldu kohaldamine	24
1.3.1 Tõendite kogumine lähenediskeeldu taotlemisel	24
1.3.2 Lähenediskeeldu taotlemine ja menetlemine	27
1.4. Lähenediskeeldu rikkumine	30
2. Lähenediskeeldu kohtupraktika analüüs ja küsitluse tulemused	33
2.1. Lähenediskeeldu taotlemist tingivad asjaolud ja kohtute põhjendused	33
2.1.1 Lähenediskeeldu taotlemist tingivad asjaolud	34
2.1.2 Kohtute põhjendused lähenediskeeldu vajaduse hindamisel	37
2.2. Tingimused ja kohtute põhjendused lähenediskeeldu kohaldamisel	40
2.2.1 Lähenediskeelduga kohaldatavad tingimused	40
2.2.2 Kohtute põhjendused lähenediskeeldu piirangute hindamisel	45
2.3. Lähenediskeeldu kohaldamata jätmise põhjused	48
2.4. Lähenediskeeldu rikkumised	56
2.4.1 Lähenediskeeldu rikkumiste ajaline suhte kohtuotsusega	57
2.4.2 Lähenediskeeldu rikkumiste sisu	58
2.4.3 Lähenediskeeldu rikkumiste tõendamine	60
2.4.4 Lähenediskeeldu rikkumiste sanktsioneerimine	61
2.5. Lähisuhtevägivallaga tegelevate spetsialistide seisukohad lähenediskeeldu probleemidest ja efektiivsusest	63

2.5.1	Lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjused	64
2.5.2	Lähenemiskeelu eesmärgipärasus ja selle põhjendamine lähenemiskeelu taotlemisel.....	67
KOKKUVÕTE		71
USE OF THE RESTRAINING ORDER IN THE CASE OF DOMESTIC VIOLENCE.....		75
	Abstract.....	75
KASUTATUD ALLIKAD		80
	Normatiivaktid.....	80
	Kohtulahendid	80
	Kirjandus ja muud allikad	85

SISSEJUHATUS

Lähenemiskeeld on õiguskaitsevahend, mis seatakse ühe või mitme isiku kaitseks teise isiku tegude eest kriminaalmenetluses või tsiviilkohtumenetluses. Tegemist on seega ennetusliku õiguskaitsevahendiga. Enamasti kohaldatakse lähenemiskeeldu nende inimeste kaitseks, kes on kannatanud lähisuhtes toime pandud vägivalla, sh nii vaimse kui ka füüsilise vägivalla all. Isegi, kui isik on toime pannud karistusõigusliku vastutust kaasa toova teo ning isikut on selle eest karistatud, võib lähisuhtes toime pandud vägivalla all kannatanud isik siiski vajada täiendavat kaitset oma õiguste edaspidiste rikkumiste eest.¹ Seetõttu käsitlen magistritöös lähenemiskeeldu kohaldamist just lähisuhtevägivalla näitel.

Lähisuhtevägivalla juured ulatuvad kaugesse minevikku. Kuigi ajalooliselt on vägivaldsus oma kaaslase suhtes olnud lausa normaalsus, siis tänaseks ei ole selline käitumine enam aktsepteeritav. Hoolimata sellest, et tänapäeval kehtib ühiskonnas igasuguse vägivalla osas täisleppimatus, on lähedase suhtes toime pandud vägivald siiski laialdane probleem kogu maailmas. Asjaolu, et lähisuhtevägivald on ühiskonna poolt taunitav, teeb ka selle avastamise oluliselt raskemaks, kuivõrd seda tegevust üritatakse varjata.² Lähisuhtevägivalla ohvriteks on enamasti naised, sõltuvalt riigist on naistel oht elu jooksul lähisuhtevägivalla ohvriks langeda koguni 15-71%.³ Tegemist on äärmiselt murettekitavate numbritega, sest umbes igal kuuendal naisel on oht langeda lähisuhtevägivalla ohvriks. Viimastel aastatel on lähisuhtevägivalla teemal avalikult palju räägitud⁴, mistõttu on inimesed hakanud seda probleemi rohkem teadvustama. Kuivõrd avalikult on igasugune vägivald taunitud ning vastukaaluks on innustatud vägivalla all kannatavaid inimesi vägivaldsest suhtest väljuma, on sellest tulenevalt ka ohvrid aina enam julgenud oma lugusid jagada. Lähisuhtevägivalla kuritegudest teatatakse seega üha rohkem.

Justiitsministeeriumi andmetel registreeriti 2019. aastal koguni 4119 lähedase vastu toime pandud juhtumist juhtumit. Nendest 86% moodustasid kehalise väärkohtlemise süüteod, 11% ähvardamise süüteod, 2% seksuaalkuriteod ning 1% elu- ja tervisevastased süüteod. Lähisuhtes

¹ Lähenemiskeeld. Justiitsministeerium, lk 1. Kättesaadav veebilehel: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/lahenemiskeeld_praktilisi_nouandeid.pdf (31.01.2021)

² Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Justiitsministeerium: Tallinn 2011, lk 14 Kättesaadav veebilehel: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhis_kovidele_v_eebi.pdf (10.04.2021)

³ Strand, S. Using a restraining order as a protective risk management strategy to prevent intimate partner violence. Police Practice and Research (2011). Kättesaadav veebilehel: <https://www.tandfonline.com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/full/10.1080/15614263.2011.607649> (02.01.2020)

⁴ Vt nt Laasik, T. Lähisuhtevägivalla kohtupraktikast: kuidas edasi? – ERR uudised, 31.05.2020. Kättesaadav veebilehel: <https://www.err.ee/1096122/tambet-laasik-lahisuhtevagivalla-kohtupraktikast-kuidas-edasi> (09.04.2021)

vägivallatsejaid elab igal pool Eestis, kuid statistiliselt on enim juhtumeid Ida-Viru ja Lääne-Viru maakondades. Valdav osa lähisuhtevägivalla ohvritest on naised ning vägivallatsejateks mehed. 2019. aastal näiteks vastavalt 81% ja 85%.⁵

2020. aastal registreeriti 3987 lähisuhtes toime pandud kuritegu, mis on 3% vähem, kui aasta varem, kuid tegemist on siiski väga suure numbriga. Samuti jäi ka osakaal kuritegudest üsna samale tasemele. Registreeritud juhtumitest 84% moodustasid kehalise väärkohtlemise kuriteod, 11% ähvardamise, 3% seksuaalkuriteod ning 1% elu- ja tervisevastased süüteod, kusjuures tapmisi ja mõrvu registreeriti üle kahe korra rohkem, kui aasta varem. Kokku moodustasid koguni 15% kõikidest kuritegudest just lähisuhtes toime pandud kuriteod. Elanike suhtarvu kohta pandi kõige rohkem lähisuhtevägivalla kuritegusid toime Ida-Virumaal, Valgamaal ning Lääne-Virumaal. Jätkuvalt olid endiselt ka vägivallatsejateks enamasti mehed ning ohvriteks naised, vastavalt 88% ja 81%. Üle poolte juhtudest pannakse kuritegu toime enda elukaaslase või abikaasa suhtes. Kusjuures koguni 27% lastest langevad lähisuhtevägivalla ohvriks või näevad seda pealt.⁶

Sedavõrd suur arv lähisuhtevägivalla juhtumitest on üheaegselt kurvastav ning n-ö röömustav. Kurvastav seetõttu, et tänapäeva ühiskonnas üldse perekonna siseselt toime pandud vägivald niivõrd suur probleem on. Samuti ka seetõttu, et ilmselt suur osa juhtumitest jääb siiski varjatuks, nendest ei teatata, mistõttu on tegelikult lähisuhtevägivalla juhtumeid oluliselt rohkem. Näiteks hiljuti läbi viidud uuringu tulemusel selgus, et Eestis ei teata koguni 83% inimestest, et nende suhtes on vägivaldne tegu toime pandud.⁷ Teatud mõttes on lähisuhtevägivalla juhtumitest teatamise number aga ka n-ö röömustav, sest inimesed julgevad oma lähedaste poolt toime pandud vägivalla aktidest teatada. Näiteks 2018. aastal teatati lähisuhtevägivalla juhtumitest 3607 korral, st *ca* 500 juhtumist vähem, kui 2019. aastal. Aasta varasemaga, s.o 2017. aastaga, võrreldes on aga lähisuhtevägivallast teatatud koguni 975 juhtumist rohkem.⁸ Abi otsimine on minu hinnangul esimene samm vägivaldsest suhtest

⁵ Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2019. Justiitsministeerium. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html> (24.10.2020)

⁶ Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2020. Perevågivald ja ahistamine. Justiitsministeerium. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (10.04.2021)

⁷ European Union Agency for Fundamental Rights. Crime, safety and victims' rights. Fundamental rights survey 2021, lk 78. Kättesaadav veebilehel: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf (09.04.2021)

⁸ Tamm, K., Solodov, S. Kuritegevus Eestis 2018. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium: Tallinn 2019, lk 30. Kättesaadav veebilehel: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2018_viidet_ega_lisadele.pdf (01.01.2021)

väljumisel. Kahetsusväärne on kahtlemata aga asjaolu, et perevägivalla all kannatavad ka lapsed.

Nende isikute kaitseks, kelle õigusi on rikutud või keda on õiguste rikkumisega ähvardatud, on võimalus taotleda lähenemiskeelu kohaldamist nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses. Kriminaalmenetluse seadustik⁹ sätestab kaks võimalust lähenemiskeelu kohaldamiseks. Üks võimalus on taotleda ajutist lähenemiskeeldu, mis kohaldatakse kriminaalmenetluse toimumise ajaks (KrMS § 141¹) ning teine võimalus on taotleda nn pikaajalist lähenemiskeeldu siis, kui isiku suhtes on jõustunud süüdimõistev otsus (KrMS § 310¹). Tsiviilkohtumenetluses on samuti võimalik lähenemiskeeldu taotleda (VÕS¹⁰ § 1055 lg 1). Tsiviilkohtumenetluses saab lähenemiskeeldu taotleda nii hagimenetluses kui ka hagita menetluses (TsMS¹¹ § 475 lg 1 p 7), samuti hagi tagamise abinõuna (TsMS § 378 lg 1 p 3) ja esialgse õiguskaitse abinõuna (TsMS § 546).

Kuigi lähisuhtes toime pandud kuritegusid registreeritakse iga aasta tuhandeid, taotletakse lähenemiskeeldu registreeritud lähisuhtevägivalla kuritegude arvuga võrreldes vähe. Näiteks 2019. aastal taotleti lähisuhtevägivalla ohvriks langenud isikute kaitseks kriminaalmenetluses ajutist lähenemiskeeldu 57 korral, samas lähisuhtes toime pandud kuritegusid registreeriti 4119.¹² Kuigi ajutise lähenemiskeelu taotluste arv on aastatega kasvanud, näiteks 2016. aastal esitati 14 taotlust ning 2019. aastal 57 taotlust, on see hulk minu hinnangul võrdlemisi madal.¹³ Kindlasti ei pruugi lähenemiskeelu seadmine olla alati otstarbekas meede kannatanu õiguste ja heaolu kaitseks, kuid registreeritud süütegude arvuga võrreldes võiks vastavate taotluste arv olla siiski suurem. Magistris soovin välja selgida mh põhjuse, miks see nii on, sest juhul, kui põhjus seisneb näiteks selles, et kannatanud üldse lähenemiskeelu seadmise võimalusest ei tea või ei täida lähenemiskeeld oma eesmärgi, siis on võimalik selle probleemi lahendamise tegeleda. Lähenemiskeelu kohaldamine võib kannatanu õigusi, näiteks elule ja tervisele, tõhusamalt kaitsta. Kui lähenemiskeeldu kohaldataks rohkem, siis oleks tõenäoliselt ka kannatanu õiguste jätkuvaid rikkumisi vähem. Või kas ikka oleks?

Magistris üldine eesmärk on analüüsida lähenemiskeelu kohtupraktikat ning tuvastada probleemkohad lähenemiskeelu kui õiguskaitsevahendi osas, võimalusel esitada ka ettepanekud nende lahendamiseks. Magistris teooria osa eesmärgiks on tuua välja lähenemiskeelu kui õiguskaitsevahendi regulatsiooni ülevaade sellest, millised on üldse võimalused kehtiva õiguse

⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 29.12.2020, 10.

¹⁰ Võlaõigusseadus. - RT I, 04.01.2021, 19.

¹¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 22.03.2021, 5.

¹² Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2019.

¹³ Samas.

kohaselt lähenemiskeeldu seada. Seejärel hindan, kas siseriiklik õigus on kooskõlas Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ehk Istanbuli konventsiooniga¹⁴ (edaspidi ka *Istanbuli konventsioon* või *konventsioon*), mille eesmärgiks on mh ennetada ja tõkestada perevägivalda.

Edasi toon välja ülevaate, milliselt on kehtiva õiguse kohaselt võimalik lähenemiskeeldu kohaldada, st kuidas tuleb lähenemiskeelu vajadust tõendada, taotleda ning kuidas toimub lähenemiskeelu kohaldamise menetlus. Samuti teen kokkuvõtte, millisel viisil toimub kehtiva õiguse kohaselt lähenemiskeelu rikkumiste sanktsioneerimine. Lähenemiskeelu regulatsiooni olemus aitab mõista kohtupraktika käigus kirjeldatud probleemide olemust.

Magistritöö praktilise osa eesmärgiks on esmalt välja tuua, miks üldse lähenemiskeeldu taotletakse ning milliseid põhjuseid on kohtud pidanud asjakohasteks. Näiteks, kui lähenemiskeeldu taotletakse üksnes hirmu tundmise tõttu, siis tekib küsimus, miks ei taotle kõik lähisuhtevägivalla ohvrid lähenemiskeeldu, kuivõrd eelduslikult tunneb iga ohver vägivallatseja ees hirmu. Seejärel toon välja, milliseid piiranguid ja erandeid piirangutest lähenemiskeeluga kohaldatakse ning millised on kohtute põhjendused piirangute kohaldamisel. See aitab mõista, kas kohtupraktika on rohkem ohvri või vägivalla toimepanija kesksel.

Töös toon välja ülevaate kohtute põhjendustest, miks lähenemiskeeld on jäetud kohaldamata. See aitab mõista, kas lähenemiskeelu taotlused on puudulikult põhjendatud, tõendatud või hoopis selles, et kohtud ei pea lähenemiskeeldu vajalikuks. Sellest saab omakorda järeldada, kas esineb kindel probleem, miks lähenemiskeelde kohaldamata jäetakse või on need põhjused erinevad. Kohtupraktika analüüsis toon viimaks välja, milliseid rikkumisi praktikas toime pannakse. Sellest saab järeldada, kas kohaldatavad piirangud on efektiivsed. Samuti selgitan välja, kuidas rikkumisi kohtumenetluses tõendatakse. Sellest saab järeldada, milliseid tõendeid kohtud asjakohasteks peavad. Veel analüüsin, milliseid karistusi lähenemiskeelu rikkumiste eest mõistetakse. Sellest saab esiteks järeldada, kas kohtupraktika on karistuste mõistmisel ühtne, samuti saab sellest järeldada, kas lähenemiskeelu seadmine on otstarbekas. Näiteks olukorras, kus isik talle kohaldatakse keeldu ei aktsepteeri, kuid rikkumise eest mõistetakse karistusena rahaline karistus, on minu arvates tõenäoline, et kannatanu õiguste rikkumist jätkatakse ka edaspidi.

Magistritöö keskne probleem seisneb selles, et lähenemiskeelde taotletakse praktikas võrreldes iga-aastaselt registreeritud lähisuhtes toime pandud kuritegudega vähe. Lähisuhtes toime

¹⁴ Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. - RT II, 26.09.2017, 2.

pandud vägivallateod on kahtlemata Eestis jätkuvalt suur probleem, mida kinnitavad ka registreeritud lähisuhtevägivalla juhtumite arvud.¹⁵ Selle keskse probleemi ümber on oluline leida lahendused ka teistele seonduvatele probleemidele, millele käesolevas töös keskendun.

Uurimisprobleemi lahendamiseks püstitan mitu uurimisküsimust, millele magistritöös vastatakse. Esimesena püstitan uurimisküsimuse, kuivõrd selge ja paindlik on lähenemiskeelu õiguslik regulatsioon, et tagada kaitse lähisuhtevägivalla ohvritele. Teise uurimisküsimuse vastusena selgitan välja, milline on lähenemiskeelu kohaldamise kohtupraktika lähisuhtevägivalla juhtumite puhul. Samuti, kas kohtupraktika on selles küsimuses järjepidev ja ühtlane. Kolmandaks vastan magistritöös küsimusele, mis on lähenemiskeelu vähese taotlemise ja ka kohaldamise põhjus. Neljanda uurimisküsimuse vastusena selgitan välja, milline on kannatanu tõendamiskoormus lähenemiskeelu taotlemisel ning kas ja kuidas see mõjutab lähenemiskeelu taotlemist. Viiendaks selgitan välja, milline on lähenemiskeelu rikkumiste sanktsioneerimise praktika. Samuti, kas kohtupraktika on selles küsimuses järjepidev ja ühtlane. Keskelt soovin leida vastust küsimusele, kas lähenemiskeeld täidab tänases Eestis õiguskaitsevahendina oma eesmärgi kaitsta kannatanut ning hoida ära tulevasi õigusrikkumisi kannatanu vastu.

Magistritöö kirjutamisel olen metoodiliselt kasutatud eelkõige kvalitatiivse, kuid osaliselt ka kvantitatiivse uurimuse põhimõtteid. Seejuures kombineerisin vajaduspõhiselt ka ajaloolisi ning analüütilisi meetodeid. Töö esimeses pooles viisin läbi kvalitatiivse uurimuse, mille aluseks on erialakirjandus, õigusaktide kommentaarid, kohtulahendid jne. Töö teises pooles läbiviidud analüüsi keskmesse tõin kohtulahendite süstemaatiline läbivaatluse, sh tööks vajaliku informatsiooni koondamise. Samuti edastasin töö teises pooles lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelevatele prokuröridele, abiprokuröridele ja ühele advokaadile küsimused ning koondasin neilt saadud vastused. Kohtulahendite süstemaatilise läbivaatuse ja küsitluse tulemusena saadud seisukohtade abil leidsin vastused uurimisküsimustele ning lahendasin uurimisülesanded.

Magistritöö alusallikad valisin lähtudes allikakriitilisusest, mille alusel kasutasin üksnes allikaid, mille osas sain olla veendunud nende asja- ning ajakohasuses. Eelistasin allikaid, millele on läbi viidud retsensioone ning samuti allikaid, millele on edaspidistes töödes rohkelt viidatud. Peamisteks allikateks olid erinevad Justiitsministeeriumi kokkuvõtted ja ülevaated, samuti kohalduvate seaduste kommenteeritud väljaanded. Samuti sain töös tugineda üksikutele teadusartiklitele- või analüüsidele, kuid seda peamiselt lähisuhtevägivalla teemadel, kuivõrd

¹⁵ Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2020. Perevägivald ja ahistamine.

lähenemiskeelu kohta väga palju töid Eesti kontekstis ei ole. Töö kõige olulisemaks allikaks oli kahtlemata Eesti kohtupraktika, mille osas kasutasin kõikide kohtuastmete jõustunud lahendeid, kuid kõige enam oli maakohtute ja ringkonnakohtute lahendeid vaadeldud valdkonnas.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks, millest esimene käsitleb lähenemiskeeldu kui õiguskaitsevahendit. Esimeses peatükis toon välja lähenemiskeelu regulatsiooni defineerivad tunnused ning siseriikliku õiguse kooskõla Istanbuli konventsiooniga. Teine peatükk sisaldab vastava regulatsiooni alusel jõustunud kohtupraktika analüüsi ning prokuröridele, abiprokuröridele ja advokaadile edastatud küsimuste tulemusi.

Valisin selle teema, sest Eestis on lähisuhtevägivald laialdane probleem hoolimata sellest, et probleemiga püütakse aktiivselt tegeleda. Aktiivse tegelemise all pean silmas näiteks ajakirjanduslikke analüüse jms, kuid puuduvad kõrgtasemelised teadustööd näiteks õigusteaduskondade magistri- ja doktoriõppes. Samuti ei ole varasemalt lähenetud lähenemiskeelule lähisuhtevägivallaga seoses.

Tööd iseloomustavad märksõnad on: lähisuhtevägivald, lähenemiskeeld, kohtupraktika analüüs.

1. Lähemiskeeld kui õiguskaitsevahend

1.1. Lähemiskeeldu defineerivad tunnused

Lähisuhtevägivalda on ühiskonnas esinenud teadaolevalt alati, kuid alles kaasaegses maailmas nähakse selles tõsist probleemi. Inimeste arusaam sellega seondult normaalsusest ja ebanormaalsusest on ajaga märkimisväärselt muutunud ning sellega seondult on muutunud ka inimeste suhtumine lähisuhtevägivalda. On tõenäoline, et vägivaldsed inimesed ise oma tegusid taunimisväärseks ei pea. Samuti on endiselt juhtumeid, kus inimesed teatud vägivallavorme lähedaste suhtes üldse vägivallaks ei pea, näiteks Avatud Ühiskonna Instituudi ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna poolt 2019. aastal läbi viidud uuringu¹⁶ tulemusel selgus, et 8% vastanutest ei pidanud vägivallaks abikaasalt või elukaaslaselt isikliku raha äravõtmist, 11% abikaasal või elukaaslasel tööl käimise keelamist ning 8% abikaasale või elukaaslasele kuuluva vara enda nimele kirjutamist.¹⁷ Ühtlasi on teada, et kahjuks näevad ka paljud ohvrid juhtunud iseendal süüd.¹⁸ On ka ohvreid, kes mõistavad, et nende peal tarvitatav vägivald ei ole normaalsus, kuid ei suuda vägivaldsest suhtest siiski ühel või teisel põhjusel väljuda. Tihti on selleks majanduslikud põhjused, kuivõrd ohvrid ja nende lapsed sõltuvad toimetuleku vaates oluliselt vägivallatsejast.¹⁹ Põhjuseks võib olla ka näiteks kahjutunne vägivallatseja suhtes.²⁰ Vägivallatsejast sõltuvaks muudabki ohvrid vägivallatseja teadlikult ise, näiteks piirates nende suhtlusõigust, keelates sissetuleku teenimise, ohvrit sissetulek ära võttes või muul viisil ohvri üle kontrolli haarates.²¹ Kui ohver on aga mingil põhjusel vägivaldsest suhtest väljunud, näiteks lähedaste kaasabil, võib ohver vajada abi, sh kaitset vägivallatseja eest. Üks võimalus selleks on lähemiskeeldu kohaldamine.

Lähemiskeeldu reguleerivad sätted võeti esimest korda kriminaalmenetluse seadustiku koosseisus vastu 2006. aastal. 14.06.2006 vastu võetud karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, tunnistajakaitse seaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seadusega

¹⁶ Kaugia S. Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda, lk 189. Kättesaadav veebilehel: <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2020/12/Kaugia.pdf> (17.04.2021)

¹⁷ Samas, lk 193.

¹⁸ MTÜ Naiste Tugi- ja Teabekeskus. Vägivallast. Kättesaadav veebilehel: <https://naistetugi.ee/vagivallast/> (17.04.2021)

¹⁹ Brown, G. R. Battered Women and the Temporary Restraining Order, lk 262. Kättesaadav veebilehel: https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/worts10&id=270&men_tab=srchresults (17.01.2021)

²⁰ Vt nt Tigasson, K.-R. Surm vannis: aastaid kestnud vaimne vägivald lõppes tapmisega. – Eesti Ekspress, 07.04.2021. Kättesaadav veebilehel: <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/93048487/surm-vannis-aastaid-kestnud-vaimne-vagivald-loppes-tapmisega> (09.04.2021)

²¹ Peets, S. Sotsiaalministeeriumi minivideote sarja avaloeng aitab märgata süvenevat vägivalda paarisuhtes. Sotsiaalministeerium. Kättesaadav veebilehel: <https://www.sm.ee/et/uudised/sotsiaalministeeriumi-minivideote-sarja-avaloeng-aitab-margata-suvenevat-vagivalda> (10.04.2021)

täiendati kriminaalmenetluse seadustikku järgmiste sätetega: § 38 lg 1 p 10, 141¹-141³, 310¹. Täiendati ka karistusseadusseadustikku §-ga 331², mis nägi ette sanktsiooni lähenemiskeelu rikkumise eest.²² Võlaõigusseadust täiendati lähenemiskeelu regulatsiooniga juba varem, 15.06.2005 võeti vastu tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus, millega täiendati võlaõigusseaduse § 1055 lg 1 teise lausega.²³

Kriminaalmenetluse seadustik sätestab sisuliselt kaks võimalus lähenemiskeelu kohaldamiseks – prokuratuuri taotlusel ja kannatanu nõusolekul (KrMS § 141¹) või kannatanu taotlusel (KrMS § 310¹). Alljärgnevalt toon täpsemalt välja erinevad kehtivast õigusest tulenevad võimalused lähenemiskeelu kohaldamiseks.

1.1.1 Ajutine ja pikaajaline lähenemiskeeld kriminaalmenetluses

Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt on võimalik kohaldada kahte tüüpi lähenemiskeeldu – ajutist lähenemiskeeldu (KrMS § 141¹) ning nn pikaajalist lähenemiskeeldu (KrMS § 310¹). KrMS § 141¹ lõige 1 sätestab: „kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks võib prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise“. Ajutise lähenemiskeelu eesmärgiks on kaitsta kannatanu isikuõigusi kahtlustatava või süüdistatava õigusvastaste rünnete eest kannatanu suunas kogu kriminaalmenetluse jooksul kuni kohtuotsuse jõustumiseni.²⁴ Järelikult on ajutist lähenemiskeeldu võimalik seada vaid juhul, kui kannatanu vajab kahtlustatava või süüdistatava rünnete eest kaitset, st kannatanu õiguste rikkumine on tõenäoline.

Sätte sõnastusest tulenevalt saab ajutist lähenemiskeeldu taotleda vaid prokuratuur ning üldjuhul²⁵ vaid kohtu kaudu. Kannatanu enda taotlusel ajutist lähenemiskeeldu kohaldada ei ole võimalik, kuid kannatanu soovil saab seda taotleda prokuratuur. Prokuratuur saab ka oma initsiatiivil ajutist lähenemiskeeldu taotleda, kuid KrMS § 141¹ lõikest 2 tulenevalt on ajutise lähenemiskeelu seadmiseks siiski vajalik kannatanu nõusolek. Kuni 07.05.2020 saigi ajutist lähenemiskeeldu kohaldada ainult kannatanu nõusolekul.²⁶

²² Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, tunnistajakaitse seaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seadus. - RT I 2006, 31, 233.

²³ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. - RT I 2005, 39, 308.

²⁴ Kergandberg, E., Pikamäe, P. § 141¹/1 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2019.

²⁵ Alates 07.05.2020 on võimalik erandlikel juhtudel lähenemiskeeld kehtestada ka prokuratuuri määrusega, kuid ka sellisel juhul peab kohus hiljem otsustama lähenemiskeelu lubatavuse üle (KrMS § 141¹ lg 1²).

²⁶ Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed). - RT I, 06.05.2020, 1.

07.05.2020 jõustus kriminaalmenetluse seadustikus²⁷ § 141¹ lg 1², mille kohaselt saab erandlikel juhtudel ajutist lähenemiskeeldu kohaldada ka prokuratuuri määrusega ning ilma kannatanu nõusolekuta. See ei tähenda, et sättega võetakse kannatanult ära õigus langetada otsuseid teda puudutavates küsimustes. Tegemist on ajutise abinõuga, mida on võimalik kohaldada olukordades, mis nõuavad kiiret tegutsemist. Eelkõige on see säte loodud lähisuhtevägivalla juhtumite puhuks, kus kannatanu turvalisus on vaja kiireloomuliselt tagada. Sisuliselt on selle sättega võimalik tagada kannatanu õiguste kaitse kiiresti, kuid siiski vaid mõneks ajaks. Sättest tulenevalt peab prokuratuur kohut teavitama lähenemiskeeldu kehtestamisest kahe tööpäeva jooksul. Seejärel otsustab kohus lähenemiskeeldu kohaldamise lubatavaks tunnistamise üle KrMS § 141¹ lg 1³-6 sätestatud korras. See tähendab, et kohtu poolt lähenemiskeeldu kohaldamise lubatavaks tunnistamiseks on vaja siiski kannatanu nõusolekut.²⁸

Pea KrMS § 141¹ lg 1² sätestatud erakorralist lähenemiskeeldu seadmise kohaldamist vajalikuks abinõuks. Suur osa lähisuhtevägivalla juhtumitest ohustavad kahjuks kannatanu elu ja tervist. Kannatanu turvalisuse tagamine võib seetõttu vajada kohest reageerimist. Kohtu kaudu ajutise lähenemiskeeldu seadmine võtab paratamatult mõnevõrra aega, kuid kannatanu võib vajada kaitset vägivaldsete eest kiiremini. Seetõttu on oluline, et ka kehtiv õigus sätestaks võimaluse tagada kannatanu õiguste kaitse võimalikult kiiresti.

Samuti pean KrMS § 141¹ lg 1² sätet oluliseks ka seetõttu, et kannatanu ise ei pruugi vahetult pärast lähisuhtevägivalla juhtumit mõista lähenemiskeeldu kohaldamise vajadust. Paljud perekonna sisesed vägivalla juhtumid jäävad varjatuks just seetõttu, et ohvrid ei mõistagi olukorra tõsidust ning peavad seda normaalsuseks või kardavad vägivaldsest suhtest väljuda, mistõttu ei taha või ei julge nad ennast vägivaldsete eest kaitsta. Seetõttu on hea, kui on võimalik lähenemiskeeldu seada ka ilma kannatanu nõusolekuta. Isegi, kui see on vaid ajutiselt. Minu seisukoht ei seisne selles, et kannatanult tulekski ära võtta õigus otsustada lähenemiskeeldu kohaldamise vajaduse üle. Vastupidi, kindlasti peab jääma kannatanul temaga seotud toimingutes otsustusõigus. Antud säte jätab aga kannatanule teatud aja oma seisukoha kujundamiseks lähenemiskeeldu seadmise vajaduse üle. Selleks võib aga kannatanul olla täiendavalt vaja ka psühholoogilist abi.

Näiteks Rootsis on lähenemiskeeldu kohaldamise pädevus prokuröri, kuid sellega seoses esines mitmeid probleeme. Peamine probleem seisnes selles, et esiteks rahuldasiid prokurörid vaid

²⁷ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 06.05.2020, 14.

²⁸ Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed) 170 SE. Lõpptekst. Kättesaadav veebilehel: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/000826a5-0c93-407c-9fab-f173221748b4> (13.12.2020)

vähese osa lähenemiskeelu taotlustest ning teiseks ei taganud lähenemiskeeld ohvritele piisavat kaitset. Hiljem seadusandlust muudeti nende probleemide kõrvaldamiseks. Võeti kasutusele elektroonilise valve seadmed ning taotluste lahendamisel hakati arvesse võtma isiku, kellele lähenemiskeelu kohaldamist taotleti, varasemaid süütegusid teiste suhtes. Varasemalt võtsid prokurörid arvesse vaid neid isiku süütegusid, mis olid toime pandud lähenemiskeelu taotleja suhtes. Lisaks pikendati kohaldatava lähenemiskeelu perioodi ühelt kuult kahe kuuni.²⁹ Ma leian, et ka Eestis võiks prokuröri poolt kohaldatava lähenemiskeelu periood olla mõnevõrra pikem. Kaks tööpäeva võib küll olla prokuröri jaoks piisav, et kohtule lähenemiskeelu kohaldamisest teada anda, kuid see ei pruugi olla piisav ohvri jaoks, kes peab lähenemiskeelu kohaldamiseks oma nõusoleku andma. Inimene, kes on lähisuhtevägivalla ohver olnud näiteks pika perioodi vältel, vajab tõenäoliselt aega, et mistahes otsuseid vastu võtta seoses vägivallatsejaga. Hirmutundest üle saamiseks ning olukorra tõsiduse mõistmiseks ei pruugi paarist päevast piisata. Samuti tuleb arvestada asjaoluga, et lähisuhtevägivalla olukordades on tegemist pereliikmega, mis omakorda raskendab erinevate seesuguste otsuste tegemist.

Leian, et erandkorras lähenemiskeelu seadmise pädevus võiks olla ka politseil, kes on enamasti lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelemisel esimeseks lüliks. Seesugust lähenemiskeelu seadmise võimalust rakendatakse näiteks Walesis ja Inglismaal, kus politsei poolt kohaldatud lähenemiskeeld hakkab kehtima koheselt ning kestab 48 tundi. Seejärel peab politsei kohtult lähisuhtevägivalla lähenemiskeeldu taotlema, mis kehtib 28 päeva.³⁰ Ma arvan, et analoogset võimaluse kehtestamist võiks kaaluda ka Eestis just osas, mis võimaldab politseil seada viivitamatult lähenemiskeeld. Mõistlikuks ei pea ma hilisemat, s.o 28 päevaga limiteeritud lähenemiskeelu seadmise võimalust, kuivõrd see on minu arvates liiga lühike periood. Enamasti saab just politsei esimesena lähisuhtevägivalla juhtumitest teada. Politseil on võimalik kohapeal koheselt hinnata olukorda ning langetada otsus, kas kannatanu vajab vägivallatseja eest täiendavat kaitset või mitte. Kuigi vägivalla toimepanijale on see kindlasti teatud määral koormav, kaalub ohvri saadav kasu selle üles.

Samas võimaldab kehtiv korrakaitseseadus³¹ korrakaitseorganil isiku kinni pidada kuni 48 tunniks, mh isiku elu või kehalist puutumatust ähvardava vahetu ohu tõrjumiseks (KorS § 46). Seega on igal juhul korrakaitseorganil võimalik sekkuda ja ohvrit kaitsta võimaliku eelseisva

²⁹ Strand, S. J. M., Fröberg, S., Storey, J. E. Protecting victims of intimate partner violence: Swedish prosecutors' experiences of decisionmaking regarding restraining orders. - Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention (2018). Kättesaadav veebilehel: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14043858.2018.1450547> (31.01.2021)

³⁰ Bates, L., Hester, M. No longer a civil matter? The design and use of protection orders for domestic violence in England and Wales. - Journal of Social Welfare and Family Law (2020), lk 135. Kättesaadav veebilehel: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09649069.2020.1751943> (30.01.2021)

³¹ Korrakaitseseadus. - RT I, 03.03.2021, 4.

õigusvastase ründe eest, kui ohus on ohvri elu või kehaline puutumatus. Siiski ei ole selliselt võimalik kaitsta ohvrit vaimse lähisuhtevägivalla eest, mis on oma mõjult samaväärne füüsilise vägivallega.

KrMS § 141¹ lg 1 sätestab ka lähenemiskeelu meetmed. Sätte kohaselt võib lähenemiskeelu korras keelata kahtlustataval või süüdistataval teatud kohtades viibimise, teatud isikutele lähenemise ning nendega suhtlemise. Hiljem on ajutisel lähenemiskeelu meetmete võimalusi laiendatud veelgi. Nimelt jõustus 01.01.2015³² KrMS § 141¹ lg 1¹, millega võimaldatakse koos ajutise lähenemiskeeluga kohaldada ka KarS³³ §-s 75¹ sätestatud elektroonilist valvet kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul. Seaduseelnõu seletuskiri, millega ajutise lähenemiskeelu regulatsiooni täiendati, sätte tausta ei selgita, kuid viitab Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika analüüsile, milles on täpsemalt põhjendatud elektroonilise valve rakendamise vajadus.³⁴

Elektroonilise valve kohaldamisel on nii positiivseid kui ka negatiivseid aspekte, kuid positiivsed aspektid on negatiivsetest mõnevõrra kaalukamad. Positiivse poole pealt pakub lähenemiskeeld koos elektroonilise valvega kannatanule suuremat turvatunnet, sest olukorras, kus isik, kellele lähenemiskeeldu on kohaldatud, siseneb lähenemiskeelu alale, saavad õiguskaitseasutused koheselt rikkumise kohta teavituse, mistõttu on õiguskaitseasutustel võimalik rikkumise toimepanemisse kiirelt sekkuda.³⁵ KarS § 75¹ lg 1 kohaselt kinnitatakse kahtlustatava või süüdistatava keha külge elektrooniline seade, mille valib kriminaalhooldusametnik. Eestis on võimalik kasutada kolme erinevat elektroonilise valve seadet. Justiitsministri 22.02.2007 määruse nr 15 „Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord“³⁶ § 9 lg 1 kohaselt on nendeks jalavõru, koduvalveseade ning GPS-jälgimisseade. Seega on elektroonilise valvega lähenemiskeeldu rikkumisi oluliselt lihtsam tuvastada kui lihtsalt lähenemiskeelu rikkumisi. Sellest hoolimata ei pruugi elektroonilise valve kohaldamisel olla kasutegur väga suur, kuivõrd valdav osa lähenemiskeelu rikkumistest moodustavad suhtlemiskeelu rikkumised.³⁷ Elektrooniline valve võimaldab jälgida kahtlustatava või süüdistatava liikumist, kuid see ei takista suhtlust kannatanuga näiteks kõnede, e-kirjade,

³² Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 30.12.2014, 9.

³³ Karistusseadustik. - RT I, 03.03.2021, 3.

³⁴ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE. Esimene lugemine. Seletuskiri. Kättesaadav veebilehel: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad> (15.12.2020)

³⁵ Tamm, K., Kruusement A. Elektroonilise valvega lähenemiskeelu kohaldamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2012. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/elektroonilise-valvega-lahenemiskeelu-kohaldamise-analuus> (09.01.2021)

³⁶ Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. - RT I, 12.01.2011, 7.

³⁷ Tamm, K., Kruusement A. Elektroonilise valvega lähenemiskeelu kohaldamise analüüs, lk 5.

sõnumite jm viisil. Lisaks on elektroonilise valve kohaldamine ka ressursikulukas.³⁸ KarS § 75¹ lg 3 kohaselt saab elektroonilist valvet kohaldada maksimaalselt üheks aastaks ning elektroonilist valvet saab KrMS § 141¹ lg 1¹ kohaselt kohaldada ainult kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul.

Hoolimata elektroonilise valve miinustest arvan, et selle kohaldamine on paljudel juhtudel otstarbekas. Lähenemiskeelu eesmärk ei ole ainult kannatanu turvalisuse tagamine, vaid ka turvatunde tekitamine. Tõik, et õiguskaitseasutustel on võimalik rikkumise korral koheselt sekkuda, on kannatanule kahtlemata julgustavam kui lähenemiskeeld, mille puhul peab kannatanu rikkumisest ise teatama. Seega ei pea kannatanu tundma pidevat hirmu kahtlustatava või süüdistatava ees. Kõige parem võimalik seade minu hinnangul lähisuhtevägivalla olukorras on kaheosaline GPS-jälgimisseade³⁹, sest see võimaldab suuremat liikumisvabadust nii kahtlustavale või süüdistatavale kui ka ohvrile endale. Kui kahtlustatava või süüdistatava keha külge on paigaldatud GPS-jälgimisseade ning ohver kannab endaga kaasas mobiiltelefoniga sarnanevat seadet, on see minu arvates kannatanule praegu Eestis kasutatavatest elektroonilise valve seadmetest enim turvatunnet pakkuv. Kui kaks seadet satuvad üksteisele liiga lähedale, saab selle kohta teavituse nii ohver kui ka õiguskaitseorganid.⁴⁰

Kui kurjategija on süüdi mõistetud isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos, võib kannatanu taotleda süüdistatavale KrMS § 310¹ lg 1 kohaselt lähenemiskeelu kohaldamist. Isikuvastaste kuritegude all ei ole sätte tähenduses mõeldud aga ainult karistusseadustiku 9. peatükis sätestatud isikuvastaseid süütegusid, vaid sätet tuleb tõlgendada selles osas laiendavalt. Nii võib isikuvastaseks kuriteoks KrMS § 310¹ tähenduses lugeda ka näiteks KarS §-s 200 sätestatud röövimise, KarS §-s 214 sätestatud väljapressimise jne. Kui lähenemiskeeldu soovitakse taotleda mingi muu teo osas või kui süüdimõistvat otsust ei ole tehtud, siis on kannatanul võimalik lähenemiskeeldu taotleda tsiviilkohtumenetluses sätestatud regulatsiooni alusel.⁴¹

Lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada kuni kolmeks aastaks (KrMS § 310¹ lg 1). Tegemist on nn pikaajalise lähenemiskeeluga. KrMS § 310¹ ei sätesta iseseisvat alust lähenemiskeelu taotlemiseks, vaid menetlusõigusliku aluse. Materiaalõiguslik alus lähenemiskeelu kohaldamiseks tuleneb VÕS § 1055 lg-st 1.⁴² Täpsemalt on materiaalõiguslikku alust selgitatud järgmises alapeatükis. Erinevalt ajutisest lähenemiskeelust, mida saab taotleda vaid prokuratuur

³⁸ Samas, lk 9.

³⁹ Samas, lk 7-8.

⁴⁰ Samas, lk 8.

⁴¹ Sarv, J. KrMS § 310¹/3.

⁴² Sarv, J. KrMS § 310¹/2.

kannatanu nõusolekul, saab nn pikaajalist lähenemiskeeldu taotleda vaid kannatanu ise, kui kurjategija suhtes on jõustunud süüdimõistev otsus. Keegi teine seda kannatanu eest teha ei saa, sh ka mitte kohus ega prokuratuur.⁴³ Oluline on kriminaalmenetluses taotletava lähenemiskeelu puhul see, et pikaajalist lähenemiskeeldu saab kohaldada vaid siis, kui kannatanu taotleb lähenemiskeelu kohaldamist selle teo osas, milles isik süüdi mõisteti.⁴⁴

Lähenemiskeelu sisuks olevad abinõud, mida nn pikaajalise lähenemiskeelu seadmisel kohaldada võib, ei ole ammendavad. Näiteks võib lähenemiskeeld seisneda keelus kannatanule teatud kauguseni läheneda, kannatanuga kontakteeruda sidevahendite abil vms (vt näiteid alapeatükis 2.2.1). Oluline on lähenemiskeelu abinõu valimisel aga silmas pidada lähenemiskeelu eesmärki ning abinõu proportsionaalsust süüdimõistetu suhtes. Kuigi kohaldatav abinõu peaks aitama ära hoida tulevased õigusrikkumised kannatanu suunas, ei või abinõu siiski olla süüdistatava jaoks liialt koormav.⁴⁵ Niisiis tuleb lähenemiskeelu abinõu valikul arvestada nii kannatanu kui ka süüdistatava õigustega. Selleks, et välja selgitada süüdistatava seisukoht, tuleb kohtul süüdistatav ära kuulata. Süüdistatavale tuleb tagada õigus avaldada arvamust lähenemiskeelu kohta üldiselt, aga ka täpsemalt kohaldatava abinõu, ulatuse jms suhtes. Kohus ei tohi kohaldada sellist lähenemiskeelu abinõud, mille osas süüdistatavale ei ole antud võimalust arvamust avaldada.⁴⁶ Kohtul tuleb abinõu proportsionaalsust ka endal kaaluda. Kohus peab hindama, kas rakendatav abinõu on vajalik ja sobiv. Kaitstav õigushüve peab olema sedavõrd kaalukas, et see õigustab süüdistatavale kohaldatavaid piiranguid. Abinõu tuleb sõnastada võimalikult täpselt. Abinõude valikut kuidagi piiratud ei ole, vaid see tuleb valida konkreetse juhtumi asjaolusid kaaludes. Juhul, kui seatakse ruumiline lähenemiskeeld, peab see olema seatud meetri täpsusega, sealjuures tuues välja ka erandid, näiteks, kui kannatanu ja lähenemiskeelu adressaat töötavad samas kohas, elavad samas majas vms.⁴⁷ Kohus peab silmas pidama kriteeriumina seda, et kannatanu oleks nõus määratud keeluga. Abinõu ei pea küll olema täpselt selline, mida kannatanu on ise taotlenud, kuid kohaldada ei saa sellist abinõud, millele kannatanu vastu on.⁴⁸ Lisaks, sarnaselt ajutisele lähenemiskeelule on ka nn pikaajalist lähenemiskeeldu võimalik kohaldada elektroonilise valvega (KrMS § 310¹ lg 1¹). Elektroonilise valvega lähenemiskeeldu võib aga kohaldada maksimaalselt ühe aasta. Kui lähenemiskeeldu on kohaldatud pikemalt kui üks aasta, tuleb ülejäänud ajal kohaldada teisi abinõusid.

⁴³ Sarv, J. KrMS § 310¹/5.

⁴⁴ Sarv, J. KrMS § 310¹/9.

⁴⁵ Sarv, J. KrMS § 310¹/1.

⁴⁶ Sarv, J. KrMS § 310¹/6.

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-59-10, p 7.3.

⁴⁸ Sarv, J. KrMS § 310¹/5-7.

1.1.2 Lähene miskeeld tsiviilkohtumenetluses

Lähene miskeelu seadmine on lisaks kriminaalmenetlusele võimalik seada ka tsiviilkohtumenetluses. Tsiviilkohtumenetluses on võimalik lähene miskeelu kohaldamist taotleda näiteks olukordades, kus lähene miskeelu adressaadi suhtes kriminaalmenetlust ei algatatud, kriminaalmenetluses lähene miskeeldu ei kohaldata, kriminaalmenetluses kohaldataud pikaajaline lähene miskeeld on lõppenud ning seda ei ole võimalik rohkem pikendada, lähene miskeeldu soovitakse taotleda mingi muu teo osas, milles lähene miskeeldu adressaati kriminaalmenetluses ei süüstada või ka olukorras, kus lähene miskeelu kohaldamiseks alus esineb, kuid tegevuses puuduvad kuriteo tunnused.

Materiaalõiguslik alus tsiviilkohtumenetluses kohaldatavale lähene miskeelule tuleb sarnaselt kriminaalmenetluses kohaldatavale nn pikaajalisele lähene miskeelule võlaõigusseadusest. VÕS § 1055 lg 1 sätestab: „kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus e või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähene miskeelamist (lähene miskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist“. Kehavigastuste tekitamise all peetakse silmas füüsilist vigastamist. Tervise kahjustamine on aga laiem mõiste, mille alla kuulub ka vaimse tervise kahjustamine. Eelduseks on, et inimene vajab meditsiinilist abi. Ka eraelu puutumatus e sisustamisel võib erinevaid keelatud tegevusi olla mitmeid. Lähisuhtevägivalla kontekstis on selliseks tegevuseks mh näiteks kannatanult temaga seotud asjades otsustusõiguse ära võtmine. Isikuõiguste rikkumise alla võivad kuuluda näiteks liikumis- ja tegevusvabaduse piirangud.⁴⁹ Kaitstavate õigushüvede nimekiri ei ole siiski aga mingil viisil ammendav, vaid lähene miskeeluga on kaitstavad ka muud tunnustatud põhiväärtused.⁵⁰

Täpsemalt sätestab lähene miskeelu seadmise aluse VÕS § 1055 lg 1 teine lause, kuid lähene miskeeldu on võimalik kohaldada siiski ka esimeses lauses kirjeldatud kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamise korral. Seega ei ole lähene miskeelu seadmise eelduseks vaid asjaolu, et kannatanu õigusi on juba varasemalt rikutud. Lähene miskeelu seadmiseks võib esineda alus ka juhul, kui on oht, et õigusrikkumine pannakse tulevikus toime esmakordselt või korduvalt. Lisaks tuleb lähene miskeelu kohaldamisel arvesse võtta sätte esimeses lauses

⁴⁹ Lähene miskeeld. Justiitsministeerium, lk 2.

⁵⁰ Kõve, V., Järvekülg, I. jt. TsMS § 544/3.4.2 f). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018. Nõmm, I., Püümann, H. (toim).

nimetatud kestvust. See tähendab, et kahju õigusvastane tegevus peab olema kas kestev või peab esinema reaalne oht ähvarduse realiseerimiseks. See, kas kohaldada lähenemiskeeldu või mitte, on kohtu kaalutusotsus. Kohus peab otsuse tegemisel võtma arvesse nii kannatanu kui ka selle isiku huve ja õigusi, kelle suhtes lähenemiskeeldu kohaldamist taotletakse. Lähenemiskeeld peab olema proportsionaalne. See peab täitma oma eesmärgi olles selleks sobiv, vajalik ja mõõdukas. Enamasti kasutatakse lähenemiskeeldu abinõudena näiteks keeldu kannatanule teatud vahemaani läheneda, kannatanuga mistahes viisil suhelda või teatud kohtades viibimise.⁵¹

Vaidlusi on tekitanud küsimus, kas ka lõikes 2 sätestatud talumiskohustus on lähenemiskeeldu puhul kohaldatav.⁵² VÕS § 1055 lg 2 sätestab: „käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud kahju tekitava käitumise lõpetamist ei ole õigust nõuda, kui sellist käitumist tuleb mõistliku arusaama järgi taluda inimeste vahelises kooselus või olulise avaliku huvi tõttu. Sellisel juhul võib kannatanu esitada õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise nõude.“ Seadusaktide kommenteeritud väljaanded on selles küsimuses mõnevõrra vastuolulised. Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaandes on leitud, et kindlasti ei ole see säte kohaldatav olukorras, kus kannatanut ähvardatakse õigusvastase teo toimepanemisega.⁵³ Samuti, et loogiliselt võttes säte siiski lähenemiskeeldu korral kohaldatav ei ole. Pigem on talumiskohustus kohaldatav VÕS § 1055 lg 1 esimeses lauses sätestatu korral.⁵⁴ Samas tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaande kohaselt VÕS § 1055 lg 2 kohaldamises lähenemiskeeldu puhul probleemi ei nähta, vaid leitakse, et teatud juhtudel tulebki kahju tekitavat käitumist taluda, näiteks lapse heaolu huvides.⁵⁵ Olen nõus, et teatud juhtudel tuleb kahju tekitavat käitumist taluda, nt peavad tuntud isikud teatud kahju tekitavat käitumist taluma seoses kõrgendatud avaliku huviga. Samas leian, et lähisuhtevägivalla juhtumite puhul ei peaks VÕS § 1055 lg-t 2 kohaldama, või kui seda siiski kohaldatakse, peab selleks olema väga kaalukas põhjus. Lähisuhtevägivalla näol on niigi tegemist probleemiga, mis jääb valdavas osas koduseinte vahele. Seega juhul, kui kannatanu on otsustanud otsida abi, näiteks taotledes lähenemiskeeldu seadmist, peaksid minu hinnangul põhjused selle kohaldamata jätmiseks olema väga kaalukad. Sellistes olukordades tuleks pigem kaaluda, kas lähenemiskeeldu saab näiteks laste huvides seada teatud mööndustega, mitte aga üldse kohaldamata jättes. Juhul, kui lähenemiskeeld peaks

⁵¹ Varul, P., Kull, I. jt. Võlaõigusseadus IV. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020. Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1055/3.2.

⁵² Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1055/3.2.

⁵³ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1055/3.3.

⁵⁴ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1055/3.5.

⁵⁵ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/3.10.

siiski jääma kohaldamata talumiskohustuse tõttu, on kannatanul siiski võimalik esitada isiku vastu kahju hüvitamise nõue.⁵⁶

Lähenemiskeelu kohaldamist saab tsiviilkohtumenetluses taotleda hagita menetluses (TsMS § 475 lg 1 p 7). See on kannatanu jaoks lihtsaim ja kiireim viis enda õigusi kaitsta.⁵⁷ Samas võib lähenemiskeelu küsimust menetleda ka hagimenetluses. Lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada ka esialgse õiguskaitse abinõuna (TsMS § 546) või hagi tagamise korras (TsMS § 378 lg 1 p 3). Kusjuures kohus saab lähenemiskeeldu esialgse õiguskaitse korras kohaldada ka omaalgatuslikult (TsMS § 546).⁵⁸ Lähenemiskeelu seadmiseks hagita menetluses on tsiviilkohtumenetluse seadustikus eraldi 55. peatükk. Erinevalt KrMS § 310¹ ei eelda tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeelu seadmine, et isik, kellele lähenemiskeeldu kohaldatakse, on toime pannud kuriteo. Seega on lähenemiskeelu seadmisel proportsionaalsuse hindamine eriti oluline, kuivõrd lähenemiskeeld piirab selle adressaadi õigusi oluliselt.⁵⁹

Lähenemiskeeldu on võimalik seada ainult juhul, kui on oht, et isiku õigusi rikutakse tulevikus. Seega tuleb lähenemiskeelu kohaldamisel kaalutleda isiku õiguste rikkumise võimalikkust edaspidi. Kui isiku õigusi on juba rikutud, kuid pole alust karta uusi õiguste rikkumisi, ei ole lähenemiskeelu seadmine põhjendatud. Samuti pole lähenemiskeelu seadmine põhjendatud olukorras, kus üks isik lihtsalt tunneb teise isiku ees hirmu. Lähenemiskeelu seadmise eelduseks on asjaolu, et isiku õiguste rikkumine tulevikus on tõenäoline.⁶⁰ Sellise tõenäosuse hindamine on lihtsam eelkõige juhul, kui kannatanu suhtes on juba toime pandud tegu, mille eest kannatanu edaspidi kaitset vajab. Samas aga on lähenemiskeeldu võimalik kohaldada ka ähvardamise eest. Ähvarduse mõiste sisustamist tuleb tõlgendada laiendavalt. Ähvardamisega ei tule mõista üksnes verbaalset tegu, vaid selleks võib olla ka tegevus, millega luuakse õigusvastase teo toimepanemise oht.⁶¹ Riigikohtu selgitustest tuleneb, et lähenemiskeeldu on põhjendatud kohaldada olukordades, kus ohus on lähenemiskeelu taotleja elu, vaimne või füüsiline, ka seksuaalne puutumatus, turvalisus või isikuvabadus. Riigikohus selgitas veel, et hinnata tuleb

⁵⁶ Vutt, M. Lähenemiskeelu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs. Tartu 2008, lk 11. Kättesaadav veebilehel: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2008/l_henenemiskeeluanalyys.pdf (20.02.2021)

⁵⁷ Kõve, V., Järvekülg, I. TsMS § 475/3.2.7.

⁵⁸ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/3.1.

⁵⁹ Kõve, V., Järvekülg, I., TsMS, lk 489.

⁶⁰ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/3.1.

⁶¹ Justiitsministeerium. Lähenemiskeeld 2020, lk 11. Kättesaadav veebilehel: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tsiviiloiguslik_lahenemiskeeld_2020_justiitsministeerium.pdf (20.02.2021).

kohustatud isikule etteheidetava teo raskust ning sagedust, aga ka iseloomu ning suhtumist lähenemiskeelu taotlejasse.⁶²

Sarnaselt pikaajalise lähenemiskeeluga kriminaalmenetluses, on ka tsiviilkohtumenetluses kohaldatav lähenemiskeeld piiritletud kolme aastase tähtajaga. Tegemist ei ole aga lõpliku ajalise piiranguga nagu kriminaalmenetluses. Juhul, kui kolme aasta möödudes esineb jätkuvalt oht kannatanu õigustele, on võimalik lähenemiskeeldu uuesti taotleda.⁶³ Samas on aga tsiviilkohtumenetluses ja kriminaalmenetluses kohaldataval lähenemiskeelul oluline erinevus. Nimelt on tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeelu taotlemisel tõendamiskoormis eeskätt kannatanul. Kannatanu peab suutma tõendada ja põhjendada lähenemiskeelu seadmise vajadust. Kriminaalmenetluses kannatanul sellist tõendamiskoormist ei ole, kuivõrd kriminaalmenetluse raames kohaldatava ajutise lähenemiskeelu vajaduse tõendamiskoormis lasub prokuratuuril ning pikaajalise lähenemiskeelu puhul lähtutakse juba jõustunud süüdimõistvast otsusest, millega on süü juba tõendatud. Muidugi on kannatanul võimalus tõendite kogumisele kaasa aidata. Veel seisneb suur erinevus ka kohaldamisalas. Kriminaalmenetluses on sätetatud piirid, milliste süütegude puhul on võimalik lähenemiskeeldu kohaldada. Tsiviilkohtumenetluses on need piirid oluliselt laiemad.⁶⁴ See on minu arvates väga oluline, sest tegevus kannatanu suhtes ei pruugi olla selline, et see täidab mõne süüteokoosseisu. See aga ei välista kannatanule kahju tekitamist, näiteks emotsionaalselt, mistõttu lähenemiskeelu seadmine võib siiski olla põhjendatud.

Sarnaselt kriminaalmenetluse lähenemiskeelu regulatsioonile ei ole ka tsiviilkohtumenetluses kohaldatavate abinõude ring kuidagi piiritletud. Kohus võib näiteks keelata isikul viibida kannatanu või mingi hoone läheduses. Tihti on vaja reguleerida ka kannatanu ja lähenemiskeelu adressaadi omavahelist suhtlust. Kohaldatav abinõu valiku otsustamisel tuleb aga lähtuda siiski konkreetse juhtumi asjaoludest.⁶⁵

1.2. Lähenemiskeelu siseriikliku regulatsiooni kooskõla Istanbuli konventsiooni eesmärgiga

11. mail 2011.a võeti vastu Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon, millega on liitunud ka Eesti Vabariik.⁶⁶ Istanbuli

⁶² RKTkm 29.04.2020 2-18-1221, p 17.

⁶³ Kõve V., Järvekülg I. jt. § 544/3.9.1 Nõmm I., Püümann H. (toim).

⁶⁴ Kõve V., Järvekülg I. jt. § 544/3.3 a) Nõmm I., Püümann H. (toim).

⁶⁵ Kõve V., Järvekülg I. jt. § 544/3.7.1-3.7.2 Nõmm I., Püümann H. (toim).

⁶⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Kättesaadav veebilehel: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (16.01.2021)

konventsiooni üldine eesmärk on ennetada ja tõkestada naistevastast vägivalda ning perevägivalda kehtestades selliste vägivallaaktide osas rahusvaheliselt täisleppimatus. Naistevastane vägivald on konventsiooni tähenduses inimõiguste rikkumine, millega tegelemata jätmise korral kannavad vastutust konventsiooniga liitunud riigid. Konventsiooni märksõnadeks võiksid olla ennetamine, kaitsmine, sanktsioneerimine. Istanbuli konventsiooniga pannakse riikidele kohustus tõsta üleüldiselt teadlikkust naistevastastest- ja perevägivallast ning muuta seeläbi ühiskonna hoiakut nendes valdkondades. Riikidel, kes on konventsiooniga liitunud, on kohustus võtta kasutusele kõikvõimalikud meetmed pakkumaks ohvritele tuge ja kaitset, st riigid peavad pakkuma kannatanutele meditsiinilist, juriidilist, psühholoogilist jms abi. Lisaks paneb konventsioon riikidele kohustuse sanktsioneerida naistevastane- ja perevägivald ning selliste juhtumitega ka aktiivselt tegeleda. Selliste vägivallategude toimepanemiseks ei tohi olla mistahes õigustust. Kuigi konventsioon puudutab eeskätt just naisi ja tüdrukuid, ei tohiks konventsiooni rakendamisel unustada ka teisi perevägivalla ohvreid, kelleks võivad olla näiteks mehed.⁶⁷

Istanbuli konventsiooni artikliga 53 on konventsiooniosalised kokku leppinud lähenemiskeelu reguleerimisega siseriiklikus õiguses. Artikli 53 lõike 1 kohaselt peavad konventsiooniosalised võtma kasutusele meetmed, et tagada vägivalla ohvritele lähenemiskeelu kohaldamise võimalus kõikide konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivalla vormide osas. Artikli 2 lõike 1 kohaselt kohaldatakse konventsiooni eelkõige naistevastase vägivalla mistahes vormidele, aga ka perevägivalla suhtes, mis mõjutab naisi. Lõikest 2 sõnastusest tulenevalt võiksid konventsiooniosalised konventsiooni kohaldada ka teiste perevägivalla ohvrite suhtes, samas ei ole see kohustuslik. Konventsiooni kohaselt on kohustuslik seega vaid naiste kaitse. Artikkel 53 lõige 2 sätestab meetmed, mis konventsiooniosalistel tuleb kasutusele võtta. Sätte kohaselt peab lähenemiskeeld olema:

- „saadaval viivitamatuks kaitseks ning ilma et sellega kaasneksid ohvrile liigsed haldus- või rahalised kohustused;
- antud välja kindlaks ajaperioodiks või kuni selle muutmise või tühistamiseni;
- antud vajaduse korral välja ex parte alusel ning mis jõustuks koheselt;
- saadaval sõltumatult teistest õiguslikest meetmetest või neid täiendavalt;
- lubatud kasutusele võtta hilisemas kohtumenetluses.“

⁶⁷ Euroopa nõukogu konventsioon naistevastase ja koduvägivalla ennetamise ja selle vastu võitlemise kohta. Ülevaade. Kättesaadav veebilehel: <https://rm.coe.int/1680464e70> (16.01.2021)

Viimaseks on konventsiooni artikli 53 lõikes 3 kohustatud konventsiooniosalisi võtma kasutusele meetmed, et sanktsioneerida kohaldatud lähenemiskeelu rikkumine. Rakendatavad sanktsioonid peavad olema efektiivsed, proportsionaalsed ning hoiatava iseloomuga.

Istanbuli konventsiooni artikkel 53 jätab konventsiooniosalistele laia diskretsiooniõiguse, kuidas ohvrite kaitse tagada. Riigid võivad ise valida, kas määravad siseriikliku õigusega lähenemiskeelde või kaitsemäärusi või mõlemaid korraga. Nimetusi võib olla veelgi erinevaid, kuid need peavad täitma siiski ühte eesmärki – ennetada ja kaitsta ohvrit konventsioonis sätestatud vägivalla vormide eest. Samuti saavad riigid ise valida, kas regulatsioon põhineb tsiviil-, kriminaal- ja/või haldusõigusel.⁶⁸ Eestis on võimalik lähenemiskeeldu kohaldada nii tsiviil- kui ka kriminaalõiguses.

Istanbuli konventsiooni ratifitseerimisel ei tehtud aga kehtivas õiguses muudatusi, kuna väidetavalt olid muudatused tehtud juba varem.⁶⁹ Istanbuli konventsiooni vastuvõtmise ja ratifitseerimise vahepeal täiendati siiski kehtivat õigust. Lähenemiskeeluga seoses täiendati kriminaalmenetluse seadustikku seoses Euroopa lähenemiskeelu kohaldamise ja tunnustamisega (KrMS §§ 508¹-508⁸), kuid see ei tulene konventsioonist. Lisaks täiendati ka ajutise ja nn pikaajalise lähenemiskeelu regulatsiooni elektroonilise valve abinõuga, mis aitab kindlasti teatud määral konventsiooni eesmärkide saavutamisele kaasa. Otseseid muudatusi aga Istanbuli konventsiooni ratifitseerimisel ei tehtud. Seletuskirjast tulenevalt selleks ilmselt vajadust ei nähtud, kuivõrd kehtiv regulatsioon tagas juba konventsiooniga sätestatud kohustused.⁷⁰

Istanbuli konventsiooni artikkel 53 lõige 2 sätestas konventsiooniosalistele kohustuse tagada lähenemiskeelu seadmise võimalus ohvri viivitamatuks kaitseks. Samuti ei tohi sellest ohvrile tekkida liigset haldus- ja rahalist kohustust. Istanbuli konventsiooni ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskirjas ei ole küll välja toodud, milline kehtiva õiguse säte selle kohustuse täidab, kuid eelduslikult võiks see olla kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud ajutise lähenemiskeelu kohaldamise võimalus. See on minu arvates vaieldav, kas kehtiv õigus tagas piisavalt konventsioonis püstitatud eesmärgi ohvrile viivitamatut kaitset pakkuda. Konventsiooni sõnastus, mis sätestab: „Konventsiooniosalistel võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et lõikes 1 nimetatud lähenemiskeeld oleks

⁶⁸ Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde, lk 52-53. Kättesaadav veebilehel: http://www.enu.ee/lisa/611_Istanbuli%20seletuskiri.pdf (17.01.2021)

⁶⁹ Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus 475 SE. Seletuskiri. Esimene lugemine, lk 2. Kättesaadav veebilehel: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d8a0e1e0-7a2e-4ebe-a3c9-deef33551baa> (17.01.2021)

⁷⁰ Samas, lk 13.

saadaval viivitamatuks kaitseks ning ilma et sellega kaasneksid ohvrile liigsed haldus- või rahalised kohustused“ viitab sellele, et lähenemiskeelu seadmine ja jõustumine peaks toimuma koheselt, kui selleks tekib vajadus. Siiski aga annab konventsiooni seletuskiri sättele mõnevõrra leebema tõlgenduse. Nimelt seletuskirja kohaselt peaks lähenemiskeeld jõustuma viivitamatult selle väljaandmisest.⁷¹ Kui lähtuda seletuskirja tõlgendusest, saab väita, et kehtivas õiguses on selline regulatsioon tõepoolest juba olemas. Nimelt sätestab KrMS § 408 lg 5 rea kohtumääruseid, mis jõustuvad nende tegemisest, olenemata sellest, kas need on vaidlustatavad. Muuhulgas jõustub KrMS § 408 lg 5 kohaselt ka ajutise lähenemiskeelu määrus selle tegemisest.

Kui lähtuda aga konventsiooni sõnastusest, siis minu arvates viivitamatut kaitset ohvrile pakub KrMS § 141¹ lg 1², kuid see säte jõustus kriminaalmenetluse seadustikus alles 07.05.2020⁷², s.o pärast Istanbuli konventsiooni ratifitseerimist. Kriminaalmenetluse seadustik nägi küll ette võimaluse kohaldada vägivallatseja suhtes ajutist lähenemiskeeldu, kuid selle kohaldamine on selgelt aeganõudvam kui KrMS § 141¹ lg 1² sätestatud abinõu. Kuigi 07.05.2020 jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatus aitab konventsiooni eesmärgi saavutamisele rohkem kaasa, ei saa siiski väita, et konventsiooni ratifitseerimisel poleks kehtiv õigus Istanbuli konventsiooniga selles osas kooskõlas.

Üheks artikkel 53 lg 2 nõudeks on, et ohvril ei tohiks lähenemiskeelu taotlemisega tekkida liialt haldus- ja rahalisi kohustusi. Rahalises mõttes leian, et ohvril ei tohiks kulutusi tekkida. Kulud saavad kannatanul tekkida vaid tsiviilkohtumenetluses, kus lähenemiskeelu taotluse läbivaatamine toimub eelkõige hagita menetluses, kui kannatanu ei soovi asja lahendamist hagimenetluses. Hagita menetluses tuleb küll tasuda riigilõiv, kuid see summa on võrdlemisi väike, mistõttu võib öelda, et tekkiv rahaline kulu on konventsiooniga kooskõlas. Küll aga selgitab konventsiooni seletuskiri, et kannatanule ei tohiks tekitada ületamatuid raskusi ka taotlemiseks vajalik protseduur.⁷³ Seletuskiri ei täpsusta, mida protseduuri all mõeldud on. Kui selle all on mõeldud taotlemist kui protsessi, siis selle osas leian, et midagi äärmisel keerulist kehtiv õigus ei sätesta. Pigem on lähenemiskeelu taotlemine nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses üsna lihtne (vt põhjendusi järgmises peatükis). Kui selle all on aga mõeldud ka tõendamist, siis selles osas on kehtiva õiguse vastavus konventsioonile küsitav. Nimelt on tsiviilkohtumenetluses kohaldatava lähenemiskeelu tõendamiskoormis

⁷¹ Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde, lk 53.

⁷² Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 06.05.2020, 14.

⁷³ Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde, lk 53.

lähenemiskeelu taotlejal, kuid lähenemiskeelu seadmise vajaduse tõendamine võib osutuda väga keerukaks (vt põhjendusi järgmises peatükis).

Konventsiooni seletuskiri täpsustab veel, et seadusandlus peaks võimaldama ajutist lähenemiskeeldu kohaldada ühe poole palve alusel ning kohustatud poolel peab olema võimalus seda vaidlustada.⁷⁴ KrMS § 141¹ lg 5 sätestab määruse vaidlustamise võimaluse mõlemale poolele. Kuigi ajutist lähenemiskeeldu kannatanu taotlusel kohaldada ei ole võimalik, siis leian ikkagi, et kehtiv õigus konventsiooniga selles osas kuidagi vastuolus ei ole, sest kannatanul on võimalik siiski ajutise lähenemiskeelu kohaldamiseks soovi avaldada, kuid taotluse selleks peab esitama prokuratuur. Siinkohal tekib mul aga küsimus, kas prokuratuuril on võimalik ajutine lähenemiskeeld taotlemata jätta, kui kannatanu seda soovinud on, sest sellisel juhul ei oleks kehtiva õiguse regulatsioon piisav tagamaks konventsiooni eesmärki.

Üldiselt on Istanbuli konventsiooni sätted lähenemiskeelu kohta seletuskirjast tulenevalt rohkem soovituslikud kui kohustuslikud. Konventsiooniga jäetakse riikidele üsna suur vabadus ise otsustada kas ning milliseid meetmeid rakendada. Minu hinnangul vastab kehtiv õigus praegusel kujul konventsiooni eesmärgile.

1.3 Lähemiskeelu kohaldamine

1.3.1 Tõendite kogumine lähemiskeelu taotlemisel

Tsiviilkohtumenetluses lasub lähemiskeelu põhjendatuse tõendamiskoormis eelkõige lähemiskeelu taotlejal. Kui asi vaadatakse läbi hagita menetluses, siis peab kohus vajadusel ka ise tõendeid koguma, kuid kohtul üksi on väga keeruline, kui mitte lausa võimatu vajalikke tõendeid koguda. Seega peab avaldaja suutma rikkumisi põhjalikult kirjeldada ning ka tõendada, sest enamasti vaid paljasõnalistest väidetest üksi lähemiskeelu kohaldamiseks ei piisa. Lisaks juba toime pandud rikkumiste või ähvarduste tõendamisele, peab avaldaja kohtule veenvalt põhistama ka asjaolu, et õigusrikkumised jätkuvad ka edaspidi. Lähemiskeelu seadmiseks ei ole alust, kui rikkumine on küll toime pandud, kuid puudub oht, et selliseid rikkumisi tulevikus toime pannakse. Niisiis ei piisa üksnes sellest, et avaldaja tunneb hirmu. Rikkumiste edaspidi toimepanemine peab olema tõenäoline.⁷⁵

Lähemiskeelu seadmise vajadusel võetakse arvesse isiku, kellele lähemiskeelu kohaldamise taotletakse, varasemaid rikkumisi, nende sagedust aga ka raskusastet. Samuti

⁷⁴ Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalga ja perevägivalga ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde, lk 53.

⁷⁵ Lähemiskeeld. Justiitsministeerium, lk 7.

võidakse arvesse võtta isiku iseloomuomadusi.⁷⁶ Oluline on kindlaks teha, kas isik tegutses tahtlikult. Oluline ei ole sealjuures motiiv, piisab kaudse tahtluse olemasolust. Kusjuures tahtluse sisustamisel tuleb lähtuda süüteooriast, mitte võlaõigusseaduse üldreegli kohasest tahtlusteooriast. Seega lähenemiskeelu kohaldamiseks piisab, kui isik omab õigusrikkumise faktilistest asjaoludest õiget ettekujutust. Tahtluse tõendamiskoormis lasub lähenemiskeelu taotlejal.⁷⁷ Kuid kuidas peaks taotleja lähenemiskeelu vajadust tõendama?

Esmalt sõltub see sellest, millise iseloomuga on õigusvastane tegevus, mille tõttu lähenemiskeeldu seada soovitakse. Näiteks vaimset lähisuhtevägivalda on minu arvates üsna keeruline tõendada. Vaimne vägivald võib välja kujuneda pika aja jooksul. Palju on ohvrite lugusid, kus on räägitud, et suhte alguses oli kõik hästi, kuid ajapikku muutus teine pool näiteks kontrollivamaks, kriitilisemaks jne.⁷⁸ Seega vaimse lähisuhtevägivalda tõendamiseks ei pruugi piisata paarist helisalvestisest, kuivõrd see on ka teatud määral subjektiivne. Sellisel juhul võib aga tõendusmaterjaliks olla näiteks ohvri kirjeldus sündmustest. Kirjeldus peab olema väga põhjalik, et selle pinnalt oleks võimalik otsustada lähenemiskeelu seadmise vajadus. Mõnevõrra lihtsam, kuid ei saa siiski öelda, et see oleks lihtne, on tõendada näiteks füüsilist lähisuhtevägivalda, ähvardamist jne. Tõendamiseks sobivad tegelikult igasugused andmed, mille pinnalt oleks võimalik tuvastada lähenemiskeelu seadmise aluseks olevad asjaolud. Näiteks võivad sellisteks tõenditeks olla arstitõendid füüsiliste vigastuste kohta, ekraani kuvatõmmised, video- või helisalvestised, tunnistajate ütlused, fotod jne. Oluline on, et taotleja suudaks iga oma väidet tõendada. Tõendi puhul on oluline, et sellest selguksid olulised asjaolud, nt milline tegu toime pandi, kes teo toime pani, millal ja kus. Ei piisa näiteks fotost kehavigastuste kohta, kui sellelt ei selgu, kelle vigastused need on.⁷⁹ Lisaks kõikidele teistele tõenditele, peab lähenemiskeelu taotleja suutma tõendada ka seda, et sellised tegevused toimuvad väga tõenäoliselt ka edaspidi.

Lähenemiskeelu seadmise vajaduse tõendamine võib seega praktikas osutuda tegelikult väga raskeks. Selliste tõendite kogumine võib olla aeganõudev ning lausa ohtlik, kui ohver peaks näiteks tõendite kogumisega nõ vahele jääma. Tõendite kogumine ei tohiks olla keerukas näiteks olukorras, kus kannatanule saadetakse pidevalt e-kirju, sõnumeid jms. Kannatanul tuleb lihtsalt varuda kohtule esitamiseks piisavalt tõendeid ning esitada seejärel lähenemiskeelu seadmiseks taotlus tsiviilkohtumenetlus või avaldus/kuriteoteade menetluse alustamiseks

⁷⁶ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/ 3.1.

⁷⁷ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/ 3.5.

⁷⁸ Vt nt Lähisuhtevägivalda ohver «Radaris»: ta sikutas juustest, löi lahtise käega ja rusikaga. – Postimees, 06.12.1016. Kättesaadav veebilehel: <https://www.postimees.ee/3936953/lahisuhtevagivalda-ohver-radaris-ta-sikutas-juustest-loi-lahtise-kaega-ja-rusikaga> (10.04.2021)

⁷⁹ Lähenemiskeeld. Justiitsministeerium, lk 7-8.

kriminaalmenetluses. Oluliselt keerulisem on aga minu arvates tõendite kogumine, kui inimesed on vahetus kontaktis. Näiteks füüsilise lähisuhtevägivalda ohver, kes on otsustanud vägivaldsest suhtest lahkuda, peab tõendite kogumiseks veel mõnda aega lähisuhtevägivalda taluma, et lähenemiskeeldu taotleda. See võib olla aga ohvri jaoks ohtlik, kui vägivallatseja peaks tõendite kogumise avastama. Samas ilma tõendusmaterjalita ei ole võimalik lähenemiskeeldu taotleda. Tõendite kogumise keerukus võib olla üheks põhjuseks, miks lähenemiskeeldu vähe taotletakse. Samas ilma tõenditeta ei tohiks lähenemiskeeldu juba seepärast seada, et see võiks motiveerida lähenemiskeeldu pahatahtlikel kaalutlustel taotlema. Ilma kohase tõendusmaterjalita ei pruugi kohtul olla võimalik ka eristada juhtumeid, kus lähenemiskeeldu seadmine on või ei ole otstarbekas. Seega on tegemist mõnes mõttes paratamatu olukorraga, kus õiguste kaitse nimel tulevikus tuleb taluda õiguste rikkumist olevikus. Ma ei pea silmas seda, et keegi peaks oma õiguste rikkumist taluma – kindlasti mitte. Näiteks vägivaldsest suhtest peaks võimalusel alati koheselt väljuma. Küll aga on sellisel juhul raskendatud lähenemiskeeldu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses, eriti, kui vägivallatseja suhtes pole toimunud kriminaalmenetlust, mis lihtsustaks mõnevõrra lähenemiskeeldu kohaldamise vajadust. Kui kriminaalmenetluses on juba tuvastatud isiku vägivaldsus, on tsiviilkohtumenetluses oluliselt lihtsam lähenemiskeeldu vajadust tõendada. Samas tuleb aga ohvril siiski tõendada jätkuva ohu olemasolu, st lähenemiskeeldu seadmise vajadust. See sõltub kindlasti mingil määral ka vägivallaaktide iseloomust, intervallidest jms. Kohtupraktikas on näiteks aktsepteeritud ka pelgalt põhjendusest, et lähenemiskeeldu adressaat on enne vangistust olnud lähenemiskeeldu taotleja ja tema lähedaste suhtes vägivaldne või sellega ähvardanud.⁸⁰ Niisiis sõltub tõendamisevajadus eelkõige konkreetse juhtumi asjaoludest. Mõnel juhul on lähenemiskeeldu vajaduse põhjendatuse tõendamine üsna lihtne, mõnel juhul võib see osutada aga keerukaks.

Kriminaalmenetluses on tõendite kogumise kohustus eelkõige uurimisasutustel ja prokuratuuril. Lähenemiskeeldu kohaldamise vajaduse tõendamiseks võib aga siiski olla vajalik ka ohvri panus, sest uurimisasutusel ja prokuratuuril võib olla neid üksi keeruline tõendada. Näiteks füüsilise vägivalda puhul võib olla vajalik vigastused fikseerida. Ka vaimse vägivalda tõendamiseks tuleb koguda tõendeid, kuivõrd paljasõnalistest väidetest ilma muude tõenditeta ei piisa.⁸¹ Seetõttu on ajutise lähenemiskeeldu korral tõendite kogumine mõnevõrra sarnane tsiviilkohtumenetluse tõendamiskoormisega. Kriminaalmenetluses küll ei pruugi olla vajalik,

⁸⁰ Vutt, M. Lähenemiskeeldu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs, lk 11.

⁸¹ Justiitsministeerium. Lähenemiskeeldu kasutamine kriminaalmenetluses. Tallinn 2009, lk 16. Kättesaadav veebilehel:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lahenemiskeeldu_kasutamine_kriminaalmenetluses._justiitsministeerium._2009.pdf (20.02.2021)

et kannatanu ise täiendavaid tõendeid kogub, kuid see ei ole siiski ka välistatud. Oluline on meeles pidada seejuures siiski, et kohus menetlusosalise esitatud asjaoludega mistahes viisil seotud ei ole.⁸²

1.3.2 Lähenediskeelu taotlemine ja menetlemine

Kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud ajutist lähenediskeeldu saab taotleda vaid prokuratuur, kuid selleks on vaja kannatanu nõusolekut. Vormi, kuidas kannatanu peaks ajutise lähenediskeelu kohaldamise korral prokuratuurile andma, kriminaalmenetluse seadustik ei sätesta. Seda võib seega teha vabas vormis, sh ka suuliselt. Puudub ka konkreetne tähtaeg, millal seda tuleb teha. Siiski pole seda võimalik teha pärast kohtuliku uurimise lõpetamist maakohtus, mistõttu ei saa öelda, et ühtki tähtaega ei oleks.⁸³

Tsiviilkohtumenetluses lähenediskeelu seadmiseks ning ka kriminaalmenetluses pikaajalise lähenediskeelu seadmiseks peab kannatanu ise esitama kohtule vastava avalduse, erinevalt ajutisest lähenediskeelust. Avaldus tsiviilkohtumenetluses peab olema üsna põhjalik. Kui taotletakse näiteks mingit kindlat abinõu rakendamist, siis peab taotleja suutma ka põhistada, miks on just selline abinõu vajalik. Samas mingite abinõude puhul tuleb vastupidi olla piisavalt üldistav.⁸⁴ Mingit vorminõuet seejuures ette nähtud ei ole. Vorminõudeid tuleb selgelt jälgida, kui lähenediskeeldu taotletakse hagimenetluses. Kuigi kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaande sõnastus on veidi mitmeti mõistetav, ei tulene kriminaalmenetluse pikaajalise lähenediskeelu taotlusele kriminaalmenetluse seadustikust samuti vorminõuet. Taotluse võib esitada sarnaselt ajutise lähenediskeelu taotlusele vabas vormis, sh suuliselt.⁸⁵

Ajutise lähenediskeelu taotlus tuleb läbi vaadata kas suulisel või videokonverentsi teel läbi viidaval kohtuistungil, kus osaleb nii kahtlustatav või süüdistatav, kannatanu või tema esindaja, prokurör ning kahtlustatava või süüdistatava soovil ka kaitsja. Kannatanu soovil ja kohtu nõusolekul ei pea aga kannatanu ilmingimata kohtuistungist, kus arutatakse ajutise lähenediskeelu kohaldamise vajaduse üle, osa võtma.⁸⁶ Ka pikaajalise lähenediskeelu ning tsiviilkohtumenetluses kohaldatava lähenediskeelu taotluste lahendamisel peab kohus lähenediskeelu adressaadi ära kuulama enne piirangute seadmist. Sõltuvalt asjaoludest võib kriminaalmenetluses olla vajalik ära kuulata ka näiteks lähedased, uurimisasutus jne.⁸⁷ Sama põhimõte kehtib ka tsiviilkohtumenetluses. Seda, kuidas tsiviilkohtumenetluses

⁸² Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 310^{1/2}.

⁸³ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 38/1.10.

⁸⁴ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/4.1.

⁸⁵ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 38/1.10.

⁸⁶ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 141^{1/6}.

⁸⁷ Kergandberg, E., Pikamäe, P. KrMS § 310^{1/6}.

lähenemiskeeldu küsimus lahendatakse, sõltub menetlusviisist. Eespool antud peatükis selgitasin, et lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada hagita menetluses, hagimenetluses, hagi tagamisena või esialgse õiguskaitse abinõuna. Kui lähenemiskeeldu taotletakse hagi tagamise või esialgse õiguskaitse korras, siis on seadusandja soov olnud, et lähenemiskeeldu adressaat tuleb ära kuulata, kuigi TsMS § 384 lg 3 teisest lausest võib jääda mulje, et tegemist on kohtu kaalutusotsusega. Vaid erandlikel juhtudel ei ole kohustust lähenemiskeeldu adressaati ära kuulata. Erandlikkus tuleneb mõistlikkuse põhimõttest, st lähenemiskeeldu adressaati ei pea ära kuulama, kui see ei ole mõistlik. Mõistlikust tuleb aga hinnata konkreetse juhtumi asjaolude pinnalt.⁸⁸ Samas on aga TsMS § 392 lg 1 p 1 kohaselt kohtul hagimenetluses igal juhul kohustus hageja nõuded ning menetlusosaliste seisukohad välja selgitada. Vastasel korral rikuks kohus menetlusõiguse norme. Seega tuleb eeldada, et kohtul on igal juhul igasuguse menetlusviisi korral kohustus pooled ära kuulata.

Kusjuures TsMS § 546 alusel on kohtul võimalik ise esialgse õiguskaitse või hagi tagamise korras seada lähenemiskeeld. Tegemist on kohtu kaalutusõigusega. Vaidlusi on tekitanud küsimus, kas lähenemiskeeldu on võimalik seada tagaseljaotsusega, kuivõrd TsMS § 407 lg 4 seda ei keela. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaande autorid on aga seisukohal, et lähenemiskeeldu taotlust ei tohiks tagaseljaotsusega rahuldada, arvestades lähenemiskeeldu adressaadi põhiõigusi ning lähenemiskeeluna seatavate abinõude proportsionaalsust. Samas leiavad nad, et lähenemiskeeldu adressaadi osavõtuta on võimalik siiski sisuline kohtuotsus teha, mis on minu hinnangul mõistlik.⁸⁹ Lähenemiskeeld on siiski igal juhul lähenemiskeeldu adressaadi õigusi piirav ning kui kohaldatud lähenemiskeeldu rikutakse, on see ka karistatav. Tagaseljaotsusega on võimalik hagi sisuliselt läbi vaatamata rahuldada. Tsiviilkohtumenetluses peab hageja igal juhul tõendama enda nõudeid ja seisukohti, seega on kohtul võimalik ka ilma lähenemiskeeldu adressaadi osavõtuta esitatud tõendite pinnalt otsustada, kas need annavad piisava aluse lähenemiskeeldu seadmiseks.

Kui Eestis menetleb lähenemiskeeldu taotlusi nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses kohus, ajutise lähenemiskeeldu puhul võib taotluse lahendada ka eeluurimiskohtunik kohtueelses menetluses, siis Rootsis näiteks menetleb lähenemiskeeldu taotlusi prokurör. Sealse regulatsiooni kohaselt tuleks taotlusi lahendada võimalikult kiiresti. Soovituslikult tuleks taotlused lahendada ühe nädala jooksul, kuid kuna tegemist on vaid soovitusliku ajaga, võib tegelik menetlus ka teatud juhtudel kauem kesta.⁹⁰ Eestis on

⁸⁸ Vutt, M. Lähenemiskeeldu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs, lk 13.

⁸⁹ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 546/3.2.4.

⁹⁰ Strand, S. J. M., Fröberg, S., Storey, J. E., lk 173.

prokuratuuril võimalus lähenemiskeelu seadmise üle otsustada vaid erandlikel juhtumitel ning sedagi vaid lühiajaliselt. Samuti ei ole Eestis ette kindlaks määratud aega, mille jooksul tuleb lähenemiskeelu seadmise küsimus lahendada. Üksnes KrMS § 141¹ lg 1² sätestab prokuratuurile tähtaja, mille jooksul prokuratuur peab kohut teavitama erandliku lähenemiskeelu seadmisest, s.o kahe tööpäeva jooksul. Selgelt tuleks aga Eestiski lähenemiskeelu kohaldamise üle otsustada võimalikult kiiresti. Sealjuures võib kohus üldse omaalgatuslikult lähenemiskeelu seadmise menetluse hagita menetluses algatada, ilma, et keegi selleks avalduse teeks. Praktikast tuleb selliseid olukordi loomulikult harva ette.⁹¹

Tsiviilkohtumenetluses kehtib põhimõte, et juhul, kui lähenemiskeelu adressaat ise lähenemiskeelu seadmisele vastuväiteid ei esita, siis kohus ka kohaldab lähenemiskeeldu.⁹² Ma ei pea seda õigeks. Lähenemiskeelu seadmine on paratamatult lähenemiskeelu adressaadi õigusi vähemalt või rohkemal määral piirav, mistõttu peab selle seadmiseks olema ka mõjuv põhjus. Kui lähenemiskeelu seadmiseks alus puudub, siis leian, et lähenemiskeeldu ei peaks seadma ka olukorras, kus lähenemiskeelu adressaat sellega ise nõustub. Inimesed on erinevad ning mitte iga inimene ei soovi ressursse kulutada kohtuvaidlustele, mis võibki motiveerida lähenemiskeelu adressaati kergekäeliselt nõusolekut andma. See võib viia olukorrani, kus pahatahtlikult kasutatakse ära teise inimese omadusi, et saavutada soovitud eesmärk.

Teatud juhtudel võib olla põhjendatud juba kohaldatud kehtivate lähenemiskeelu abinõude muutmise või koguni tühistamine. Õiguslik alus selleks tuleneb TsMS §-st 548. Muuta või tühistada saab vaid selliseid lähenemiskeelu abinõusid, mis on seatud hagita menetluses. Kui menetlus viidi läbi hagimenetluses, siis selle sätte alusel abinõusid muuta ega tühistada ei ole võimalik. Lähenemiskeelu abinõude muutmiseks või tühistamiseks võib olla alust, kui mingisugused asjaolud on muutunud. Näiteks kui pooled on kogunud uusi tähtsust omavaid tõendeid, muutunud on kehtiv õigus vms. Tegemist peab olema uue olukorraga, uute asjaoludega võrreldes lähenemiskeelu menetluse ajal olnud olukorraga. Abinõude muutmist või tühistamist võivad taotleda mõlemad pooled, mh võib abinõud muuta või tühistada ka kohus ise. Abinõude muutmiseks ega tühistamiseks ei ole alust põhjusel, et lähenemiskeelu adressaat pole pika aja jooksul lähenemiskeeldu rikkunud. Abinõusid ei saa muuta ega tühistada ilma menetlusosalisi ära kuulamata, kuivõrd tegemist on sisuliselt uue menetlusega.⁹³

Kui kohus on teinud lähenemiskeelu kohta määruse, on selle peale TsMS § 549 sätestatu kohaselt võimalik esitada määruskaebus. Säte seab kaebeõigusele erinevad piirangud. Lõike 1

⁹¹ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 544/4.3.6.

⁹² Vutt, M. Lähenemiskeelu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs. Tartu 2008, lk 8. (15.02.2021)

⁹³ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 548/3.1-3.3.

kohaselt on abinõude rakendamise korral võimalik määruskaebus esitada kohustatud isikul ehk lähenemiskeelu adressaadil. See tähendab, et kui kohus on lähenemiskeeldu kohaldanud, olenemata sellest, kas lähenemiskeelu taotleja peab sätestatud abinõusid piisavaks, ei ole kaebeõigust lähenemiskeelu taotlejal, vaid seda saab teha üksnes lähenemiskeelu adressaat. Lõike 2 kohaselt puudub aga kohustatud isikul ehk lähenemiskeelu adressaadil kaebeõigus määruse peale, millega lähenemiskeeldu ei kohaldata, kohaldata abinõud muudeti või tühistati, st olukorras, kus lähenemiskeelu adressaadile tehti soodsam lahend.⁹⁴ Tõenäoliselt polegi lähenemiskeelu adressaadil soovi teda soodustavale kohtumäärusele määruskaebust esitada. Võibolla vaid juhul, kui lähenemiskeelu adressaat soovis lähenemiskeelu tühistamist, kuid määrusega seda vaid muudeti.

1.4 Lähenemiskeelu rikkumine

Kui kohus on kohustatud isiku suhtes otsustanud kohaldada lähenemiskeeldu, siis tuleb kohustatud isikul sätestatud piirangutest ka kinni pidada. Kui kohustatud isik seda siiski ei tee, on teda võimalik KarS § 331² alusel lähenemiskeelu rikkumise eest kriminaalkorras karistada. Oluline on sealjuures eristada lähenemiskeelu rikkumist ning teoga uue kuriteo toimepanemist.⁹⁵ KarS § 331² sätestab: „Kohtulahendiga kohaldata lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu rikkumise eest, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, või lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu korduva rikkumise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.“ Eelmisel, s.o 2020. aastal registreeriti kokku 79 lähenemiskeelu rikkumise kuritegu, mis oli 30% vähem võrreldes aasta varasemaga.⁹⁶

Lähenemiskeelu rikkumise säte asub karistusseadustiku 18. peatükis, kuhu on koondatud õiguspõhjustatud süüteod. Täpsemalt on tegemist kohtulahendi täitmise vastase süüteoga (4. jagu), mille kaitstavaks õigushüveks on kohtulahendi täitmine. Lähenemiskeelu rikkumise sätte puhul on veel täiendavalt kaitstavaks õigushüveks selle isiku õigused ja vabadused, kelle kaitseks lähenemiskeeldu on kohaldatud.⁹⁷ KarS § 331² näol on tegemist osaliselt konkreetse ohudeliiktiga⁹⁸, mis tähendab, et koosseisu realiseerimiseks piisab sellest, kui on tekkinud ohtlik

⁹⁴ Nõmm, I., Püümann, H. TsMS § 549/3.2.

⁹⁵ Justiitsministeerium. Lähenemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses, lk 24.

⁹⁶ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (28.02.2021)

⁹⁷ Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne (4. vlj). Tallinn: Juura 2015, lk 763. Laos, S. (toim.).

⁹⁸ Laos, S. KarS § 331²/2.

olukord, st tegelik kahju ei pea olema saabunud. Selleks, et süüteo toimepanemine süüdlasele inkrimineerida, tuleb tõendada ohu saabumist ning selle saabumine süüdlasele omistada.⁹⁹

KarS § 331² alusel on võimalik kohustatud isikut karistada nii kriminaal- kui ka tsiviilkohtumenetluses kohaldatud lähenemiskeelu rikkumise eest. Karistatav on nii kriminaalmenetluses kohaldatava ajutise kui ka pikaajalise lähenemiskeelu rikkumine. Kuni 20.12.2009 ajutise lähenemiskeelu rikkumine karistatav ei olnud. Seda lihtsalt ei peetud vajalikuks, sest ajutise lähenemiskeelu rikkumise korral oli võimalik tõkendina isik vahi alla võtta.¹⁰⁰ Lähenemiskeelu rikkumise süüteo koosseisu realiseerimise tagajärjena peab olema põhjustatud oht lähenemiskeeluga kaitstava isiku elule, tervisele või varale või peab rikkumine olema toimunud korduvalt.¹⁰¹ Korduvusega on tegemist juhul, kui tegu on toime pandud vähemalt kaks korda.¹⁰²

Seega ei ole lähenemiskeelu rikkumine karistav juhul, kui rikkumine pandi toime vaid üks kord ning sellega ei kaasnenud ohtu lähenemiskeeluga kaitstava isiku elule, tervisele ega varale. Ma ei ole selle mõttega nõus, et lähenemiskeelu rikkumine peaks olema karistatav alles korduva rikkumise korral, vaid leian, et see võiks olla karistatav juba ühekordse rikkumise korral. Lähenemiskeelu seadmise eesmärk ei ole ainult kannatanu kaitsmine teise isiku õigusvastaste tegude eest tulevikus, vaid lähenemiskeeld peaks pakkuma kannatanule ka teatud turvatunnet. Lähenemiskeelu kohaldamine ainsa abinõuna ei taga täielikult kannatanu õiguste kaitset. Nii nagu öeldakse joobes juhtide kohta, kellelt on juhtimisõigus ära võetud, et lubade puudumine ei takista isikul sõidukit juhtimast, võib ka analoogselt lähenemiskeelu kohta öelda, et lähenemiskeeld ei takista kohustatud isikul kannatanu õigusi rikkumast. Kui lähenemiskeeld on kohaldatud, siis järelikult on selleks olnud reaalne vajadus. Ometi lubab kehtiv õigus kohustatud isikul siiski ühe korra näiteks kannatanu hirmutamise eesmärgil lähenemiskeeluga seatud piirangutest üle astuda. Ma ei pea seda mõistlikuks, eriti olukorras, kus lähenemiskeeld on seatud lähisuhtevägivalla ohvri kaitseks, kes on sageli pidanud niigi ebamõistlikult pikka aega hirmu tundma. Lisaks, isegi, kui esimene rikkumine ei toonud tagajärjena kaasa ohtu kaitstava isiku elule, tervisele ega varale, ei välista see ohu tekkimist või koguni realiseerumist järgmisel rikkumisel. Reageerides juba esimesele rikkumisele, oleks see välditav.

Kuna koosseisu realiseerimisel on oluline, et rikutud on kohtu poolt määratud lähenemiskeelu abinõusid, siis on ka väga oluline, et lähenemiskeelu abinõud oleksid väga täpselt ja selgelt

⁹⁹ Pikamäe, P., lk 974.

¹⁰⁰ Justiitsministeerium. Lähenemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses, lk 25.

¹⁰¹ Laos, S. KarS § 331²/ 3.1 ja 3.2.2.

¹⁰² Kurm, M. KarS § 121/8.4.2.

määratletud. Rikkumise toimepanemiseks piisab juba ühe abinõu rikkumisest.¹⁰³ Ühe alternatiivina peab lähenemiskeelu rikkumise tagajärjena saabuma oht lähenemiskeeluga kaitstava isiku elule, tervisele või varale. Esimese kahe puhul tuleb mõista olukorda selliselt, et rikkumine võib lõppeda lähenemiskeeluga kaitstava isiku surma või tervise kahjustamisega.¹⁰⁴ Kolmanda ehk varale tekkiva ohu all tuleb mõista aga sellist olukorda, mis võib tagajärjena viia asja rikkumise või hävitamiseni.¹⁰⁵ Mõistagi peab koosseisu realiseerimiseks esinema tahtlus kõikide objektiivse koosseisu asjaolude suhtes. Vastutuse võib aga siiski teo toimepanija vastutuse välistada kannatanu nõusolek. Kui lähenemiskeelu rikkumisega on põhjustatud oht lähenemiskeeluga kaitstava isiku elule, tervisele või varale, siis on vaieldav, kas kannatanu nõusolek selleks välistab koosseisupärase teo toimepanemise või mitte. Küll aga võib kannatanu nõusolek välistada vastutuse korduva lähenemiskeelu rikkumise eest, kui eelnimetatud ohtu ei kaasnenud.¹⁰⁶ Kannatanu nõusolek saab olla teo õigusvastasust välistav, kui kannatanu on teadlikult ja vabatahtlikult lubanud antud juhul lähenemiskeeluga kaitstava õigushüve kahjustamist. Nõusolek peab olema antud enne lähenemiskeelu rikkumise toimepanemist ning nõusolek peab rikkumise toimepanemise ajal olema jätkuvalt kehtiv. Vastasel korral vastutab kohustatud isik siiski rikkumise eest.¹⁰⁷ Kohustatud isikut on võimalik vastutusele võtta siiski vaid olukorras, kus õiguskaitseorganitele rikkumistest ka teavitatakse.¹⁰⁸ Vastasel korral on lähenemiskeelu kohaldamine minu hinnangul sisutühi.

¹⁰³ Sootak, J., Pikamäe, P. KarS § 331²/ 3.3.

¹⁰⁴ Pikamäe, P. KarS § 404/3.3.

¹⁰⁵ SoPikamäe, P. KarS § 405/3.2.

¹⁰⁶ Laos, S. KarS § 331²/ 3.7-4.

¹⁰⁷ RKKKo 3-1-1-89-11, p 16.1 ja RKKKo 3-1-1-58-12, p 11.

¹⁰⁸ Justiitsministeerium. Lähenemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses, lk 24.

2. Lähenemiskeelu kohtupraktika analüüs ja küsitluse tulemused

Magistritöö peamiseks eesmärgiks oli välja tuua, kui palju lähenemiskeeldu praktikas kasutatakse, millistes olukordades lähenemiskeeldu peamiselt taotletakse, kas lähenemiskeeld kui õiguskaitsevahend täidab oma eesmärgi, kuidas tõendatakse lähenemiskeelu kohaldamise vajadust ning lähenemiskeelu rikkumist. Samuti oli magistritöö eesmärgiks välja tuua probleemkohad lähenemiskeelu kohaldamisel ja võimalusel ka ettepanekud nende lahendamiseks. Selleks töötasin läbi viimase viie aasta (alates 01.01.2016) kohtupraktika ning edastasin küsimused prokuröridele, abiprokuröridele ja advokaadile. Kohtupraktika analüüsi koostamisel vaatasin läbi *ca* 400 kohtulahendit, millest viidatud on töös 157-le.

2.1. Lähenemiskeelu taotlemist tingivad asjaolud ja kohtute põhjendused

Esmalt selgitan, et enamikes lahendites ei ole toodud, millal on ajutise lähenemiskeelu taotlus esitatud, mistõttu ei ole võimalik ka järeldada, kui kiiresti on taotlus lahendatud.¹⁰⁹ Juhul, kui taotlused on esitatud juba ammu ning kohus taotlust varem ei ole lahendanud või kui prokurör taotleb ajutist lähenemiskeeldu alles kriminaalmenetluse lõpus, võib see olla ajutise lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjuseks. Analüüsitavatest lahenditest vaid ühe puhul on võimalik välja tuua, et ajutise lähenemiskeelu kohaldamise küsimus on lahendatud *ca* ühe kuuga, läbides koguni kaks kohtuastet, mistõttu võib seda pidada kiireks menetluseks.¹¹⁰

Enamikes lahendites on ajutine lähenemiskeeld seatud kokkuleppemenetluses, st süüdistatav on nõustunud ajutise lähenemiskeelu, aga ka pikaajalise lähenemiskeelu seadmisega.¹¹¹ Olen eespool selgitanud, et kuigi lähenemiskeelu seadmine süüdistatava nõusolekul on võimalik ilma selle sisulise põhjendatuse uurimiseta, ei pea ma seda siiski täielikult õigeks. Lähenemiskeeld, nii ajutine kui ka pikaajaline, tekitab eelkõige kannatanule õigusi ja kahtlustatavale/süüdistatavale kohustusi, mille rikkumisel on võimalik kahtlustatavat/süüdistatavat vastutusele võtta. Lähenemiskeeld peaks olema igal juhul põhjendatud, olenemata sellest, kas kohustatud isik sellega nõustub või mitte. Samas õiguslikus mõttes ei ole selles aga midagi väärat, kui süüdistatav näiteks kokkuleppemenetluses nõustub lähenemiskeelu kohaldamisega. Kohus peab küll hindama kokkulepet, kuid kui ei esine konkreetset alust kokkuleppemenetlusest keeldumiseks ning prokuratuurile kriminaaltoimiku tagastamiseks, siis kohus kinnitab kokkuleppe. Süüdimõistva kohtuotsuse korral KrMS § 249 kohaselt märgitaksegi otsuses üksnes süüdistus ning kokkulepe. Sellest hoolimata on aga mõned kohtunikud pidanud

¹⁰⁹ Vt nt HMKo 03.07.2018, 1-18-816.

¹¹⁰ TrtRnK 19.11.2018, 1-18-8168, p 4-4.3.

¹¹¹ Vt nt PMKo 04.04.2019, 1-19-2721, lk 4.

vajalikuks ka kokkuleppemenetluse käigus kohaldatava lähenemiskeelu piirangute põhjendatust ja proportsionaalsust eraldi hinnata.¹¹²

Kuna enamasti kohaldatakse ajutist lähenemiskeeldu kokkuleppemenetluses, siis tähendab see ka seda, et ajutist lähenemiskeeldu kohaldatakse valdavalt kohtuotsuses, millega süüdistatav süüdi mõistetakse, samuti koos ajutise lähenemiskeeluga otsustatakse koheselt ka pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamise üle.¹¹³ Minu arvates võiks ajutist lähenemiskeeldu taotleda kohe kriminaalmenetluse alguses, kuigi tõepoolest võib seda taotleda kogu kriminaalmenetluse vältel, samuti ei pruugi alati kriminaalmenetlus pikalt kesta, mistõttu võibki ajutise lähenemiskeelu kohaldamise aeg jääda lühikeseks. Kui aga menetlus on pikk ning ajutist lähenemiskeeldu taotletakse alles menetluse kestel või lõpus ning lahendatakse alles süüdimõistvas kohtuotsuses, muudab see minu arvates selle regulatsiooni üsna tarbetuks, kuna kaitseb kannatanut lühikest aega (kohtulahendi jõustumiseni), samas kui varem pole seda üldse vajalikuks peetud.

2.1.1 Lähemiskeelu taotlemist tingivad asjaolud

Esmalt peab tõdema, et kriminaalmenetluses kohaldatava ajutise lähenemiskeelu taotlemine on praktikas pigem tagasihoidlik. Seda on kajastatud ka Justiitsministeeriumi poolt koostatud statistikas.¹¹⁴ Viimase viie aasta jooksul on ajutise lähenemiskeelu kohaldamisega seotud lahendeid vähe, mistõttu tekib õigustatult küsimusi – näiteks miks ajutist lähenemiskeeldu ei taotleta, kas selleks puudub vajadus? Ilmselt ei ole seadusandja tahe olnud luua sisutühja regulatsiooni, mis praktikas peaaegu üldse kasutust ei leia, mistõttu püüan analüüsi käigus leida, mis põhjustel selle õiguskaitsevahendiga sedasi on läinud.

Kui ajutist lähenemiskeeldu taotletakse üsna vähe, siis pikaajalist lähenemiskeeldu taotletakse oluliselt rohkem. Pikaajalist lähenemiskeeldu kriminaalmenetluses nagu eespool, alapeatükis 1.1.1, on selgitatud saab kohaldada üksnes kannatanu taotlusel. Kuna pikaajalist lähenemiskeeldu saab kohaldada üksnes süüdimõistva otsuse korral, on kannatanul oluliselt lihtsam lähenemiskeelu seadmise vajadust tõendada, kui näiteks tsiviilkohtumenetluses või prokuröri ajutist lähenemiskeeldu taotledes. Siiski ei saa aga öelda, et kannatanul mitte mingit tõendamiskoormist ei ole, kui süüdimõistev otsus on tehtud. Lähemiskeelu kohaldamisel on ikkagi oluline eeldus, et tulevased õigusrikkumised on tõenäolised. Kohtulahenditest enamasti

¹¹² Vt nt TMKo 21.11.2017, 1-17-9936, lk 5; TMKo 19.06.2018, 1-17-9766, lk 4; TMKo 27.02.2019, 1-18-8988, lk 4-5; HMKo 18.11.2019, 1-19-8802, lk 4; TMKo 26.11.2019, 1-19-8996, lk 5; TMKo 27.11.2019, 1-19-5540, lk 21-22; VMKo 02.06.2020, 1-20-2591, lk 4.

¹¹³ Vt nt PMKo 04.04.2019, 1-19-2721, lk 4; PMKo 06.05.2019, 1-19-3634, lk 3-4.

¹¹⁴ Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2019. Perevägivald ja ahistamine.

siiski ei nähtu, mis põhjusel lähenemiskeeldu on taotletud, sest valdavas osas kohaldatakse pikaajalist lähenemiskeeldu kokkuleppemenetluses.¹¹⁵ Võib ainult eeldada, et lähenemiskeeldu on vajalikuks peetud seoses süüdistatavale etteheidetava teoga. Siiski mitte kõiki pikaajalise lähenemiskeeldu kohaldamise taotlusi ei lahendata kokkuleppemenetluses. Nendes lahendites, kus on asi sisuliselt lahendatud üldmenetluses, on enamasti toodud ka lähenemiskeeldu taotlemise aluseks olevad asjaolud.

Esimeses analüüsitavas sisulises lahendis taotleti ajutise lähenemiskeeldu kohaldamist põhjusel, et süüdistatav oli kannatanu suhtes varasemalt olnud vägivaldne, mis oli ka süüdistuse alus, ning kannatanu tundis süüdistatava ees hirmu. Oluliseks taotlemise ajendiks oli ka tõik, et kannatanu ja süüdistatav olid naabrid, st nad elasid kõrvuti asetsevates majades. Taotlust põhistati kannatanu selgitustega. Süüdistatavale taotleti kannatanule 100 m raadiuses lähenemise keeldu ning sidevahendite abil suhtlemise keeldu, s.o telefonis, internetis ning sotsiaalmeedias. Ajutist lähenemiskeeldu taotleti kolmeks aastaks.¹¹⁶

Kuigi kohus sellele tähelepanu ei juhtinud, siis on arusaamatu, miks on prokurör taotlenud KrMS § 141¹ alusel süüdistatavale lähenemiskeeldu kolmeks aastaks. Eespool, alapeatükis 1.1.1, olen selgitanud, et ajutist lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada kriminaalmenetluse ajaks. Kolmeks aastaks, st kindlaks ajaperioodiks on lähenemiskeeldu võimalik taotleda pärast süüdimõistva otsuse tegemist KrMS § 310¹ alusel või tsiviilkohtumenetluses kohaldatava lähenemiskeeldu korral. Kusjuures kohtu põhjendustes ei ole viidatud õiguslikele alustele, samuti ei kasuta kohus sõnastust „ajutine lähenemiskeeld“, vaid lihtsalt „lähenemiskeeld“, mis viitab KrMS § 310¹ sätestatud lähenemiskeelule. Seega ei olegi võimalik täpselt aru saada, kas kohus lahendas üldse ajutise või nn pikaajalise lähenemiskeeldu küsimuse. See ei tulene ka resolutsioonist, kuivõrd resolutsioonis ei ole üldse lähenemiskeeldu taotluste kohta tehtud otsust kajastatud.

Üllatavalt leidub aga sarnaseid lahendeid veelgi, mis tekitab küsimuse, kas praktikas on ajutise ja nn pikaajalise lähenemiskeeldu eristamisega raskusi. Nii näiteks on kohus ka varasemas lahendis kohaldanud pikaajalise lähenemiskeeldu sätte, s.o KrMS § 310¹ alusel süüdistatavale ajutist lähenemiskeeldu, määrates sealjuures ka lähenemiskeeldu konkreetse ajalise piirangu, mida on võimalik seada vaid tsiviilkohtumenetluses ning nn pikaajalise lähenemiskeeldu korral.¹¹⁷ Viidata kohtuotsuse resolutsioonis KrMS § 310¹ kui ajutisele lähenemiskeelule on

¹¹⁵ Nt HMKo 29.01.2016, 1-15-3606, lk 19; HMKo 23.02.2016, 1-16-735, lk 6.

¹¹⁶ HMKo 03.07.2018, 1-18-816, lk 3.

¹¹⁷ Vt nt HMKo 23.02.2016, 1-16-735, lk 3; HMKo 21.10.2016, 1-16-9131, lk 2-3; HMKo 01.09.2017, 1-17-8227, lk 3; HMKo 13.10.2017, 1-17-1040, lk 2; HMKo 20.02.2018, 1-18-1488, lk 3.

väär. KrMS § 310¹ ei kasuta sõnastust „ajutine lähenemiskeeld“, vaid üksnes „lähenemiskeeld“, mistõttu kohtuotsuses kohaldades pikaajalise lähenemiskeelu sätte alusel ajutist lähenemiskeeldu väljutakse mh ka sätte sõnastuse piiridest. Kahtlemata on see ka eksitav, sest kriminaalmenetluse seadustikus on ajutise lähenemiskeelu kohaldamine eraldi reguleeritud KrMS §-s 141¹ ning ka see regulatsioon sisuliselt on pikaajalise lähenemiskeelu regulatsioonist täiesti erinev. Teatud mõttes on see muidugi arusaadav, sest ka nn pikaajaline lähenemiskeeld on ju ajutine, st seda ei ole võimalik määrata püsivalt, vaid kuni kolmeks aastaks. Sellist sõnastust ei saa aga kasutada kohtulahendi resolutsioonis, eriti olukorras, kus kriminaalmenetluse seadustik eristab (pikaajalist) lähenemiskeeldu ja ajutist lähenemiskeeldu. Ka asjaoludes kajastatud taotlusest ei nähtu, et taotletud oleks KrMS § 310¹ alusel ajutist lähenemiskeeldu, vaid üksnes lähenemiskeeldu. Mingil põhjusel on aga just kohtulahendite resolutsioonis kasutatud sõnastust „ajutine lähenemiskeeld“. Kusjuures on ilmselt oluline märkida, et sellise vea on peamiselt teinud üks konkreetne kohtunik ning vead on tehtud ajaliselt vanemates lahendites. Hilisemates lahendites on kohtunik kasutanud juba korrektset sõnastust. Veelgi enam, lähenemiskeeldu on ajalise piiranguga kohaldatud ka ajutise lähenemiskeelu, s.o KrMS § 141¹ sätte all, mida aga kehtiva õiguse kohaselt teha ei ole võimalik.¹¹⁸

Ajutise lähenemiskeelu taotlemise põhjuseks on olnud kannatanu õiguste kaitse ja tulevaste õigusrikkumiste ennetamine. Näiteks on prokurör taotlenud ajutist lähenemiskeeldu vaid ajaks, kui süüdistatav on joobeseisundis, kuivõrd süüdistatav oli kannatanu suhtes vägivaldne üksnes joobeseisundis. Selles konkreetses näites, milles oli viidatud süüdistatava joobeseisundile, esitas prokurör sellise taotluse aga alles ringkonnakohtule, kuivõrd maakohus jättis kannatanu nõusoleku tagasivõtmise tõttu taotluse rahuldamata.¹¹⁹ Ajutise lähenemiskeelu seadmise eelduseks on kannatanu nõusolek. Kusjuures kannatanu ei pea nõusolekut andma üksnes ajutise lähenemiskeelu kohaldamisele, vaid kannatanu peab ka nõustuma kohaldatavate tingimustega. Viidatud asjas oli taotluse esitamise põhjus asjaolu, et kannatanu tundis ennast ohustatuna ning kartis süüdistatavat.¹²⁰

Kusjuures peamiseks põhjuseks, miks lähenemiskeeldu kriminaalmenetluses taotletakse, on kannatanu hirmutunne, näiteks johtuvalt kannatanu hirmust oma elu ja tervise pärast¹²¹, aga ka ohu tajumisest ajendatult.¹²² Hirmutunnet on põhjustatud näiteks asjaoluga, et süüdistatav on kannatanule varasemalt relvatoru meeleskohta suunanud. Taotluses oli selgitatud, et süüdistatav

¹¹⁸ HMKo 17.05.2019, 1-19-3963, resolutsiooni p-d 14-17.

¹¹⁹ TrtRnK 19.11.2018, 1-18-8168, p 4-4.3.

¹²⁰ Samas, p 7.

¹²¹ Vt nt HMKo 06.11.2018, 1-18-8934, lk 4 ja 7.

¹²² HMKo 03.12.2019, 1-19-4428, lk 4 ja 12.

on ettearvamatu ning äkkvihaga.¹²³ Pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamise vajadust on põhjustatud näiteks asjaoludega, et süüdistatav on käinud korduvalt kannatanu kodu akna taga ning on kannatanuga ka telefoni teel üritanud korduvalt ühendust võtta.¹²⁴ Lisaks hirmutundele, agressiivsusele ja vägivaldsusele on lähenemiskeeldu taotletud ka näiteks seetõttu, et süüdistatava tegevus on kannatanute õigust heale nimele riivanud.¹²⁵

Lähenemiskeelu taotlemise põhjused tsiviilkohtumenetluses ei erine kriminaalmenetluses toodud põhjustest, milleks on samuti enamasti avaldaja poolne hirmutunne. Avaldajate põhjendustest tulenevalt on avalduse esitamine olnud ajendatud ka puudutatud isiku häirivast käitumisest. Kriminaalmenetluses on kõikides lahendites lähenemiskeelu vajadus seotud süüdistatavale etteheidetava kuriteoga. Ühes asjas oli aga isikule süüdistus esitatud tapmiskatses, kuigi süüdi mõisteti isik lõpuks ähvardamises ja lähisuhtevägivalla toimepanemises.¹²⁶

Kuigi enamasti kohaldatakse lähenemiskeeldu vaid ühe kannatanu kaitseks, leidub ka mitmeid lahendeid, kus lähenemiskeeld kohaldatakse mitme kannatanu kaitseks. Ühes sellises asjas esitati taotlus põhjusel, et süüdistatav saatis ühele kannatanutele pidevalt sõnumeid (umbes 2000 sõnumit viie kuu jooksul), mille sisu oli kannatanuid ähvardav, solvav, häiriv jne. Sõnumites ähvardati koguni ühe kannatanu lapsed tappa. Tegemist ei olnud küll lähisuhtevägivalla juhtumiga, vaid süüdistatavale oli esitatud süüdistus ahistava jälitamise kuriteokoosseisu alusel. Olenemata sellest, et ahistava jälitamise kuriteokoosseis ei asu KarS 10. peatükis, kaitseb see koosseis isiku eraelu, mistõttu on lähenemiskeelu seadmine selle koosseisu puhul lubatav.¹²⁷ Kusjuures ringkonnakohus on ühes asjas isegi leidnud, et olukorras, kus isik on ahistava jälitamise koosseisus süüdi mõistetud, tuleks lausa reeglina süüdistatavale seada lähenemiskeeld. Tegemist ei tohiks olla erandliku meetmega.¹²⁸ Ma leian siiski, et lähenemiskeelu kohaldamisel tuleb asi lahendada juhtumipõhiselt. Alati ei pruugigi lähenemiskeeld vajalik olla, sest mõnda võib piisavalt mõjutada juba süüdimõistva otsuse tegemine, samas annab aga lähenemiskeeld ka kannatanule teatud suurema kindlustunde.

2.1.2 Kohtute põhjendused lähenemiskeelu vajaduse hindamisel

Eespool, alapeatükis 2.1.1, leidsin, et lähenemiskeelu taotlusi esitatakse peamiselt seetõttu, et kannatanu tunneb kahtlustatava/süüdistatava ees hirmu. Kuigi hirmutunne üksi ei peaks olema

¹²³ TMKo 18.04.2019, 1-18-8872, p 105.

¹²⁴ TMKo 20.10.2016, 1-16-6694, lk 12-13.

¹²⁵ RKKKm 1-19-4240, p 3.

¹²⁶ HMKo 17.09.2020, 1-20-1793, lk 1 ja 7.

¹²⁷ RKKKm 1-18-9343, p-d 2-3, 13.

¹²⁸ TrtRnKo 21.01.2021, 1-19-4802, p 127.

aluseks, miks lähenemiskeeldu kohaldada, vaid siiski reaalne oht, et kannatanu õigusi võidakse rikkuda ka edaspidi, siis kohtute põhjendustest nähtub ikkagi, et tihti seda põhjendatust ei hinnata või piirduakse üksnes väitega, et lähenemiskeeld on põhjendatud. Minu arvates lähenemiskeeldu põhjendatuse tõdemisest üksi ei piisa, vaid lähenemiskeeldu vajadust tuleks siiski põhjendada. Kehtiv õigus lubab lähenemiskeeldu kohaldada üksnes selle esinemise vajadusel. Veelgi enam, kohus on ka üksnes kannatanule kindlustunde pakkumiseks pidanud lähenemiskeeldu kohaldamist põhjendatuks.¹²⁹ Kuigi möönan, et selles konkreetses asjas võis lähenemiskeeldu kohaldamine tõepoolest olla põhjendatud, siis selline põhjendus kohtu poolt ei ole kindlasti piisav. Lähenemiskeeldu kohaldamisel on eelkõige oluline, et õigusrikkumised jätkuvad väga tõenäoliselt ka tulevikus. Kui selliseid põhjendusi ei ole esitatud, on minu arvates kohtus rikkunud oma põhjendamiskohustust, mis tuleneb KrMS § 305¹ lg-st 1.

Nendes lahendites, kus kohus on pikemalt selgitanud ja hinnanud lähenemiskeeldu vajadust, saab järeldada, milliseid asjaolusid on kohtud lähenemiskeeldu kohaldamise vajaduse otsustamisel arvesse võtnud. Üks peamisi selliseid põhjuseid on süüdistatava iseloom.¹³⁰ Kahtlemata peaks nii süüdistatava iseloom kui ka suhtumine talle etteheidetava teo puhul olema minu arvates üheks aluseks, mille põhjal otsustada lähenemiskeeldu kohaldamise vajaduse üle. Lisaks ka süüdistatava suhtumine talle etteheidetava teo lubamatusesse. Kui süüdistatav ise oma teo õigusvastasust ei tunnista ning isikul ongi agressiivne, ettearvamatu iseloom, siis on väga tõenäoline, et ta jätkab õigusvastase tegevusega ka edaspidi.

Lisaks iseloomust tulenevatele asjaoludele, on kohus lähenemiskeeldu põhjendus hindamisel arvesse võtnud ka süüdistatava eluviisist tulenevaid asjaolusid. Näiteks on kohus selgitanud lähenemiskeeldu kohaldamise vajalikkust põhjendades, et süüdistatava käitumine ei arvesta teiste õigustega ning alkoholi tarvitamisega seotud eluviisist tulenevalt ei pruugi süüdistatav soovida kannatanuga suhtlemise lõpetamist.¹³¹ Alkoholi tarvitamisega seotud eluviisist tulenevalt on kohtud pidanud lähenemiskeeldu põhjendatuks veel mitmetes lahendites.¹³²

Kohtud on lähenemiskeeldu vajaduse hindamisel arvesse võtnud veel mitmeid teisigi asjaolusid. Näiteks on kohus lähenemiskeeldu vajadust hinnanud üksnes esitatud tõendite pinnalt, mitte aga taotluses toodud põhjendustest.¹³³ Kohus on pidanud põhjendatuks lähenemiskeeldu seadmist ka olukordades, kus süüdistatavale on määratud karistusena reaalne vangistus. Kohus on põhistanud seda näiteks asjaoluga, et reaalne vangistus ei välista süüdistatava vabastamist

¹²⁹ HMKo 12.02.2020, 1-19-5631, lk 10.

¹³⁰ Vt nt HMKo 07.01.2019, 1-18-4049, lk 11.

¹³¹ TMKo 20.10.2016, 1-16-6694, lk 13.

¹³² Vt nt HMKo 07.08.2017, 1-17-7440, lk 7.

¹³³ TMKo 18.04.2019, 1-18-8872, p 119.

ennetähtaegselt, mistõttu kannatanu õigused võivad vangistuse määramisest hoolimata ohus olla.¹³⁴ Samas on kohus taolise olukorra lahendanud ka selliselt, et lähenemiskeeld hakkab kehtima alles siis, kui isik kinnipidamisasutusest vabaneb.¹³⁵ Viimane on minu arvates otstarbekas olukorras, kus kohaldatakse üksnes ruumilist lähenemiskeeldu. Kui abinõuna peetakse vajalikuks kohaldada ka suhtluskeeldu, siis võiks lähenemiskeeldu seada ka ajaks, mil süüdistatav viibib vangistuses, sest suhtluskeeldu on võimalik ka vangistuses rikkuda, näiteks kannatanule helistades või kirjutades.

Tsiviilkohtumenetluses on ringkonnakohus lähenemiskeeldu kohaldamisel oluliseks pidanud näiteks asjaolu, et puudutatud isik lõpetas õigusvastase tegevuse tsiviilkohtusse esitatud avalduse tõttu. Selles asjas jättis maakohus taotluse rahuldamata, kuna avaldaja ja puudutatud isiku vahel polnud juba mõnda aega mingit kontakti.¹³⁶ Viimase tõttu on ka kriminaalasjades lähenemiskeelde jäetud kohaldamata. Ma nõustun ringkonnakohtu seisukohaga selles asjas. Isegi, kui avaldaja ja puudutatud isiku vahel pole mingil perioodil mingeid kontakte olnud, tuleks hinnata, mis põhjusel see nii on. Kui puudutatud isik on lõpetanud õigusvastase tegevuse ajal, mil sai teada avalduse esitamisest kohtule, on ennatlik järeldada, et edaspidi ta mingit õigusvastast tegevust toime ei pane.

Kohus on tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeeldu kohaldanud ka üksnes seetõttu, et puudutatud isik lihtsalt ühtegi vastuväidet avaldusele ei esitanud. Selles asjas kohus leidiski, et kuna vastuväiteid esitatud ei ole, siis on ka kõik avaldaja väited tõendatud.¹³⁷ Kohus on oluliseks pidanud ka puudutatud isiku käitumist kannatanu suhtes ärakuulamise ajal, mis toimus kohtuistungil.¹³⁸ Kui puudutatud isikule on antud võimalus vastuväidete esitamiseks, kuid isik sellisest võimalusest lihtsalt loobub, siis leian samuti, et puudub põhjus avaldus rahuldamata jätta, kuivõrd vaikimisega võetab isik talle etteheidetavad teod omaks, samas ei saa väita, et vaikimisega on avaldaja väited tõendatud.

Alati aga ei nähtugi, millest kohus on lähenemiskeeldu vajaduse hindamisel lähtunud. Näiteks ühes asjas on kannatanu soovinud, et kohus kohaldaks süüdistatavale konkreetsele toidupoole lähenemise keeldu, sest kannatanu käib selles poes tihti sisseoste tegemas. Kohus ei ole aga taotletud poe kohta lähenemiskeeldu kohaldanud, vaid on kohaldanud üldist avalikes kohtades

¹³⁴ HMKo 07.08.2017, 1-17-7440, lk 7.

¹³⁵ Vt nt PMKo 02.06.2018, 1-18-5434, resolutsiooni p 9; HMKo 06.11.2018, 1-18-8934, resolutsiooni p 5.

¹³⁶ TlnRnKm 29.06.2016, 2-15-16568, p 31.

¹³⁷ HMKm 06.03.2018, 2-18-1212, lk 2-3.

¹³⁸ HMKm 07.06.2018, 2-18-4173, lk 3.

lähenemise keeldu, mis on, tõsi küll, kannatanu õigusi rohkem kaitsev. Kohtulahendi põhjendustest ei tulene, miks kohus on teinud taotlusest erineva otsuse.¹³⁹

Kokkuvõttes võib nentida, et lähenemiskeeldu taotletakse nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses eeskätt seetõttu, et kannatanu tunneb kohustatud isiku ees hirmu. Kõige enam kohaldatakse lähenemiskeeldu kriminaalmenetluses, täpsemalt nn pikaajalist lähenemiskeeldu KrMS § 310¹ alusel. Valdavalt kohaldatakse lähenemiskeeldu kriminaalmenetluses kokkuleppemenetluses, mistõttu paljude lahendite põhjal ei ole võimalik hinnata, miks lähenemiskeeldu on kohaldatud, kuid eelduslikult on seda tehtud süüdistatavale etteheidetava teo tõttu, milleks enamasti on analüüsitud kohtulahendite puhul lähisuhtes toime pandud vägivald. Kõige vähem taotleti magistritöös vaadeldaval perioodil ajutist lähenemiskeeldu. Kohtud pidasid lähenemiskeeldu põhjendatuks erinevatel põhjustel sõltuvalt konkreetse juhtumi asjaoludest, peamiselt aga süüdistatava iseloomust ja eluviisist tulenevatel põhjustel. Pean seda õigeks, sest iga juhtum ongi erinev ning ühist nimetajat kõikides juhtumites paraku ei leidu.

2.2. Tingimused ja kohtute põhjendused lähenemiskeeldu kohaldamisel

2.2.1 Lähemiskeeluga kohaldatavad tingimused

Arvestades, et kriminaalmenetluses lähemiskeeluga seotud küsimused (ajutine ning pikaajaline samaaegselt) lahendatakse lõplikus kohtulahendis, siis on ka tingimused kõikides vaadeldavates lahendites nii ajutise kui ka pikaajalise lähemiskeeldu kohaldamiseks identsed. Kõikides magistritöö raames analüüsitud kohtulahendites kohaldati nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses ruumilist lähenemise keeldu ja/või suhtluskeeldu. Kohaldatavad tingimused on lahendites väga sarnased, erinedes üksteisest peamiselt täpsustuste poolest. Näiteks väga tavapärane on keelata süüdistataval läheneda kannatanu elukohale, töökohale ja avalikes kohtades, avalikel üritustel ning üldse kannatanu mistahes viibimiskohale läheneda rohkem kui 100 meetrit. Samuti keeld süüdistataval nendes kohtades kannatanuga suhtlemine ning kogu suhtlus ka sidevahendite abil. Kohus on aga pidanud vajalikuks täpsustada, mida on silmas peetud avalike kohtade all. Mitmetes lahendites on nendeks märgitud tänav, kauplus, toitlustus- ja kultuuriasutus.¹⁴⁰ Ka on kohus pidanud lähemiskeeldu seadmist samadel tingimustel põhjendatuks, kuid selle erinevusega, et elu- ja töökohale on seatud 50 meetrine ning avalikes kohtades ja üritustel 30 meetrine lähenemise piirang.¹⁴¹ Piisavaks on peetud ka

¹³⁹ HMKo 07.08.2017, 1-17-7440, lk 7.

¹⁴⁰ PMKo 04.04.2019, 1-19-2721, resolutsiooni p 8; vt ka nt PMKo 28.04.2016, 1-16-3190, lk 2, PMKo 06.05.2019, 1-19-3634, resolutsiooni p 7.

¹⁴¹ PMKo 04.09.2019, 1-19-5500, lk 2.

25 meetrist lähenemise keeldu analoogsetel tingimustel.¹⁴² Need on vaid üksikud näited sisult analoogsetest lahenditest, mis erinevad üksnes distantsilise piirangu poolest.

Veel on näiteks kohaldatud lähenemiskeeldu kaheks aastaks, keelates süüdistataval viibida kannatanu elu- ja töökohas ning nendele ja kannatanule läheneda enam kui 100 meetrit. Samuti on keelatud kannatanuga suhtlemine kirja ja telefoni teel, kusjuures täpsustatud on ka telefoni numbrid.¹⁴³ Lisaks telefoninumbri täpsustamisele on peetud vajalikuks täpsustada ka e-posti aadressi.¹⁴⁴ Analoogsetel tingimustel on lahendeid tehtud veelgi¹⁴⁵ erinedes sealjuures vaid lähenemiskeeldu ajalise piirangu poolest.¹⁴⁶ Ajalise piirangu osas väärib märkimist asjaolu, et enamasti kohaldatakse lähenemiskeeldu maksimaalseks võimalikuks ajaks, s.o kolmeks aastaks.

Ühes lahendis on kokkuleppemenetluse korras keelatud süüdistataval kannatanule läheneda lähemale kui 50 m. Samas on selgitatud, et süüdistatav ei või kannatanule avalikes kohtades, kinnistes ruumides ega ühistranspordis läheneda enam kui üks meeter.¹⁴⁷ Sealjuures ei ole täpsustatud, mida on silmas peetud avalike kohtade ning kinniste ruumide all, mistõttu on piiranguid võimalik üsna avaralt tõlgendada, muutes seeläbi minu hinnangul lähenemiskeeldu, arvestades, et kohaldatud on vaid ühe meetrist distantsi, üsna sisutühjaks. Piisavaks on peetud ka kõigest 10 meetrist lähenemise keeldu lähisuhtevägivalla juhtumites.¹⁴⁸ Isegi viis meetrit on peetud piisavaks.¹⁴⁹ Ka see ei ole minu arvates piisav, eriti lähisuhtevägivalla juhtumite korral, kuivõrd lähenemiskeeldu eesmärk on mh ka kannatanule turvatunde tekitamine, mida 10 meetrine, veelgi enam viie meetrine ja ühe meetrine lähenemiskeeld tõenäoliselt pakkuda ei suuda.

Tooksin välja ka mõned minu hinnangul üllatavad lahendeid. Nimelt on kohus kohaldanud lähenemiskeeldu piiranguna keeldu kannatanule läheneda rohkem kui 150 meetrit.¹⁵⁰ Veelgi enam, kohus on kohaldanud ka 200 meetrist¹⁵¹ ning isegi 300 meetrist¹⁵² lähenemiskeeldu.

¹⁴² PMKo 30.06.2020, 1-20-2753, lk 2

¹⁴³ HMKo 29.01.2016, 1-16-694, resolutsiooni p 5.

¹⁴⁴ Nt HMKo 31.03.2016, 1-16-2663, resolutsiooni p 5; HMKo 14.04.2016, 1-16-3085, resolutsiooni p 7; HMKo 15.04.2016, 1-16-2964, lk 2.

¹⁴⁵ Nt HMKo 23.02.2016, 1-16-735, lk 3; HMKo 04.04.2016, 1-16-2016, resolutsiooni p 4; HMKo 12.01.2017, 1-17-277, resolutsiooni p 8 jne.

¹⁴⁶ Nt HMKo 16.03.2016, 1-16-2185, resolutsiooni p 4.

¹⁴⁷ TMKo 15.04.2016, 1-16-3129, lk 2.

¹⁴⁸ Vt nt TMKo 25.04.2016, 1-16-2503, lk 2; PMKo 21.12.2016, 1-16-9943, resolutsiooni p 6; PMKo 02.05.2017, 1-17-4275, resolutsiooni p 4.

¹⁴⁹ PMKo 05.12.2016, 1-16-6721, resolutsiooni p 5; PMKo 30.05.2018, 1-18-49, resolutsiooni p 8.

¹⁵⁰ PMKo 02.07.2018, 1-18-5434, resolutsiooni p 9; PMKo 10.06.2020, 1-20-4884, resolutsiooni p 4.

¹⁵¹ PMKo 15.08.2018, 1-18-6431, resolutsiooni p 6.

¹⁵² HMKo 23.04.2019, 1-19-2760, resolutsiooni p 6.

Kohtupraktikas on äratundmiskaugusena käsitletud 100 meetrist distantsi.¹⁵³ Olenemata sellest, et eeltoodud kohtuasjades oli tegemist kokkuleppemenetlusega, ei oleks minu arvates kohtud tohtinud selliseid kokkuleppeid kinnitada, sest tegemist on ilmselgelt ebaproportsionaalsete tingimustega. Olukorras, kus inimest ei ole võimalik enam kui 100 meetri kauguselt isegi ära tunda, on sellised keelud selgelt süüdistatavaid liialt piiravad. Kohustatud isikul peab olema vähemalt võimalus kohaldatud piiranguid täita. Lisaks peab selliseid piiranguid kohaldades meeles pidama, et lähenemiskeelu rikkumine on karistatav. Selline piirang, mida ei ole objektiivselt isegi võimalik täita, on ilmselgelt õigusvastane, mis võib endaga hiljem kaasa tuua mõttetuid vaidlusi, kui kohustatud isik peaks lähenemiskeeldu rikkuma. Vastupidiselt on aga ühes asjas kohus üllatuslikult leidnud, et 100 meetrine lähenemiskeeld ei ole põhjendatud, kuna isikut ei ole võimalik sellise vahemaa pealt ära tunda. Kohus pidas äratundmiskauguseks 50 meetrit.¹⁵⁴ See ei ole kooskõlas valitseva kohtupraktikaga, mille kohaselt ongi just 100 meetrit äratundmiskaugus.¹⁵⁵

Mõnes lahendis on peetud vajalikuks ka täpsustada, mida teha olukorras, kus süüdistatav tahtmatult lähenemiskeeluga seatud piiranguid rikub. Näiteks on täpsustatud, et sellises olukorras peab süüdistatav kannatanut kõnetamata viivitamatult lähenemiskeeluga sätestatud kaugusele.¹⁵⁶ Lähenemiskeelu kohaldamisel peaksid piirangud olema sätestatud võimalikult täpselt. Ma arvan, et kõikides lahendites, kus on kohaldatud ruumilist lähenemiskeeldu, peaks olema täpsustatud, mida kohustatud isik peaks tegema, kui tahtmatult lähenemiskeelu piiranguid rikub. Eriti olukorras, kus esineb suurem tõenäosus, et süüdistatav võib tahtmatult lähenemiskeeldu rikkuda, näiteks elavad kannatanu ja süüdistatav samas külas vms. Rikkumine eeldab muidugi tahtlust, kuid seda ei ole alati lihtne tõendada, mistõttu sõna-sõna vastu olukorras võib süüdistatavat olenemata tegelikust tahtlusest ees oodata vastutus lähenemiskeelu rikkumise eest.

Kohtud on teinud aga ka minu hinnangul muust kohtupraktikast erinevaid, isegi huvitavaid lahendeid. Näiteks on kohus ühes asjas täpsustanud, et juhuslikult kannatanuga kokku sattudes peab süüdistatav kannatanut kõnetamata eemalduma lähenemiskeeluga seatud kaugusele. Samas ei ole süüdistatavale kohaldatud suhtluskeeldu, kusjuures kohus on isegi selgitanud, et kannatanu suhtlemise keelamist vajalikuks ei pea, kuigi algselt seda taotles.¹⁵⁷ On arusaadav, et olukorras, kus süüdistatav tahtmatult lähenemiskeelu tingimusi rikub, peab koheselt tegema

¹⁵³ Vt nt HMKo 12.04.2018, 1-17-10149, lk 3.

¹⁵⁴ HMKm 19.02.2021, 2-20-9739, p 13.

¹⁵⁵ Vt nt HMKo 12.04.2018, 1-17-10149, lk 3.

¹⁵⁶ Vt nt TMKo 02.05.2016, 1-16-2733, lk 2; TMKo 20.10.201, 1-16-6694, lk 2; TMKo 24.11.2016, 1-16-10309, lk 2; TMKo 12.12.2016, 1-16-9531, lk 2; TMKo 17.11.2017, 1-17-10741, lk 2.

¹⁵⁷ TMKo 30.09.2019, 1-19-6341, lk 2 ja 4.

kõik selleks, et piiranguid täita. Samas täpsustus kõnetamise keelamise kohta ei ole minu arvates asjakohane, kui süüdistataval pole keelatud kannatanuga suhelda.

Ühes lahendis on kohus analoogse olukorra lahendanud lihtsalt lähenemiskeeluga seatud distantsi vähendamise teel. Kuigi taotletud oli 10-20 meetrist lähenemiskeeldu, leidis kohus, et kohaldada tuleb viie meetrist lähenemiskeeldu põhjendades oma seisukohta just asjaoluga, et ühes külas elavatel inimestel on võimalik sellises olukorras lähenemiskeeldu täita.¹⁵⁸ Jään kohtuga selles eriarvamusele. Minu arvates on otstarbekam siiski selgitada, mida teha olukorras, kus lähenemiskeeldu on tahtmatult rikutud. Ka viie meetrist lähenemiskeeldu on võimalik tahtmatult rikkuda, näiteks olukorras, kus kannatanu ja süüdistatav satuvad poes sisseoste tehes samasse järjekorda, kuigi süüdistatav kannatanut ei märka. Kohtu põhjendustest tulenevalt ei oleks lähenemiskeeldu rikkumine sellises olukorras vabandatav. Samas ei saa muidugi kohus oma põhjendustega muuta kuidagi lähenemiskeeldu rikkumise regulatsiooni, mille kohaselt peab kohustatud isik rikkumise toimepanemisel tegutsema tahtlikult. Selliselt mõeldes on aga lähenemiskeeld ebaproportsionaalne ka kannatanu suhtes. Toon näitena olukorra, kus kohaldatud on 100 meetrist distantsi. Sellises olukorras, isegi, kui kohustatud isik tahtlikult rikkuks lähenemiskeeldu, oleks kannatanul võimalus ennast kaitsta näiteks ise eemaldudes, kui on aru saada, et lähenemiskeeldu on selgelt rikutud. Viie meetrine lähenemiskeeld ei paku aga tõenäoliselt esiteks kannatanule turvatunnet, samuti jätab see kannatanule võimaliku rikkumise korral väiksema võimaluse rikkumisele reageerimiseks.

Kui üldiselt on lähenemiskeeldu tingimused üsna sarnased – keelatakse kannatanule, tema elukohale, töökohale jne läheneda teatud kaugusesse, suhelda kannatanuga telefoni või muude sidevahendite kaudu (e-post, sotsiaalmeedia jne), siis mõnes lahendis on astunud täpsustamisel ka samm kaugemale. Nii on näiteks kohus pidanud vajalikuks täpsustada, et süüdistatav ei või kannatanuga kontakteeruda ka fonoluku vahendusel¹⁵⁹ või interneti suhtluskeskkonnades¹⁶⁰. Samuti on kohus täpsustanud, et süüdistatav ei või kannatanuga suhelda telefoni ega ka mobiiltelefoni vahendusel.¹⁶¹ Välistamiseks alternatiivsete võimaluste otsimist kannatanuga suhtlemiseks on kohus kohaldanud ka lähenemiskeeldu selliselt, et süüdistataval ei ole mitte ühelgi viisil võimalik kannatanuga suhtlemine.¹⁶² Kohus on ka täpsustanud, et lisaks kannatanule, kannatanu elukohale jne ei või süüdistatav läheneda ka kannatanu autole.¹⁶³ Kohtud on ka täpsustanud, et süüdistatav ei või lisaks kannatanuga suhtlemisele ka postitada

¹⁵⁸ PMKo 30.05.2018, 1-18-49, lk 8.

¹⁵⁹ HMKo 25.11.2016, 1-16-6325, resolutsiooni p 4.

¹⁶⁰ PMKo 05.12.2016, 1-16-6721, resolutsiooni p 5.

¹⁶¹ PMKo 03.01.2018, 1-18-36, resolutsiooni p 2.

¹⁶² TMKo 30.03.2017, 1-17-2395, resolutsiooni p 5.

¹⁶³ TMKo 17.11.2017, 1-17-10741, lk 2.

kannatanu suhtes sotsiaalvõrgustikes ega meedias kommentaare.¹⁶⁴ Samuti on piiranguna sätestatud, et süüdistatav võib küll erandlikel põhjustel kannatanuga ühendust võtta, kuid ei tohi sealjuures kannatanut solvata ega kasutada ka ebatsensuurseid väljendeid.¹⁶⁵ Ma arvan, et lähenemiskeeluga kohaldatav peaks olema üheaegselt võimalikult täpselt aga samas ka universaalselt sõnastatud, et kohustatud isikul ei jääks võimalust mõelda välja alternatiivseid viise kannatanuga suhtlemiseks, mida ei saaks käsitleda lähenemiskeelu rikkumisena.

Paljudes lahendites on aga välja toodud ka erandid, millal lähenemiskeeld ei kehti või kehtib näiteks teistsugustel tingimustel. Eranditena, st tingimused, millal või kus lähenemiskeeldu ei kohaldata või kohaldatakse teistel tingimustel, on välja toodud näiteks riigi- ja kohaliku omavalitsuse üksuste ruumid. Ühes sellises lahendis kohaldas kohus selliseid tingimusi üheks aastaks, kuigi taotleti maksimaalset ehk kolme aasta pikkust lähenemiskeeldu. Kohus põhjendas seda asjaoluga, et süüdistatavale oli varasemalt kohaldatud ajutist lähenemiskeeldu kohtueelses menetluses, mida süüdistatav ei rikkunud. Samuti ei suhelnud süüdistatav kannatanuga ka siis, kui ajutine lähenemiskeeld enam ei kehtinud.¹⁶⁶ Erandina on kohus pidanud põhjendatuks lähenemiskeeldu mitte kohaldada ka kohtuhoonetes ning lastega seotud tähtsündmustel.¹⁶⁷ Ühise lapsega seotud õiguste teostamiseks on veel mitmetes lahendites erandeid kehtestatud.¹⁶⁸ Tsiviilkohtumenetluses tehtud lahenditest võiks erandlikuna välja tuua näiteks ühe lahendi, kus avaldaja elukohale kohaldati lähenemiskeeldu 100 meetrit, kuid erandlikult ei kehtinud see poolte ühise lapse üleandmisel ja vastuvõtmisel 30 minutit.¹⁶⁹

Ka on erandeid kehtestatud olukordadeks, kus kannatanu ja süüdistatav elavad samas elukohas. Erandeid on kohaldatud selleks, et süüdistatav saaks poolte ühisest elukohast välja kolida.¹⁷⁰ Kuid mitte alati ei plaani süüdistatav ja kannatanu, kes elavad koos, tulevikus eraldi elama asuda. Nii on kohus teinud ka lahendi, kus lähenemiskeeldu on kohaldatud süüdistatavale, kes jagab kannatanuga elukohta. Tegemist oli lähisuhtevägivalla juhtumiga, kus lähenemiskeelu piirangud lahendati selliselt, et süüdistataval keelati sisenemine kannatanute isiklikesse tubadesse, lisaks pidi süüdistatav hoidma ühiskasutatavates tubades kannatanutega distantsi vähemalt kolm meetrit, õues 10 meetrit ning mujal 50 meetrit. Sellised piirangud kohaldati maksimaalseks ajaks ehk kolmeks aastaks.¹⁷¹ Tegemist on üsna huvitava lahendiga, mis kahjuks lahendati kokkuleppemenetluses. Oleks olnud õiguslikult huvipakkuv lugeda kohtu

¹⁶⁴ HMKo 19.03.2018, 1-17-8761, resolutsiooni p 6; HMKo 22.06.0202, 1-20-4284, resolutsiooni p 14-16.

¹⁶⁵ HMKo 15.05.2020, 1-19-9543, resolutsiooni p 8.

¹⁶⁶ TMKo 18.04.2019, 1-18-8872, p-d 119-120.

¹⁶⁷ HMKo 29.01.2016, 1-15-3606, resolutsiooni p 7.

¹⁶⁸ Vt nt HMKo 17.09.2020, 1-20-1793, resolutsiooni p 5-6; HMKo 13.11.2020, 1-20-7164, lk 2.

¹⁶⁹ HMKm 10.10.2017, 2-17-6383, resolutsiooni p 4.2.

¹⁷⁰ Vt nt HMKo 17.09.2020, 1-20-1793, resolutsiooni p 5-6; HMKo 13.11.2020, 1-20-7164, lk 2.

¹⁷¹ HMKo 10.12.2018, 1-18-8707, resolutsiooni p 6.

põhjendusi piirangute vajalikkuse ning eriti proportsionaalsuse kohta. Minu hinnangul on selliste piirangute proportsionaalsus tõenäoliselt vaieldav, eriti seetõttu, et sellised piirangud kohaldati maksimaalseks võimalikuks ajaks.

Leidub ka lahendeid, mille resolutiivosa sõnastus on väga ebaõnnestunud. Nii on näiteks ühes kohtuasjas kohaldatud lähenemiskeeldu üheks aastaks selliselt, et on süüdistataval keelatud kannatanule isiklikult ning kannatanu elukohale läheneda.¹⁷² Puuduvad aga igasugused täpsustused distantse kohta. Ühes kohtuasjas on näiteks süüdistataval keelatud lähenemine teatud kaugusele, kuid ei ole täpsustatud, millele või kellele.¹⁷³ See on küll tuletatav, kuid kohtulahendi resolutiivosa ei tohiks jätta ruumi erinevateks tõlgendusteks. Veelgi enam, ühe lahendi resolutsioonis on toodud, et süüdistataval on keelatud läheneda kannatanu elukohale „kui ka mujal“ teatud kauguseni.¹⁷⁴ Ei ole võimalik aru saada, mida on mõeldud sõnastuse „kui ka mujal“ tähendusena. Sarnases sõnastuses on ka teisigi lahendeid.¹⁷⁵ Võimalik, et mõeldud on keeldu läheneda kannatanule ka igal pool mujal, kui ainult elukohas, kuid *expressis verbis* seda väljendatud ei ole. Kohtuotsuse resolutiivosa sõnastus peab olema selge ja arusaadav, et seda oleks võimalik täita ning igäüks mõistaks seda ühetaoliselt. Seda enam, et lähenemiskeelu rikkumine võib endaga kaasa tuua karistusõigusliku vastutuse (KarS § 331²). Kui aga lähenemiskeeluga seatud piirangud ei ole täpselt määratletud, ei ole võimalik sellist otsust täita, sellist rikkumist tõendada ega ka süüdistatavat vastutusele võtta.

2.2.2 Kohtute põhjendused lähenemiskeelu piirangute hindamisel

Magistritöös analüüsitud lahenditest selgus, et kohtute põhjendused lähenemiskeelu piirangute hindamisel on äärmiselt napisõnalised või üldse puudulikud. Näiteks esineb selline probleem lühimenetluses tehtud kohtuotsustes, milles ei ole kuulutatud üksnes resolutiivosa. Samas on aga lühimenetluse korral siiski kohtutel kohustus otsust põhjendada, olenemata sellest, et menetlus toimub lihtsustatud korras. Nii on ka Riigikohus selgitanud: „Kuigi lühimenetluse kohaldamise peamiseks eesmärgiks on kriminaalmenetluse kiirus ja ökonoomsus, ei tohi nende eesmärkide saavutamise nimel teha mööndusi isiku süüküsimuse lahendamise põhjendatuses ega seaduslikkuses.“¹⁷⁶

Vähem ja puudulikku põhjendamist ei esine aga üksnes lühimenetluses tehtud otsustes, vaid ka üldmenetluses tehtud lahendites, sealjuures esineb probleem mitte ainult kriminaalmenetluses,

¹⁷² HMKo 08.07.2016, 1-16-5951, resolutsiooni p 5.

¹⁷³ PMKo 13.02.2018, 1-18-1005, resolutsiooni p 7.

¹⁷⁴ TMKo 09.04.2018, 1-18-961, lk 2.

¹⁷⁵ Vt nt TMKo 03.09.2019, 1-19-6153, lk 2.

¹⁷⁶ RKKKo 1-17-1629, p 39.

vaid ka tsiviilkohtumenetluses.¹⁷⁷ Näiteks on kohus tsiviilkohtumenetluses ajalist piirangut põhjendanud üksnes väitega, et abinõu ei koorma liialt kostjat, kostja ei soovi ka ise hagejaga suhelda, seega on põhjendatud kohaldada lähenemiskeelu abinõud maksimaalse tähtajaga, s.o kolm aastat.¹⁷⁸ Kusjuures kõige vähem põhjendatakse ajalist piirangut, st seda, kui pikaks ajaks lähenemiskeeluga kohaldatud tingimusi rakendatakse. Näiteks ühes asjas on kohus ajalise piirangu proportsionaalsust hinnates vaid selgitanud, et see on mõistlik.¹⁷⁹

Lähenemiskeelu kestuse põhjendatusele on tähelepanu juhtinud näiteks ringkonnakohus. Ringkonnakohus selgitas ühes asjas, et proportsionaalsuse nõue kehtib ka lähenemiskeelu kehtivuse ajale. Maakohus oli antud kohtuasjas kohaldanud lähenemiskeeldu maksimaalseks võimalikuks perioodiks ehk kolmeks aastaks, samas ei olnud maakohus selle põhjendatust hinnanud. Ringkonnakohus vähendas lähenemiskeelu ajalist piirangut poole võrra, s.o ühele aastale ja kuuele kuule. Ringkonnakohus põhjendas oma seisukohta asjaoluga, et see on piisav aeg poolte vaheliste pingete normaliseerumiseks. Ringkonnakohus võttis arvesse, et pooltel oli ühine alaealine laps ning süüdistatavale oli määratud kohustus läbida ühe aasta ja kuue kuu pikkune sotsiaalprogramm.¹⁸⁰ Tegemist on väga õige tähelepanekuga, sest tõepoolest nähtub lahenditest, et lähenemiskeelu kehtivuse aeg üksnes määratakse, esitamata sealjuures mistahes põhjendused. Kusjuures põhjendused on puudulikud nii taotlustes kui ka kohtute põhjendustes. Kui lähenemiskeeldu kohtute põhjendustes üldse käsitletud on, siis peamiselt vaid selles võtmes, kas lähenemiskeeldu seadmiseks üldse mingit alust on. Mis aga puutub ajalisel kriteeriumisse, siis see enamasti lisatakse lihtsalt resolutsiooni, tõenäoliselt aktsepteeritakse pelgalt taotletud perioodi, ilma täiendava põhjustusega. See on aga vale, sest ka ajaline piirang on riive osa, mistõttu on oluline ka selle proportsionaalsust hinnata. Seda on ringkonnakohus möönnud ka hilisemates lahendites.¹⁸¹ Kui kohtuasi lahendatakse sisuliselt, siis kahtlemata tuleks ka ajalist piirangut põhjendada. Kahetsuseväärset tehakse seda aga harva.

Siiski leidub ka mõningaid lahendeid, kus on ajalist kriteeriumit pikemalt põhjendatud, kui üksnes selle põhjendatust mööndes. Näiteks ühes asjas on kohus selgitanud, et kolme aastane tähtaeg ei ole põhjendatud, vaid poolte vaheliste erimeelsuste lahendamiseks piisab ka üheaastasest piirangust.¹⁸² Ühes asjas on kohus maksimaalset võimalikku tähtaega põhjendanud

¹⁷⁷ Vt nt HMKm 22.12.2017, 2-17-9981 HMKm 06.03.2018, 2-18-1212.

¹⁷⁸ TMKo 22.02.2017, 2-16-14533, p 6.

¹⁷⁹ HMKo 29.01.2016, 1-15-3606, lk 20.

¹⁸⁰ TlnRnKo 27.01.2021, 1-20-4443, p-d 11.1-11.2.

¹⁸¹ TlnRnKo 31.10.2019, 1-19-5742, p 16.3; TlnRnKo 27.01.2021, 1-20-4443, p 11.2.

¹⁸² HMKm 21.09.2017, 2-17-3214, p-d 20-21.

tõdemusega, et asja lahendamise ajal ei ole võimalik lihtsalt prognoosida, millal lähenemiskeelu aluseks olevad asjaolud ära langevad.¹⁸³

Probleem ei ole aga üksnes ajalise piirangu põhjendamises, vaid tegelikult üldse lähenemiskeeluga kohaldatavate piirangute põhjendustes. Tingimuste hindamisel enamasti vaid mainitakse, et kohaldatavad tingimused on proportsionaalsed või esitatakse mõni muu väga väga napolisõnaline põhjendus. Näiteks telefoni teel suhtlemise keelu kohta on kohus ühes asjas selgitanud vaid, et ei ole kannatanu soovile vastu ning vajadusel saab kannatanu ise süüdistatavaga ühendust võtta.¹⁸⁴ Põhjendus, et kohus pole kannatanu soovile vastu, ei ole minu arvates piisav põhjendus, vaid hinnata tuleb piirangu proportsionaalsust.

Siiski aga on ka lahendeid, kus ei ole üksnes mööndud, et lähenemiskeelu kohaldamine on vajalik, proportsionaalne või ei ole süüdistatavat liigselt koormav. Näiteks oli ühes asjas kannatanu taotlenud 300 meetrist lähenemiskeeldu, kuid kohus ei pidanud seda proportsionaalseks ning kohaldas lõpuks 50 meetrist lähenemiskeeldu. Kohus ei põhjendanud oma seisukohta aga asjaoluga, et 300 meetrit üldiselt oleks ebamõistlik vahemaa või see ei vasta äratundmiskaugusele, vaid kohus leidis, et kuna kannatanu ja süüdistatav elasid lähestikku, siis piiraks see liialt süüdistatava liikumist oma kodukohas.¹⁸⁵ Ka see kohtu põhjendus on küll sisuliselt õige, kuid minu hinnangul oleks 300 meetrine lähenemiskeeld igal juhul ka ebaproportsionaalne, olenemata sellest, kas kannatanu ja süüdistatav elavad lähestikku või mitte, sest äratundmiskaugusena on kohtupraktikas käsitletud 100 meetrist vahemaad. Lähenemiskeeld peab olema ka objektiivselt täidetav. Nii näiteks võib olla põhjendatud 300 meetrine lähenemiskeeld liikumatu objekti suhtes, näiteks kannatanu elukohale või töökohale.¹⁸⁶

Kokkuvõttes võib öelda, et olenemata kohustatud isikule etteheidetavatest tegudest, on lähenemiskeelu tingimused enamasti siiski üsna sarnased nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses. Alati kohaldatakse piirangutena suhtluskeeldu ja/või ruumilist keeldu, st keelatakse süüdistataval teatud kauguseni kellelegi või millelegi läheneda. Kohaldatavad piirangud erinevad üksteisest erandite ja täpsustuste poolest. Kuigi enamasti kohaldatakse lähenemiskeeluna maksimaalset, s.o 100 meetrist või 50 meetrist distantssi, siis leidub ka lahendeid, kus lähenemiskeeluna on kohaldatud vaid üks või koguni kuni 300 meetrit. Valdavalt on kriminaalmenetluses kohaldatavat nn pikaajalist lähenemiskeeldu kohaldatud

¹⁸³ HMKm 22.11.2017, 2-17-12488, p 13.

¹⁸⁴ HMKo 29.01.2016, 1-15-3606, lk 20.

¹⁸⁵ HMKo 27.08.2019, 1-19-5742, lk 10.

¹⁸⁶ Vt nt VMKo 22.10.2019, 1-19-8381, lk 2; HMKo 28.10.2019, 1-19-2436 resolutsiooni p 7.

kokkuleppemenetluses, mistõttu tegelikult ei ole lähenemiskeelu kohaldamise vajadust enamasti kohtu poolt üleüldse hinnatud. Vaid üksikutes kohtuasjades, mis on lahendatud sisuliselt, on lähenemiskeelu vajadust hinnatud, kuid sedagi pigem napolisõnaliselt, mistõttu võib järeldada, et vähemalt kriminaalmenetluses kohaldatav lähenemiskeeld on kohtupraktikas ohvrikesksem. Enamasti jäetakse hindamata ajaline piirang, st kui pikaks perioodiks lähenemiskeeluga seatavaid abinõusid kohaldatakse. Samuti seatakse ajaline piirang ilma ühtki põhjendust selle kohta toomata, kuigi ka ajaline piirang on piirang, mida tuleks hinnata. Ajalise piirangu põhjenduste puudumist esineb nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses.

Lisaks, olenemata sellest, et kriminaalmenetluse seadustik võimaldab juba aastast 2015 kohaldada nii ajutise (KrMS § 141¹ lg 1¹) kui ka nn pikaajalise lähenemiskeeluga (KrMS § 310¹ lg 1¹) koos elektroonilist valvet, ei ole seda vähemalt magistritööga vaadeldaval perioodil tehtud. On lahendeid, kus näiteks karistus on jäetud täitmisele pööramata ning on kohaldatud elektroonilist valvet, mh on isikule kohaldatud lähenemiskeeld¹⁸⁷, kuid KrMS § 141¹ lg 1¹ ja § 310¹ lg 1¹ kohta tehtud kohtulahendite otsing vasteid ei anna. Leian, et tegelikult võiks elektroonilist valvet kohaldada just sellistes olukordades, kus kannatanu õigushüvede kahjustumise oht on kõige suurem, eriti, kui kohustatud isik on varasemalt juba lähenemiskeelu rikkumisi toime pannud. Samuti pakuks lähenemiskeeld koos elektroonilise valveta tõenäoliselt suuremat turvatunnet ka ohvrile. Kahjuks ei saa elektrooniline valve ära hoida suhtluskeelu rikkumisi.

2.3. Lähenemiskeelu kohaldamata jätmise põhjused

Kui lähenemiskeeluna seatavate piirangute tingimused olid väga sarnased, erinedes näiteks ruumilise lähenemiskeelu kohaldamisel kohaldatava distantsi poolest, erandite pooltest jne, siis põhjuseid, miks lähenemiskeeld kriminaalmenetluses kohaldamata on jäetud, on väga erinevaid. Magistritöös esimeses analüüsitavas lahendis, kus kohus jättis lähenemiskeelu taotluse rahuldamata, oli süüdistatavale esitatud süüdistus kehalise väärkohtlemise kuriteokoosseisu alusel. Süüdistatav pani teo toime olles alkoholihoobes. Kohus jättis ajutise lähenemiskeelu taotluse rahuldamata põhjusel, et just kannatanu ise oli see, kes süüdistatavat tihti külastas ning temaga koos alkoholi tarbis. Kohus leidis, et kannatanu peaks hoopis ise süüdistatavaga kontakti vältima.¹⁸⁸

Ühes analüüsitavas lahendis arutati ajutise lähenemiskeelu kohaldamise vajaduse ja tingimuste üle nii maa- kui ka ringkonnakohtus. Antud asjas maakohus jättis ajutise lähenemiskeelu

¹⁸⁷ Vt nt VMKo 30.07.2020, 1-20-5035, lk 1-2.

¹⁸⁸ HMKo 03.07.2018, 1-18-816, lk 9.

kohaldamata. Algselt taotles prokurör kohtult lähenemiskeeldu üsna tavapärasel tingimustel: kindlaksmääratud kauguseni lähenemise keeld ning suhtluskeeld, v.a laste hooldusõigusega seotud küsimustes. Kannatanu andis ajutise lähenemiskeelu seadmiseks nõusoleku, kuid selgitas hiljem kohtuistungil, et nõustub lähenemiskeeluga vaid selliselt, et see kehtib ajal, mil süüdistatav on alkoholi tarvitanud. Maakohus tõlgendas kannatanu selgitusi sellisena, et kannatanu on oma nõusoleku ajutise lähenemiskeelu seadmiseks tagasi võtnud. Prokurör ega ka ringkonnakohus maakohtuga ei nõustunud, vaid leidsid, et tegemist oli kohaldatavate tingimuste muutmise ettepanekuga.¹⁸⁹ Kuigi ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse, on sellele siiski oluline tähelepanu juhtida. Ajutine lähenemiskeeld on kannatanu õiguste täiendav õiguskaitsevahend, mida on vaja eraldiseisvalt taotleda, vastasel korral sellest kellelegi õigusi ega kohustusi ei teki. Kui ajutise lähenemiskeelu seadmiseks esineb tegelik vajadus, kannatanu on selgelt väljendanud soovi selle kohaldamiseks, siis ei saa ega peagi taotletavaid tingimusi hindama jäigalt, vaid vastupidi, leidma antud juhtumile vastav sobivaim lahendus.

Toon välja ka ühe minu arvates huvitava lahendi, kus taotleti kahe kannatanu kasuks lähenemiskeelu seadmist, kuid vaid ühe suhtes leiti, et lähenemiskeeld on põhjendatud. Antud asjas ei olnud küll tegemist lähisuhtevägivalla juhtumiga, vaid süüdistus oli esitatud KarS § 404 alusel, mis sätestab karistuse süütamisega inimese elule või tervisele ohu põhjustamise eest, pean siiski oluliseks selle lahendi magistritöös välja tuua kohtu põhjenduste tõttu. Kohus leidis, et KarS § 404 sätestatud kuriteo sooritamise korral on võimalik lähenemiskeeldu taotleda küll, kuid antud asjas ei pidanud kohus seda põhjendatuks, sest kannatanu ei viibinud süütamise ajal kodus, kus süütamine aset leidis. Kohus küll mõõnis süüdistatava agressiivset ja ahistavat käitumist kannatanu suunas, kuid leidis siiski, et individuaalõigushübe rikutud ei ole, mistõttu pole lähenemiskeelu seadmine vajalik.¹⁹⁰ Ma ei nõustu kohtu põhjendustega selles asjas. Asjaolu, et kannatanu süütamise hetkel kodus ei viibinud ja sel korral tema individuaalõigushübe ei rikutud, ei tähenda, et see tulevikus aset ei võiks leida. Lähenemiskeelu eesmärk ongi ära hoida tulevased õigusrikkumised. Lähenemiskeelu seadmiseks võib alus esineda ka juhul, kui isik vaid ähvardab kannatanut, kuigi realselt ei ole ähvarduse sisuks olevat tegu toime pannud, näiteks kehalist väärkohtlemist. Antud juhul oli süüdistatav astunud väga konkreetseid samme, mis oleksid võinud olla kannatanu jaoks eluohtlikud, kui kannatanu oleks kodus viibinud süütamise ajal. Seetõttu leian, et kohtu põhjendused lähenemiskeelu kohaldamata jätmiseks ei ole asjakohased.

¹⁸⁹ TrtRnK 19.11.2018, 1-18-8168, p 7.

¹⁹⁰ TMKo 18.04.2019,1-18-8872, p-d 123-124.

Riigikohus on selgitanud, et ajutise lähenemiskeelu kohaldamisel tuleb esmalt selgeks teha, kas kannatanu õigused vajavad üldse kaitset. Riigikohus selgitas, et selline vajadus saab kõne alla tulla juhul, kui ei ole alust kahtlustatavat vahistada, kuid oht kannatanu õiguste rikkumiseks siiski esineb. Ajutise lähenemiskeelu kohaldamine peab olema põhjendatud, kuid põhjendatuks ei saa pidada üksnes asjaolu, et isikule on esitatud isikuvastase kuriteo kahtlustus. Riigikohus mõõnis, et ajutise lähenemiskeeluga ära hoitav tegu ei pea olema isegi karistusõiguslikku vastutust kaasa toov, vaid võib olla ka kannatanu jaoks lihtsalt häiriv. Samas, mida kergemat laadi on rikkumine, seda tõenäolisemalt peab see ka esinema. Selles konkreetses asjas Riigikohus leidis, et kriminaalmenetluse aluseks olnud süüteo ja ajutise lähenemiskeelu taotluse vahele jäi ca kuue kuu pikkune periood, kuid kahtlustatav selle aja jooksul kannatanule mingit ohtu endast ei kujutanud.¹⁹¹ Kohus on ka varem leidnud, et olukorras, kus süüdistatav ei ole pika aja jooksul kannatanu suhtes ühtki õigusrikkumist toime pannud, ei ole lähenemiskeelu kohaldamine põhjendatud.¹⁹² Samas on kohus ka vastupidist leidnud põhjendusel, et kuivõrd süüdistatav ja kannatanu pole ammu suhelnud, siis ei ole lähenemiskeeld ka kuidagi ebaproportsionaalne.¹⁹³ Viimases lahendis ma kohtuga ei nõustu. Asjaolu, et kannatanu ja süüdistatav ei ole pikalt suhelnud, viitab just vastupidi asjaolule, et lähenemiskeelu kohaldamine ei pruugi olla vajalik. Antud asjas oli süüdistatavale esitatud ähvarduse süüdistus. Olenemata ähvarduse sisust, tuleb hinnata selle ajalist suhet lähenemiskeelu taotlemise ajaga.

Samas asjas on Riigikohus käsitlenud ka ajutise lähenemiskeeluga kohaldatud piirangute põhjendatust. Antud asjas oli isikule esitatud kahtlustus kehalises väärkohtlemises. Alama astme kohtud pidasid põhjendatuks aga ajutise lähenemiskeelu raames kahtlustatavale kohaldada nii ruumilist lähenemise keeldu kui ka suhtluskeeldu sidumata neid asjas tuvastatud faktiliste asjaoludega ning kannatanu kaitse eesmärgiga. Kuna tegemist oli lähisuhtevägivalla juhtumiga, kus kahtlustataval ja kannatanul olid ühised lapsed, mistõttu pidasid alama astme kohtud erandina põhjendatuks lubada kahtlustavalt kannatanuga suhelda e-posti teel. Riigikohus aga leidis, et kohaldatud piirangud ei ole ühelgi viisil põhjendatud. Näiteks oli kahtlustavale keelatud läheneda kannatanu elukohale ja töökohale, samas kahtlustavale etteheidetav kuritegu leidis aset kahtlustava elukohas. Riigikohus selgitas, et kohaldatavad piirangud peavad olema proportsionaalsed.¹⁹⁴ Nõustun siinkohal Riigikohtu seisukohaga. Magistritöö raames analüüsivatest kohtulahenditest valdav osa on äärmiselt puudulikult põhjendatud lähenemiskeelu seadmise vajaduse, veelgi enam, proportsionaalsuses osas (vt

¹⁹¹ RKKKm 1-19-4240, p 13, 15-16.

¹⁹² VMKo 29.10.2018, 1-17-6854, lk 18.

¹⁹³ VMKo 16.10.2020, 1-20-4011, p-d 2.33-2.34.

¹⁹⁴ RKKKm 1-19-4240, p 20-21.

põhjendusi alapeatükis 2.2.2). Lähenemiskeelu kohaldamine peab olema esmalt üldse vajalik. Kui tuvastatud on lähenemiskeelu seadmise vajadus, siis tuleb hinnata, millised on asjakohaseid ja proportsionaalseid piiranguid lähenemiskeelu kohaldamisel. Isegi, kui lähenemiskeeld on konkreetses asjas vajalik, siis peavad lahendist ikkagi nähtuma vastavad põhjendused.

Kohus ei ole pidanud põhjendatuks kohaldada lähenemiskeeldu kannatanu alaealise lapse suhtes, kuna lapse õigusi ei ole rikutud.¹⁹⁵ Ka on jätnud kohus lähenemiskeelu taotluse rahuldamata põhjusel, et taotlust ei ole lähenemiskeelu vajalikkuse osas põhistatud. Süüdistatava ja kannatanu vahel toimunud konflikt oli seotud lapsega seotud küsimustes, mille peale kohus leidis, et pooltel tuleb lihtsalt lapsega seotud küsimustes kokkuleppele jõuda, seega lähenemiskeeld sellises olukorras ei täidaks oma eesmärki.¹⁹⁶

Kohus ei ole pidanud lähenemiskeeldu põhjendatuks ka olukorras, kus süüdistatav on kannatanu suhtes toime pannud vaid ühe õigusvastase teo, süüdistataval ei ole mistahes muid varasemaid karistusi, pooltel on erinevad elukohad, konkreetne vahejuhtum leidis aset poolte ühises suvilas ning joobeseisundis. Kohus leidis, et edaspidiseid rikkumisi saab ära hoida alkoholi mitte tarbides või üldse mitte omavahel kohtudes.¹⁹⁷ Sarnaselt on kohus ka hiljem leidnud, et lähenemiskeelu kohaldamine on põhjendamatu erinevatel põhjustel, mh on kohus välja toonud, et lähisuhtevägivalla akt pandi toime ühekordselt süüdistatava kodus ajal mil süüdistatav oli joobes. Samuti leidis kohus, et igal juhul puutuksid süüdistatav ja kannatanu edaspidi kokku, kuna kannatanu külastab oma ema, kes elab koos süüdistatavaga. Järelikult lähenemiskeeld ei täidaks oma eesmärki. Kohus leidis, et lähenemiskeelust on olemas efektiivsem lahendus, milleks oli viibimiskeelu kohaldamine.¹⁹⁸

Mõistetavalt on kohus jätnud läbi vaatamata, st lähenemiskeeldu ei ole kohaldatud ka olukordades, kus süüdimõistvat otsust ei ole tehtud.¹⁹⁹ Kriminaalmenetluse seadustikus reguleeritud nn pikaajalist lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada üksnes juhul, kui isiku suhtes tehakse süüdimõistev otsus (KrMS § 310¹). See aga ei välista kannatanu õigust taotleda lähenemiskeeldu tsiviilkohtumenetluses. Mõnes asjas on kohus aga lähenemiskeelu kohaldamata jätnud nõuetekohase taotluse puudumise tõttu. Nimelt saab pikaajalist lähenemiskeeldu kohaldada üksnes kannatanu taotluse alusel, kuid ühes asjas soovis lähenemiskeelu kohaldamist prokurör, selgitades, et kannatanu soovib lähenemiskeelu kohaldamist. Nii maakohus kui ka ringkonnakohus leidsid ühes asjas, et kannatanu ei ole

¹⁹⁵ HMKo 17.09.2020, 1-20-1793, lk 23.

¹⁹⁶ HMKo 29.04.2019, 1-19-698, lk 9-12.

¹⁹⁷ HMKo 29.04.2019, 1-19-3416, lk 7-8.

¹⁹⁸ TMKo 31.07.2020, 1-20-2461, lk 7.

¹⁹⁹ HMKo 04.01.2018, 1-17-4296, lk 1 ja 11; PMKo 18.03.2020, 1-20-26, p 68.

taotlust esitanud, mistõttu ei saa ka lähenemiskeeldu kohaldada.²⁰⁰ Ka hiljem on kohus selgitanud, et pikaajalist lähenemiskeeldu saab kohaldada üksnes kannatanu taotlusel.²⁰¹

Nõustun eelpool toodud kohtute seisukohaga. Üksnes prokurörile antud selgitust, et kannatanu soovib pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamist, ei saa pidada kannatanu taotluseks. Prokurör saab kannatanu nõusolekul taotleda üksnes ajutise lähenemiskeelu kohaldamist. Taotluse pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamiseks saab kannatanu teha vabas vormis, sh näiteks suuliselt kohtuistungil. Ilma taotluseta ei ole aga lähenemiskeelu kohaldamine võimalik ning kannatanu taotlust ei asenda ka prokuröri taotlus. Ühes asja on kohus aga selle põhimõtte vastu ka eksinud kohaldades süüdistatavale lähenemiskeeldu prokuröri taotluse alusel.²⁰²

Lisaks lähenemiskeelu kohaldamata jätmisele leidub kohtupraktikas ka lahendeid lähenemiskeelu tühistamata jätmise kohta. Nii on näiteks ühes olukorras, kus süüdistatavale oli kohaldatud lähenemiskeeld, kannatanu taotlenud lähenemiskeelu tühistamist. Kohus aga keeldus kannatanu taotlusest hoolimata lähenemiskeeldu tühistamast selgitades, et kohtu arvates ei ole lähenemiskeelu tühistamine kannatanu tegelik tahe, samuti ei ole ära langenud lähenemiskeelu kohaldamise aluseks olnud asjaolud, st süüdistatav oli jätkuvalt kannatanu suhtes agressiivne. Kohus võttis ka arvesse asjaolu, et süüdistatav eiras talle kohaldatud lähenemiskeeldu ning kannatanu kartis süüdistatavat jätkuvalt.²⁰³ Nõustun siinkohal kohtu seisukohaga. Kuigi kannatanul on õigus taotleda lähenemiskeeldu ning mõistetavalt on sellises olukorras kannatanul õigus ka taotleda lähenemiskeelu tühistamist, tuleb sellise avalduse motiive ikkagi hinnata. Lähenemiskeelu eesmärk on kannatanut kaitsta. Kui on selge, et kannatanu õiguste rikkumisele esineb jätkuvalt oht, st lähenemiskeeld on endiselt vajalik ja põhjendatud, ning kannatanu tegelikult ei soovi lähenemiskeelu tühistamist, tegutsedes näiteks süüdistatava manipulatsiooni ajendil, tuleks jätta lähenemiskeeld kehtima. Eriti just lähisuhtevägivalla juhtumite puhul on kannatanud väga haavatavad ning mõjutatavad.

Kohus on jätnud lähenemiskeelu kohaldamata ka seetõttu, et lähenemiskeelu vajadust ei ole lihtsalt tõendatud. Antud asjas selgitas kannatanu mh, et keegi on kannatanu maja autotuledega valgustanud, kannatanu majas on tööle hakanud häiresignaal ning kolmandad isikud on süüdistatavat näinud. Kohus aga pidas neid üksnes kannatanu kahtlusteks, mille kohta mistahes tõendeid puuduvad.²⁰⁴ Pean kohtu seisukohaga antud juhul nõustuma. Pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamisel saab eelkõige lähtuda süüdistuses toodud asjaoludest ja

²⁰⁰ TrtRnKo 23.09.2019, 1-18-7844, p 49.

²⁰¹ TMKo 27.11.2019, 1-19-6807, p 5.

²⁰² TMKo 08.10.2019, 1-19-3704, lk 5.

²⁰³ TMKo 04.02.2019, 1-17-10741, lk 2-4.

²⁰⁴ TMKo 21.10.2019, 1-19-1764, p 33.

tõenditest. Kui isikule süüks arvatav tegu ei anna alust lähenemiskeeldu seada, siis on kannatanul võimalik esitada taotlus tsiviilkohtumenetluses, kuid ka sellisel juhul peab kannatanu suutma lähenemiskeelu vajadust tõendada, üksnes oletustest ei piisa. Muidugi on arusaadav, et selliseid tõendeid võib olla keeruline koguda. Samas ei ole aga mõeldav ka üksnes kahtluste pinnalt, mille tõele vastavuses ei ole võimalik veenduda, isikule kohaldada mingisuguseid piiranguid. Näiteks ruumiline piirang riivab kahtlemata isiku liikumisvabadust, milleks peavad olema kaalukad põhjendused.

Ringkonnakohus on taotletud piirangute proportsionaalsust hinnates leidnud, et piirangud ei tohiks hakata piirama vanema õigusi, nt hooldusõiguse teostamist.²⁰⁵ Seda on kohus möönnud ka hilisemas lahendis.²⁰⁶ Nagu ka eespool olen selgitanud, siis teatud juhtudel tuleb kahju tekitavat käitumist taluda ja minu arvates lähisuhtevägivalla juhtumites peab see olema väga mõjuv põhjus. Kahtlemata laste huvides teatud ebamugavuste, nt süüdistatavaga suhtlemist, tuleb taluda, kui laste huvid kaaluvad üles kannatanu huvid.

Ühel juhul on kohus lihtsalt jätnud lähenemiskeelu taotluse rahuldamata, esitamata sisulisi põhjendusi, kuigi tegemist oli lühimenetlusega ning lahendis ei ole märgitud, et tegemist oleks üksnes resolutiivosaga.²⁰⁷ Põhjenduste puudumiste tõttu ei ole võimalik kindlaks teha, miks taotlust ei ole rahuldatud. Rahuldamata jätmine viitab aga asjaolule, et kannatanu ei ole taotlust tagasi võtnud. Vastasel korral oleks taotlus jäetud läbi vaatamata. Sealjuures on ringkonnakohus ühes lahendis lausa omaalgatuslikult, ilma vastava apellatsioonita, lähenemiskeelu kohaldamise tühistanud põhjusel, et maakohus on lähenemiskeeldu kohaldanud ilma põhjendusi esitamata.²⁰⁸ Nõustun ringkonnakohtu põhjendustega osaliselt. Isegi olukorras, kus lähenemiskeelu kohaldamise vajadus on ilmselge, peab seda siiski põhistama. Lähenemiskeeld riivab kahtlemata kohustatud isiku põhiõigusi, mida ei tohiks liiga kergekäeliselt piirata. Samas aga ainuüksi minetused kohtu põhjendamiskohustustes ei tohiks negatiivselt mõjutada kannatanut, kelle kaitseks lähenemiskeeld on kohaldatud.

Justiitsministeeriumi hiljuti tellitud analüüsist, kus vaadeldav periood kattub minu magistritöös vaadeldava perioodiga, selgub, et tsiviilkohtumenetluses jäetakse enam kui 40% avaldustest menetlusse võtmata või läbi vaatamata. Põhjuseid on mitmeid, kuid paljudel juhtudel on tegemist olnud menetluslike küsimustega, näiteks on tasumata riigilõiv, aga ka avaldused on

²⁰⁵ TlnRnKo 31.10.2019, 1-19-5742, p 16.4.

²⁰⁶ TMKo 28.01.2020, 1-20-123, lk 4-5.

²⁰⁷ HMKo 21.02.2020, 1-20-138, lk 3.

²⁰⁸ TlnRnKo 26.02.2020, 1-19-4569, p-d 19-19.3.

võetud tagasi või on sõlmitud kompromiss.²⁰⁹ Toon aga näited peamistest põhjustest, miks on kohtud jätnud tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeelu kohaldamata.

Tsiviilkohtumenetluses on jäetud lähenemiskeeld lahendites kohaldamata seetõttu, et taotleja ei ole suutnud lähenemiskeelu vajadust tõendada ega põhjendada.²¹⁰ Kohus on lähenemiskeelu taotlust pidanud ka asjakohatuks.²¹¹ Ringkonnakohus on selgitanud, et tõendiks, millega tõendatakse lähenemiskeelu kohaldamise vajadust, ei saa olla avalduse tegemise politseile.²¹² Samuti saab kohtu põhjendustest järeldada, et paljasõnaliste väidete alusel ei ole võimalik lähenemiskeeldu seada.²¹³ Ma nõustun kohtu põhjendustega osaliselt. Tsiviilkohtumenetluses ongi palju keerulisem lähenemiskeelu vajadust tõendada. Olen ka peatükis 1.1.2 selgitanud, et tõendite kogumine võib olla väga raske või koguni ka võimatu. See on justkui suletud ring, sest ühest küljest on lähisuhtevägivald ühiskonnas suur probleem ning ohvreid tuleks igakülgset toetada ja kaitsta, sh on üheks selliseks võimaluseks ohvri kaitseks lähenemiskeelu kohaldamine. Samas aga nõuab lähenemiskeelu kohaldamine tõendeid, mõistetavalt ei ole võimalik kellegi põhiõigusi piirata üksnes paljasõnaliste väidete alusel, sealjuures ei sobi lähenemiskeelu vajaduse tõendamiseks igasugused tõendid, vaid need peavad olema ka asjakohased.

Ka on kohtud lisaks tõendamatusle jätnud lähenemiskeelu kohaldamata ka seetõttu, et lähenemiskeelu eeldused ei ole täidetud.²¹⁴ Selgitan siinkohal, et nendel juhtudel, kus kohtud on lähenemiskeelu jätnud kohaldamata seetõttu, et lähenemiskeelu vajadust ei ole tõendanud, ei tähenda, et avalduste esitajad ei oleks asjas üldse mitte mingeid tõendeid esitanud ning soovivad üksnes oma väidete pinnalt lähenemiskeelu kohaldamist, vaid kohtud ei ole lihtsalt pidanud esitatud tõendeid selliseks, millel oleks mingi tõenduslik väärtus. Lähenemiskeelu taotlust pole olnud võimalik lahendada ka näiteks seetõttu, et selleks pole eraldi avaldust esitatud²¹⁵ või seetõttu, et avaldaja ei ole esitanud oma esitatud tõendite tõlkeid.²¹⁶ Kui asi lahendatakse hagita menetluses, siis ma arvan, et kohus võiks, eriti lähisuhtevägivalda juhtumite

²⁰⁹ Värvi, A., Mikk, T. Tsiviilõiguslik lähenemiskeeld. Analüüs 2020, lk 6. Kättesaadav veebilehel: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tsiviiloiguslik_lahenemiskeeld_2020_justiitsministeerium.pdf (10.04.2021)

²¹⁰ Nt TlnRnKm 13.12.2016, 2-16-7081, p 33; HMKm 28.11.2017, 2-17-9819, lk 3-4; TlnRnkm 05.12.2018, 2-14-55708, p 25.

²¹¹ TrtRnKm 25.05.2016, 2-15-19228, lk 2-3 ja 6.

²¹² TlnRnKm 13.12.2016, 2-16-7081, p 33.

²¹³ Nt HMKm 29.06.2017, 2-17-6502, p 9; TlnRnKm 28.02.2020, 2-19-16564, p-d 22-26.

²¹⁴ Nt TrtRnKm 16.08.2017, 2-16-18536, p 8.4-8.5.

²¹⁵ TlnRnKm 09.09.2020, 2-18-478, p 46.

²¹⁶ TlnRnKm 20.10.2020, 2-19-14754, p-d 31-32.

puhul, rakendada uurimispõhimõtet ning teha ka ise kõikvõimalik, et vajalikud asjaolud välja selgitada.

Lähenemiskeelu taotlusi on jäetud rahuldamata ka osaliselt. Näiteks laste õiguste tõttu, mis on kaalukamad avaldaja õigustest.²¹⁷ Kuigi tsiviilkohtumenetluses kohaldatava lähenemiskeelu kohaldamise eelduseks ei ole, et õigusvastane tegevus, mille tõttu lähenemiskeeldu taotletakse, peaks olema kriminaalkorras karistatav, on kohtud siiski mitmes lahendis, kus lähenemiskeeld on jäetud kohaldamata, pidanud oluliseks ära märkida, et puudutatud isiku suhtes ei ole kriminaalmenetlust algatatud või on kriminaalmenetlus lõpetatud.²¹⁸ Samas on kohus jätnud lähenemiskeelu kohaldamata ka seetõttu, et puudutatud isiku suhtes on süüdimõistev otsus jõustunud, puudutatud isik on oma karistuse vangistuses kandnud ning talle kohaldatakse katseaega, mis ajaliselt kattuks lähenemiskeeluga.²¹⁹ Ma ei nõustu kohtu seisukohaga viimases viidatud lahendis. Katseajal ei tohi isik panna toime uut kuritegu (KarS § 73 lg 1), kuid isik, kellele lähenemiskeelu kohaldamist taotletakse, ei pruugigi katseajal panna ohvri suhtes toime kuritegu. Lähenemiskeelu seadmisega on võimalik ära keelata aga ka muud häirivad tegevused, näiteks ohvrile helistamise, kirjutamise, lähenemise, mis karistusõiguslikult mingit vastutust endaga kaasa ei too.

Ruumilist lähenemiskeeldu ei ole kohus pidanud põhjendatuks ka ajalise kriteeriumi tõttu, st viimasest vahejuhtumist on möödas sedavõrd pikk aeg, et lähenemiskeelu kohaldamiseks puudub alus. Samas asjas pidas aga kohus põhjendatuks kohaldada kostjale suhtluspiirangut, st kostjal lubati hagejaga suhelda üks kord päevas, näiteks üks kord helistades või sõnum saates. Täielikku suhtluskeeldu ei pidanud kohus põhjendatuks, kuna pooltel oli ühine laps.²²⁰ Ka ruumilise lähenemiskeelu seadmist ei ole kohus pidanud põhjendatuks just lapse õigustega seoses. Näiteks on ringkonnakohus selgitanud, et lähenemiskeeld ei võimaldaks puudutatud isikul lapsega seotud üritustel osaleda, kus viibib ka avaldaja.²²¹ Samas on ringkonnakohus ühes lahendis aga ka pidanud üksnes teha erand lähenemiskeelust lapsega seotud üritustel, kohaldades puudutatud isikule 50 meetrist lähenemiskeeldu, v.a lapsega seotud üritustel, kus on lähenemiskeeld viis meetrit.²²²

Veel on kohus jätnud ühes asjas lähenemiskeelu kohaldamata lisaks sellele, et lähenemiskeelu vajadust pole tõendatud, ka seetõttu, et hagejad elavad kostjaga samal kinnistul. Kohus leidis,

²¹⁷ Nt HMKm 14.02.2017, 2-16-17743, p 18.

²¹⁸ Nt HMKm 28.11.2017, 2-17-9819, lk 4; TlnRnKm 10.04.2018, 2-17-2906, p 30.

²¹⁹ HMKm 12.09.2018, 2-18-2675, p-d 43 ja 46.

²²⁰ HMKo 04.10.2017, 2-14-60107, lk 8.

²²¹ TlnRnKm 12.12.2019, 2-18-1221, p 14.1.

²²² TlnRnKm 19.10.2020, 2-18-1221, p-d 29.2-29.5.

et lähenemiskeeld tekitaks üksnes vaidlusi kinnistu kasutamise küsimustes.²²³ Samuti ei saa olukorras, kus pooled jagavad sama kinnistut, pidada kostja käitumist liialt ahistavaks.²²⁴ Nõustun kohtu põhjendustega osaliselt. Ruumilise lähenemiskeelu kohaldamine olukorras, kus pooled jagavad ühist elukohta, võib olla kohustatud isiku jaoks liialt piirav. Samas ei nõustu ma kohtuga, et ainuüksi fakti põhjal, et pooltel on ühine elukoht, saab järeldada, et kohustatud isiku käitumine ei ole liialt ahistav, kuivõrd nendel puudub omavaheline seos.

Kohus on ühes asjas lähenemiskeelu tõendite puudumise tõttu rahuldamata jätnud, olenemata sellest, et avaldaja oli selgitanud, et tema väiteid saavad kinnitada tema tütar ja poeg. Kohus aga selgitas, et tunnistajate ülekuulamise taotlust ei olnud esitatud. Kohus veel täpsustas, et kohus poleks saanud omal algatusel ka ise tõendeid koguda.²²⁵ Jään kohtuga siinkohal eriarvamusele. See konkreetne asi lahendati hagita menetluses, tegemist oli lähisuhtevägivalla juhtumiga, mis oli kestnud aastaid. Juriidilist haridust mitte omav isik ei pruugi osata tunnistajate ülekuulamise taotlust esitada, ta ei pruugi mõista, mis see tähendabki. Hagita menetluses on võimalik kohtul ise tõendeid koguda. Kohus ei ole põhjendanud, miks ei olnud antud juhul kohtul võimalik ise tõendeid koguda, kuigi avaldaja oli selgitanud, kes tema väiteid kinnitada saaksid. Sellises olukorras, eriti lähisuhtevägivalla juhtumite puhul, võiksid kohtud omalt poolt rohkem panustada asjaolude väljaselgitamisel.

Kokkuvõttes võib nentida, et lähenemiskeeldu on kohaldamata jäetud väga erinevatel põhjustel, eriti just kriminaalmenetluses. Tsiviilkohtumenetluses jääb lähenemiskeeld enamasti kohaldamata siiski seetõttu, et lähenemiskeelu vajadust ei ole tõendatud või piisavalt põhjendatud. Kriminaalmenetluses on aga lähenemiskeeld jäetud kohaldamata väga erinevatel põhjustel, näiteks õiguste rikkumise vahejuhtumi ja lähenemiskeelu taotluse ajalise vahe tõttu, aga ka näiteks laste õiguste pärast. Viimasel põhjusel on tehtud ka lähenemiskeelust mitmeid erandeid. Ma ei pea õigeks laste õiguste tõttu lähenemiskeeld üldse kohaldamata jätta, kuid kindlasti võib vajalikuks osutuda teha teatud mööndusi. Lapse jaoks on oluline suhelda mõlema vanemaga, seega ühiste laste olemasolul leian, et lähenemiskeeluga kaitstaval isikul on teatav tulumiskohustus. Kahtlemata sõltub see siiski konkreetse juhtumi asjaoludest.

2.4 Lähemiskeelu rikkumised

Lähemiskeelu rikkumised lahendatakse sarnaselt pikaajalise lähemiskeelu kohaldamisele valdavalt kokkuleppemenetluses. Eelmisel aastal, s.o 2020. aastal registreeriti kokku 44 isiku

²²³ TlnRnKo 03.07.2020, 2-18-16345, p 18.

²²⁴ HMKo 08.01.2020, 2-18-16345, lk 7.

²²⁵ TlnRnKm 28.02.2020, 2-19-16564, p 25-26.

poolt toime pandud 79 lähenemiskeelu rikkumise kuritegu, mis oli 30% vähem võrreldes aasta varasemaga. Kusjuures aastast 2017 on lähenemiskeelu rikkumiste arv olnud langustrendis. Enim lähenemiskeelu rikkumisi registreeriti 2015. aastal – kokku 261 rikkumist.²²⁶ Lähenemiskeelu rikkumiste puhul tuleb meeles pidada, et rikkumiste statistikas arvestatakse iga registreeritud rikkumist eraldi. Seega hüpoteetiliselt võiks kõik registreeritud rikkumised toime panna ka üks inimene. Näiteks 2019. aastal oli registreeritud lähenemiskeelu rikkumiste arv 113, kusjuures rikkumiste arv kahanes aasta varasemaga 36% võrra. Kõik rikkumised panid 2019. aastal toime 41 meest, kusjuures viis nendest panid toime koguni pooled kõikidest registreeritud rikkumistest. Süüdi mõisteti lähenemiskeelu rikkumistes 2019. aastal aga vaid 23 isikut.²²⁷

Lähenemiskeelu rikkumised lahendatakse sarnaselt nn pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamisega lõviosas kokkuleppemenetluses, mis tähendab, et süüdistatav nõustub talle etteheidetava teoga. Alljärgnevalt toon näiteid kohtupraktikas esinenud olukordadest, milliseid lähenemiskeelu rikkumisi on toime pandud, kuidas rikkumisi on tõendatud ning milliseid karistusi on rikkumiste eest määratud.

2.4.1 Lähenemiskeelu rikkumiste ajaline suhte kohtuotsusega

Eelnevalt, alapeatükis 2.2.1, olen toonud, et tavaliselt kohaldatakse lähenemiskeelu abinõudena kahte erinevat piirangut, s.o isikule või objektile lähenemise keeldu ja/või suhtluskeeldu. Enamasti kohaldatakse neid mõlemaid korraga, harvem vaid ühte kahest. Kuigi lähenemiskeelu rikkumise eest on isik võimalik vastutusele võtta juba esimest rikkumisest arvates, kui rikkumisega põhjustati isiku elule, tervisele või varale oht (KarS § 331²), siis kohtulahenditest nähtub, et tegelikult jõuavad kohustatud isikud enne lähenemiskeelu rikkumise eest vastutusele võtmist korduvalt lähenemiskeeldu rikkuda, sh ohustades nii kannatanu elu, tervist kui ka vara.

Näiteks oli ühes asjas isikule kohaldatud lähenemiskeeld, mida isik rikkus juba *ca* kaks kuud pärast selle kohaldamist, viibides viiel päeval kannatanu elukohas.²²⁸ Lähenemiskeeldu on rikutud aga veelgi ulatuslikumalt. Näiteks on üks isik rikkunud lähenemiskeeldu juba *ca* kaks nädalat selle kohaldamisest, rikkudes 27 korral lähenemiskeeluga kohaldatud ruumilisi piiranguid tülitades kannatanut nii tööl kui ka kodus kannatanu peale karjudes, teda sõimates ja solvates. Samuti rikkus isik väga mitmeid kordi suhtluskeeldu, sh ligi 1500 korral kannatanule helistades ja SMS-e saates ning enam kui 150 korral kannatanule e-kirju saates.²²⁹ Samuti on

²²⁶ Tamm K. Kuritegevus Eestis 2020. Perevägivald ja ahistamine.

²²⁷ Tamm K. Kuritegevus Eestis 2019. Perevägivald ja ahistamine.

²²⁸ TMKo 02.05.2016, 1-16-2733, lk 4.

²²⁹ VMKo 15.06.2016, 1-16-37, lk 4-5.

rikkumise toime pandud näiteks ühe kuu jooksul edastades kannatanule ühe kirja ning helistades kannatanule 153 korral.²³⁰ Suhtluskeeldu on rikutud näiteks helistades kannatanule sadu kordi nelja kuulise perioodi jooksul.²³¹

Kohtulahenditest nähtub, et enamasti rikutakse lähenemiskeeldu üsna pea pärast selle kohaldamist ning rikkumised pannakse korraga toime mitu rikkumist lühikeste ajavahemike jooksul, samas kokkuvõttes pika perioodi jooksul enne vastutusele võtmist. Näiteks ühes asjas rikkus süüdistatav talle kohaldatud ajutist lähenemiskeeldu esimest korda üks kuu pärast lähenemiskeeldu kohaldamist. Isik pani toime lähenemiskeeldu rikkumist kokku seitsmel korral. Nendest esimesed kaks nädalase vahega, järgmised kaks *ca* üks kuu hiljem järjestikustel päevadel ning kolm rikkumist *ca* kaks kuud hiljem mõne päevase vahega, sh kaks rikkumist pandi toime samal päeval.²³² Ühes kohtuasjas ei ole avaldatud, millal rikkumised toime pandi, kuid lahendist nähtub, et süüdistatav helistas kannatanule 21 korral, sealjuures mõnel korral mitu korda sama päeva jooksul.²³³

Kohtulahenditest jääb silma, et lähenemiskeeldu kohaldamise ja lähenemiskeeldu rikkumises vastutusele võtmise vahele jääb üsna pikk periood, mis võimaldab ka süüdistataval hulgaliselt rikkumisi toime panna. Nii näiteks on ühes kohtuasjas jõustunud süüdistatavale kohaldatud lähenemiskeeld 16.11.2016. Süüdistatav on rikkumisi toime pannud perioodil 23.12.2016-15.04.2017 kokku 31 päeval, millest mitmel päeval pani isik toime mitu rikkumist. Süüdimõistev lahend tehti alles 18.01.2018.²³⁴ Niisiis rikkumisi pandi toime *ca* nelja kuu jooksul, kuid süüdimõistva otsuseni jõuti alles enam kui aasta hiljem. On mitmeid juhtumeid, kus rikkumisi pannakse toime veelgi pikema perioodi jooksul, näiteks ühe aasta²³⁵ või koguni veel pikema²³⁶ perioodi jooksul.

2.4.2 Lähemiskeeldu rikkumiste sisu

Kuigi lähemiskeeld peaks ära hoidma kannatanute õiguste rikkumised tulevikus, pannakse lähemiskeeldu piiranguid eirates sageli toime lisaks lihtsalt kannatanu tülitamisele, rikkudes suhtlus- või lähemise keeldu, ka vägivaldaakte, mis kahtlemata rikuvad kannatanu õigusi rohkem kui näiteks lihtsalt kannatanule lähenedes, temaga suheldes vms viisil.²³⁷ Ühes asjas

²³⁰ TMKo 09.05.2019, 1-19-1797, lk 5-7.

²³¹ VMKo 05.11.2019, 1-19-8723, lk 4.

²³² VMKo 22.02.2017, 1-17-942, lk 3-4.

²³³ PMKo 23.03.2017, 1-17-1552, lk 3.

²³⁴ TMKo 18.01.2018, 1-18-110, lk 3-4.

²³⁵ TMKo 14.08.2018, 1-18-6059, lk 21.

²³⁶ Nt VMKo 04.10.2018, 1-18-7938, lk 3; TMKo 16.04.2019, 1-19-2225, lk 3-4.

²³⁷ Vt nt PMKo 18.08.2016, 1-16-1950, lk 3; TMKo 12.09.2018, 1-18-6058, lk 2-3; VMKo 25.10.2018, 1-18-7935, lk 4-5; VMKo 18.12.2018, 1-18-9755, lk 4; PMKo 20.12.2018, 1-18-10022, lk 4; TMKo 03.09.2019, 1-19-6153, lk 4.

seadis süüdistatav lähenemiskeeldu rikkudes ohtu mh ka kaasliiklejad.²³⁸ Rikutud on ka kannatanule kuuluvat vara²³⁹ ning kannatanut on jälitatud.²⁴⁰ Kahetstusväärtselt pannakse lähenemiskeeldu rikkumise toime mitte üksnes täisealiste kannatanute, vaid ka laste suhtes²⁴¹ ja/või kasutades ära lapsi²⁴² omavaheliste tülide lahendamisel.

Kohus on mh arutlenud ka küsimuse üle, millal saab näiteks mitme kirja saatmist käsitleda ühe teona. Kohus on pidanud ühe või mitme teo eristamisel oluliseks ajalist faktorit kirjade saatmise vahel ning ka ühtset tahtlust. Antud asjas oli esimese ja viimase kirja saatmise ajaline vahe ca üks kuu. Samuti võttis kohus arvesse kirjade sisu. Esimesed kirjad olid sõbralikus stiilis, viimased aga solvavad, seega kohus leidis, et need ei olnud kantud ühtsest tahtlusest, mistõttu sai neid käsitleda erinevate rikkumistena.²⁴³ Suur osa rikkumistest moodustavad just suhtluskeeldu rikkumised, mis on aga toime pandud ajaliselt lähestikku. Näiteks olen viidanud juhtumitele, kus kohustatud isik on kannatanule ühes päevas saatnud mitu sõnumit või korduvalt helistanud. Sellisel juhul tekib küsimus, kas tegemist on ühe rikkumisena või tuleks iga sõnumit, kõnet käsitleda erineva rikkumisena. Selle eristamine on oluline seetõttu, et karistatav on üksnes korduv lähenemiskeeldu rikkumine, kui sellega ei ole ohtu seatud kannatanu elu, tervis või vara (KarS § 331²). Kui näiteks ühes päevas mitme sõnumi saatmist käsitleda ühe rikkumisena ning sõnumid saadetaksegi vaid ühel päeval, ei ole võimalik kohustatud isikut lähenemiskeeldu rikkumise eest vastutusele võtta. Ma arvan, et seda tulebki igal konkreetsel juhtumil eraldi hinnata ja ühte konkreetset seisukohta selles küsimuses kujundada ei saa.

Kohus on täiendavalt selgitanud, et olukorras, kus kannatanu ise kohustatud isikuga kontakti võtab, ei ole tegemist lähenemiskeeldu rikkumisega.²⁴⁴ Samas asjas aga kohus leidis ühe episoodi osas, et kannatanu vabatahtlik kohtumine süüdistatavaga võib siiski olla süüdistatavale etteheidetav lähenemiskeeldu rikkumisena. Antud asjas olid süüdistatava käes kannatanu pojaga seotud dokumendid (pangakaart, ID-kaart ja sünnitunnistus). Need olid kannatanu jaoks vajalikud, mistõttu oli ka kohtumine kannatanu jaoks vältimatult vajalik. Kohus leidis, et kuna kannatanu majanduslik seisund ei olnud hea, ei saanud kannatanult oodata, et ta oleks lasknud pojale hoopis uued dokumendid väljastada süüdistatavaga kohtumise asemel. Etteheidetav oli

²³⁸ VMKo 21.06.2017, 1-17-4017, lk 7.

²³⁹ Nt TMKo 24.07.2018, 1-18-5943, lk 2.

²⁴⁰ HMKo 04.09.2019, 1-18-963, lk 5.

²⁴¹ Nt VMKo 21.06.2017, 1-17-4017, lk 7, TrtRnKo 30.04.2020, 1-18-10464, lk 2.

²⁴² Nt VMKo 21.03.2017, 1-16-10880, lk 3, HMKo 19.05.2020, 1-20-1995, lk 3-4.

²⁴³ HMKo 13.05.2020, 1-20-2541, p 16.

²⁴⁴ HMKo 19.05.2020, 1-20-1995, lk 8.

tegu süüdistatavale aga seetõttu, et eesmärgistatud kohtumisele süüdistatav dokumente kaasa ei võtnud.²⁴⁵ Samasugusele seisukohale on jõudnud teises asjas ka ringkonnakohus.²⁴⁶

Lähenemiskeeldu on rikutud ka kannatanule postkaartide saatmisega.²⁴⁷ Ühes juhtumis rikkus süüdistatav korduvalt lähenemiskeeldu kannatanule helistades ning kirjutades, hoolimata sellest, et kirjad olid adresseeritud teistele isikutele ning isik viibis ise samal ajal kinnipidamisasutuses.²⁴⁸ Analoogseid juhtumeid, kus lähenemiskeeldu rikkumisi on toime pandud ajal, mil isik viibib kinnipidamisasutuses, on veel teisigi.²⁴⁹ Näiteks on kinnipidamisasutuses viibides rikutud lähenemiskeeldu helistades kannatanule 20 korral ning edastades 33 SMS-i.²⁵⁰

2.4.3 Lähenemiskeeldu rikkumiste tõendamine

Kuna lähenemiskeeldu rikkumised lahendatakse enamasti kokkuleppemenetlustes, siis kohtulahenditest sageli ei nähtu, kuidas lähenemiskeeldu rikkumisi on tõendatud. Mõnes kohtulahendis on siiski tõendusmaterjal toodud. Olukordades, kus rikutud on suhtluskeeldu, näiteks kannatanule helistades, e-kirju, SMS-e jm saates, on tõendusmaterjalina kasutatud näiteks kannatanu telefoni vaatlusdokumente²⁵¹, kõnelogisid²⁵², sideettevõtjate andmeid²⁵³. Ruumilise lähenemise keeldu on tõendatud näiteks politsei kutsumisega²⁵⁴, aga ka videotega.²⁵⁵ Samuti kannatanute kattuvate ütlustega, fotodega, süüdistatava enda ütlustega.²⁵⁶

Teatud olukordades ei olegi aga mingeid muid tõendeid rikkumise tõendamiseks peale kannatanu ütluste. Olukorras, kus on kannatanu sõna süüdistatava sõna vastu, saab kohus otsuse langetada ütluste usaldusväärsusel hinnates.²⁵⁷ Seega tegelikult peab lähenemiskeeldu rikkumine olema mingil viisil tõendatav. Ma arvan, et sarnaselt võiks võimalusel lahendada ka tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeeldu taotlusi. Eespool, alapeatükis 2.3, olen selgitanud, et tihti jäetakse tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeeld kohaldamata just seetõttu, et lähenemiskeeldu taotleja ei ole suutnud lähenemiskeeldu vajadust tõendada. Just hagita menetluses, kus kohtul on võimalik asjas ka ise tõendeid koguda, võiks kohus hinnata poolte

²⁴⁵ HMKo 19.05.2020, 1-20-1995, lk 12-13.

²⁴⁶ TrtRnKo 30.09.2020, 1-120-2071, lk 9.

²⁴⁷ TMKo 20.02.2018, 1-17-2247, lk 3.

²⁴⁸ VMKo 02.04.2019, 1-19-2149, lk 2-3.

²⁴⁹ TMKo 09.05.2019, 1-19-1797, lk 5-7.

²⁵⁰ Samas, lk 9.

²⁵¹ VMKo 22.02.2017, 1-17-942, lk 2.

²⁵² VMKo 02.04.2019, 1-19-2149, lk 2.

²⁵³ TMKo 09.05.2019, 1-19-1797, lk 6.

²⁵⁴ VMKo 21.03.2017, 1-16-10880, lk 3; TMKo 16.04.2019, 1-19-2225, resolutsiooni p 2.

²⁵⁵ VMKo 15.08.2019, 1-19-5766, lk 3.

²⁵⁶ HMKo 04.09.2019, 1-18-963, lk 17-18.

²⁵⁷ TlnRnKo 02.10.2017, 1-17-1120, p 8.

ütluste usaldusväärst. Seda eriti just olukorras, kus lähenemiskeeldu taotletakse oma lähedase suhtes. Selliselt ilmselt julgeksid ka ohvrid rohkem oma õiguste kaitseks kohtu poole pöörduda.

Samas olukorras, kus kannatanu sõna on süüdistatava sõna vastu, viited kumbagi ütluste ebausaldusväärsele puuduvad ning ka ühtegi muud tõendit rikkumiste toimepanemiste kohta pole, ei saa ka süüdistatavat süüdi mõista. Just ruumilise lähenemiskeelu rikkumist võib olla keeruline tõendada, mistõttu on väga oluline, et kannatanu oleks ise rikkumistest teavitamisel, dokumenteerimisel jne võimalikult aktiivne. Rikkumiste tõendamisteks on mh kasutatud ka tunnistajate ütlusi.²⁵⁸ Ringkonnakohus on selgitanud, et teatud juhtudel saab otsuse tegemisel lähtuda ka üksnes kannatanu ütlustest. Kui mõne episoodi osas toetavad kannatanu ütlusi täiendavad tõendid, siis saab usaldusväärseks pidada ka kannatanu ütlusi sarnaste episoodide tõendamisel, isegi, kui täiendavaid tõendeid kannatanu sõnade kinnitamiseks ei ole.²⁵⁹

2.4.4 Lähemiskeelu rikkumiste sanktsioneerimine

Enamasti kohaldatakse lähemiskeelu rikkumise eest süüdistatavale karistusena vangistus. Vaadeldaval perioodil jäid mõistetud karistused vahemikku üks kuu²⁶⁰ kuni üks aasta²⁶¹ vangistust. Harvematel juhtudel mõisteti süüdistatavale karistusena vaid rahaline karistus. Rahalisi karistusi määrati vaadeldaval perioodil 400 eurot²⁶², 2000 eurot²⁶³ ja 1500 eurot²⁶⁴.

Siiski jääb aga vahel karistusena määratud vangistus realselt täitmisele pööramata, mille asemel kohaldatakse süüdistatavale tingimisi vangistus.²⁶⁵ Seega karistus pööratakse täitmisele alles olukorras, kus süüdistatav paneb katseajal toime uue kuriteo. Ringkonnakohus on leidnud, et alati ei ole vangistuse kohaldamine otstarbekas, arvestada tuleb poolte ühiste laste ning ka süüdistatava õigustega (nt võib süüdistatav töökoha kaotada). Selles kohtuasjas pani süüdistatav toime korduva lähemiskeelu rikkumise, tekitades mh kannatanule lühiajalise tervisekahjustuse.²⁶⁶

Ma jään eelnevalt toodud ringkonnakohtu seisukohtade puhul eriarvamusele. Lähemiskeelu rikkumise eest on võimalik karistusena määrata nii rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus. Ma leian, et olukorras, kus süüdistatava rikkumised on sedavõrd rasked, et karistuse

²⁵⁸ TlnRnKo 02.10.2017, 1-17-1120, p 9.

²⁵⁹ TlnRnKo 09.12.2019, 1-18-963, lk 6.

²⁶⁰ VMKo 0406.2020, 1-20-3406, lk 1.

²⁶¹ Vt nt HMKo 23.08.2016, 1-16-7163, lk 1; TMKo 14.08.2018, 1-18-6059, lk 6; TMKo 09.05.2019, 1-19-1797, lk 2.

²⁶² PMKo 19.09.2016, 1-16-7890, lk 1.

²⁶³ TMKo 10.05.2018, 1-18-351, resolutsiooni p 1.

²⁶⁴ TMKo 16.04.2019, 1-19-2225, resolutsiooni p 1.

²⁶⁵ Vt nt PMKo 04.02.2019, 1-19-636, lk 1-2; VMKo 15.08.2019, 1-19-5766, lk 1-2.

²⁶⁶ TlnRnKo 02.10.2017, 1-17-1120, p 10.

määramisel on otstarbekaks peetud koguni vangistust, tuleks see ka täitmisele pöörata. Eriti just olukorras, kus süüdistatavale on kohaldatud nn pikaajalist lähenemiskeeldu, mille eelduseks on süüdimõistev otsus. Lähenemiskeelde kohaldatakse enamasti lähisuhtevägivalla juhtumites. Lähisuhtevägivald on aga üsna delikaatne teema, mis nõuab selget signaali, et selline tegevus ei ole aktsepteeritav. Lähisuhtevägivalla ohvrid kannatavad vägivalla all tihti pikka aega ning vägivald ei lõppe pahatihti ka süüdimõistva otsuse korral. Juba ainuüksi asjaolu, et süüdimõistva otsuse korral peetakse põhjendatuks täiendavalt süüdistatavale ka lähenemiskeeldu kohaldada, viitab asjaolule, et süüdimõistev otsus üksi ei pruugi ära hoida kannatanu õiguste rikkumist ka edaspidi. Selle peaks ära hoidma lähenemiskeeld. Kui lähenemiskeeld on kohaldatud, siis niigi ei ole selle rikkumine karistatav juba esimesest rikkumisest, kui just rikkumisega ei seatud ohtu kannatanu elu, tervist või vara, vaid alles korduvast rikkumisest (KarS § 331²). Praktikas jõuab süüdistatav enne lähenemiskeeldu rikkumise süüdimõistvat otsust toime panna väga mitmeid rikkumisi, sh vägivallaakte. Lähenemiskeeldu rikkumine viitab juba asjaolule, et kohustatud isik ei austa õiguskorda ega kohtuotsusega talle kohaldatud piiranguid. Mõõnan, et reaalne vangistus peaks tõepoolest olema viimane abinõu isikule karistuse määramisel, kuid olukorras, kus isik on kuriteos süüdi mõistetud, isikule on kohaldatud lähenemiskeeld, isik on lähenemiskeeldu korduvalt rikkunud selliselt, et kohus peab karistusena põhjendatuks määrata isikule vangistus, siis minu arvates tuleks see pöörata täitmisele, kasvõi vähemalt osaliselt, nagu ka mõnes kohtuasjas²⁶⁷ on tehtud.

Keegi ei tohiks kannatada vägivalla all, mistõttu olukorras, kus kaalukausil on kannatanu põhiõigused ning korduvalt õiguskorda lugupidamatult suhtuva isiku õigused, ei tuleks minu arvates anda viimasele lõputult võimalusi enda käitumist parandada, kui selle hind on vägivallaohvri vaimne ja füüsiline tervis. Vangistust on praktikas asendatud ka üldkasuliku tööga²⁶⁸, mida pean samuti mõistlikuks karistuseks, kui see on konkreetsele isikule mõjus. Samuti leian, et tingimisi vangistuse määramine ei ole kooskõlas valitseva kohtupraktikaga. Nimelt enamasti määratakse lähenemiskeeldu rikkumise eest karistusena vangistus ning pööratakse see täitmisele. Samas iga lähenemiskeeldu rikkumine ei ole kannatanu füüsiline väärkohtlemine, vaid tihti süüdistatav läheneb kannatanule lähenemiskeeldu rikkudes või rikub suhtluskeeldu. Nii näiteks on ühes kohtuasjas süüdistatavale karistuse määratud nelja kuune vangistus, mis on asendatud üldkasuliku tööga. Selles asjas rikkus süüdistatav lähenemiskeeldu kolmel korral, millest ühel korral tundis kannatanu hirmu. Mingit füüsilist kontakti poolte vahel

²⁶⁷ Vt nt TMKo 18.01.2018, 1-18-110, resolutsiooni p 1; VMKo 18.12.2018, 1-18-9755, lk 1; HMKo 10.01.2019, 1-18-7155, resolutsiooni p 8.

²⁶⁸ Vt nt TMKo 30.05.2018, 1-18-4567, resolutsiooni p 3; VMKo 04.10.2018, 1-18-7938, lk 2.

ei olnud.²⁶⁹ Kahtlemata tuleb iga juhtumi korral hinnata, milline on isikule mõjus karistus, kuid kohtupraktika peaks samas siiski olema ka ühetaoline.

Karistuse täielikult täitmata pööramine on praktikas siiski harv, enamasti pööratakse karistus siiski täitmisele, vähemalt osaliselt. Ma leian, et tingimisi karistuse määramise asemel võiksid kohtud kasutada hoopis lähenemiskeeldu koos elektroonilise valvega, mis on süüdistatavat vähem koormav kui vangistus, kuid samas annab kannatanule suurema kindlustunde, et tema õigusi ei saa enam edaspidi rikkuda. Samas, arvestades, et enamasti rikutakse suhtluskeeldu, ei taga elektrooniline valve ega isegi mitte vangistus suhtluskeeldude rikkumist.

Kokkuvõttes võib öelda, et valdavalt pannakse toime suhtluskeelu rikkumisi. Vastutuse võtmise ja rikkumiste toimepanemise vahele jääb tavaliselt pikk periood, mistõttu võidakse ohvri õigusi rikkuda väga mitmeid kordi pika perioodi jooksul. Rikkumiste toimepanemist tõendatakse erinevat liiki tõenditega. Suhtluskeelu rikkumisi on kõige lihtsam tõendada, näiteks sõnumitega või kõnelogiga. Keerulisem oli tõendada ruumilise lähenemise keeldu, näiteks kasutati selle tõendamiseks pilte, videosid, tunnistajate ütlusi, väljakutsete tegemisega politseile. Enamasti mõisteti rikkumise eest karistusena vangistus, mis teatud juhtudel asendati näiteks üldkasuliku tööga. Üksikutel juhtudel mõisteti süüdistatavale karistusena rahaline karistus. Ma leian, et kannatanu õiguste kaitseks tuleks menetlus lähenemiskeelu rikkumiste korral läbi viia kiiremini. Arvestades, et enamasti pannakse toime just suhtluskeelu rikkumisi, mida ei ole aga võimalik sisuliselt takistada, sh ka mitte vangistusega, siis minu hinnangul võiks lähenemiskeelu rikkujatele pakkuda alternatiivselt hoopis psühholoogilist abi. Lähenemiskeelu rikkumisi pannakse valdavalt toime süstemaatiliselt, mis võib omakorda viidata psühholoogilist sekkumist vajavatele käitumismustritele. Minu hinnangul tuleks antud olukorras kasutada alternatiivseid meetodeid, sh karistamise asemel võiks olla pikemas perspektiivis kasu hoopis inimese abistamisest, sh võiks kaaluda seda teha kohustuslikus korras kohtuotsusega.

2.5 Lähisuhtevägivallaga tegelevate spetsialistide seisukohad lähenemiskeelu probleemidest ja efektiivsusest

Edastasin magistritöö raames e-kirja teel küsimused prokuröridele, abiprokuröridele ja ühele advokaadile, et selgitada välja põhjused miks lähenemiskeeldu võrreldes lähisuhtevägivalla juhtumitega vähe taotletakse. Mh oli küsimuste eesmärk välja selgitada prokuröride ja/või abiprokuröride ning advokaadi seisukohad lähenemiskeelu kui õiguskaitsevahendi efektiivsuse

²⁶⁹ HMKo 13.11.2019, 1-19-8704, lk 2-3.

kohta. Samuti oli eesmärk teada saada, kuidas põhjendatakse lähenemiskeelu taotlemisel selle eesmärki. Edastasin e-kirja teel järgmised küsimused:

1. Lähisuhtevägivalla juhtumeid registreeritakse igal aastal võrdlemisi palju, samas lähenemiskeeldu lähisuhtevägivalla juhtumite arvuga võrreldes taotletakse marginaalselt. Mis on Teie arvates selle põhjus?
2. Kas kannatanud on üldse teadlikud lähenemiskeelu kohaldamise (nii tsiviilkohtumenetluses kui ka kriminaalmenetluses) võimalusest? Kui jah, siis kust nad seda infot saavad (politsei, prokuratuur, sotsiaaltöötaja vm)?
3. Kelle initsiatiivil enamasti taotletakse kriminaalmenetluses ajutist lähenemiskeeldu? Kas kannatanu või prokuratuuri?
4. Kas arvate, et lähenemiskeeld õiguskaitsevahendina täidab oma eesmärki? Kas Teie arvates võiks lähenemiskeelu taotlusi rohkem esitada?
5. Kas lähenemiskeelu (nii ajutise kui ka nn pikaajalise) taotlemisel põhjendatakse lähenemiskeelu eesmärki? Kui põhjalikult seda tehakse?

Vastused küsimustele edastasid kolm prokuröri, kellest kaks edastasid vastused e-kirja ning üks andis selgitused telefoni teel. Kusjuures kõik vastanud prokurörid tegutsevad erinevates piirkondades. Samuti edastas vastused küsimustele üks advokaat, kes esitas seisukohad eeskätt tsiviilkohtumenetluses kohaldatava lähenemiskeelu kohta. Kõik vastanud isikud kajastatakse töös anonüümsetena, kuivõrd vastajate isik töö kontekstis lisandväärtust ei loo. Alljärgnevalt toon välja küsitluse tulemused.

2.5.1 Lähemiskeelu vähese taotlemise põhjused

Esimene küsimus seondus otseselt magistr töö uurimisprobleemiga. Nimelt oli esimese küsimuse eesmärgiks teada saada, miks taotleakse lähenemiskeeldu võrreldes registreeritud lähisuhtevägivalla juhtumite arvuga vähe. Saadud vastustest selgus, et prokuröride hinnangul seisneb põhjus selles, et kannatanud lihtsalt ei soovi lähenemiskeelu kohaldamist. Eespool, peatükis 1.1.1, selgitasin, et ajutist lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada üksnes kannatanu nõusolekul ning pikaajalist lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada üksnes kannatanu taotlusel. Prokuröride selgitustest selgus, et tihti soovivad kannatanud esimesel ülekuulamisel ajutise lähenemiskeelu kohaldamist, kuid juba järgmisel päeval, kui kannatanud on rahunenud, enam ajutise lähenemiskeelu kohaldamist ei soovi. Samadel põhjustel võib kohaldamata jääda ka pikaajaline lähenemiskeeld.²⁷⁰ Ma leian, et olukorras, kus kannatanu kord soovib ja järgmisel hetkel loobub soovist ajutist lähenemiskeeldu kohaldada, tuleks hinnata loobumise põhjuseid

²⁷⁰ E-kiri ja telefonikõne salvestis autori valduses.

ja vajadusel selgitada kannatanule kasvõi korduvalt, miks konkreetsel juhul oleks lähenemiskeelu kohaldamine siiski konkreetses olukorras otstarbekas.

Samuti selgus küsitluse tulemusel, et ajutise lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjuseks kriminaalmenetluses võib olla ka asjaolu, et tihti pööratakse politsei poole vägivallajuhtumitega, mis on toimunud juba kuid või aastaid tagasi ning seetõttu ei pruugi alati lihtsalt ajutine lähenemiskeeld oma eesmärgi täita.²⁷¹ Lisaks ei pruugi ajutine lähenemiskeeld olla otstarbekas ka seetõttu, et ajutist lähenemiskeeldu saab kohaldada üksnes menetluse ajaks. See aga kulutab menetlusaega, mille asemel võib olla otstarbeks hoopis asi kiiresti ära lahendada ja kohaldada kohtuotsusega pikaajalist lähenemiskeeldu. Ajutist lähenemiskeeldu on otstarbekas taotleda vaid juhul, kui on ette teada, et menetlus võib kesta pikemalt ja oht kannatanule on akuutne, samas vahistamise alused puuduvad.²⁷² Ma nõustun, et sõltuvalt asjaoludest ei pruugi ajutine lähenemiskeeld vajalik olla nendes juhtumites, mis tõepoolest lahendatakse kiiresti. Samas ma leian, et menetlusajast prioriteetsem peaks olema kannatanu kaitsevajadus. Kannatanu võib vajada kaitset koheselt, olenemata sellest, kas asi lahendatakse lõplikult ära kiiresti või mitte.

Vastustes selgitati ka seda, et Justiitsministeerium kogub andmeid üksnes ajutiste lähenemiskeeldude kohta, andmed tsiviilkohtumenetluses kohaldatavate lähenemiskeeldude osas puuduvad, mistõttu kohaldatakse lähenemiskeelde kindlasti rohkem, kui ametlikust statistikast nähtub.²⁷³ Tõepoolest kajastuvad ametlikest andmetest andmed üksnes ajutiste lähenemiskeeldude kohta ning tõsi, lähenemiskeelde kohaldatakse ka tsiviilkohtumenetluses. Tsiviilkohtumenetluse osas selgitas küsitlusele vastanud advokaat, et kohtust on väga ebatõenäoline lähenemiskeeldu saada, kuivõrd esitatud avaldustest rahuldatakse vaid *ca* ¼. Ülejäänud ohvrid kohtust kaitset ei saa ning peavad ka vastaspoolele menetluskulud hüvitama. Lisaks võib kohus kohtuistungil ohvri ja vägivallatseja vastandada, mistõttu puuduvad ohvri menetluses kaitsemehhanismid. Veelgi enam, tihti pööratakse olukord ohvri vastu ning minimeeritakse vägivallatseja käitumine, sest menetluses pööratakse tähelepanu eelkõige vägivallatseja õiguste ülemäärase riive vältimisele, mitte niivõrd ohvri õiguste kaitsele. Seetõttu ei pöördugi ohvrid kohtusse.²⁷⁴ Nõustun advokaadi seisukohtadega. Ka magistritöös analüüsitud lahenditest selgus, et väga suur hulk avaldustest jäetakse rahuldamata ning seda peamiselt seetõttu, et ohvrid ei suuda lähenemiskeelu vajadust tõendada. Hoolimata sellest, et tsiviilkohtumenetluses teatud hulk lähenemiskeelde kohaldatakse, on see hulk siiski väga väike,

²⁷¹ E-kiri autori valduses.

²⁷² E-kiri autori valduses.

²⁷³ E-kiri autori valduses.

²⁷⁴ E-kiri autori valduses.

esiteks seetõttu, et rahuldatakse vaid väike osa avaldustest, teiseks seetõttu, et menetlus on ohvirte jaoks lihtsalt liiga koormav.

Teine küsimus seondus kannatanu teadlikkusega lähenemiskeelu kui õiguskaitsevahendi kohaldamise võimalustest. Kannatanute teadlikkus võib samuti olla seotud lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjustega. Küsitluse tulemusena selgus, et kannatanutele on kahtlemata selgitatud lähenemiskeelu kohaldamise võimalustest. Enamasti saadakse esmane info sündmuskohale jõudnud politsei käes. Näiteks kannatanuna ülekuulamise käigus selgitatakse kannatanule tema õigusi, mh lähenemiskeelu olemust ja selle taotlemise võimalusest.²⁷⁵ Kannatanud peavadka allkirjaga kinnitama, et neile on õigusi tutvustatud. Kusjuures kannatanu ülekuulamise protokoll on praegu muutmisel eesmärgiga kannatanu õigused paremini välja tuua. Uues protokollis saab kannatanu lisaks õigustega tutvumise kinnitamisele ka mõnel juhul avaldada oma tahet, näiteks seda, kas kannatanu soovib taotleda lähenemiskeeldu. Uus protokollivorm võetakse ilmselt kasutusele sügisel.²⁷⁶

Lisaks politseile selgitavad kannatanule lähenemiskeelu kohaldamise võimalusest ka prokurörid, kui toimik on saabunud prokuratuuri.²⁷⁷ Erinevalt prokuröride antud vastustest leidis advokaat, et kannatanud küll teavad enamasti lähenemiskeelu taotlemise õigusest, kuid mitte seetõttu, et neile oleks seda prokuratuuri või politsei poolt selgitatud, vastupidi, sellised teadmised tulenevad enamasti filmidest, sarjadest jne.²⁷⁸ Niisiis küsitluste tulemusena selgub, et kannatanud tõepoolest teavad lähenemiskeelu kohaldamise võimalusest. Samas aga tuleb kindlasti ka arvestada sellega, et lähisuhtevägivalla juhtumid on väga delikaatsed, mistõttu šokiseisundis kannatanu ei pruugi hoomata ega aru saada talle edastatud infost, eriti just politsei poolt antud infost, kes saabub vahetult pärast vahejuhtumit sündmuskohale. Samuti, kui kannatanu ka annab allkirja selle kohta, et talle on tema õigusi tutvustatud, ei anna veel minu arvates põhjust järeldamiseks, et kannatanu ka tegelikult oma õigustest ja näiteks lähenemiskeelu kohaldamise vajadusest aru saab.

Ka kolmas küsimus lähenemiskeelu kohaldamise initsiatiivi kohta on kaudselt seotud eesmärgiga selgitada välja lähenemiskeelu vähese kohaldamise põhjused. Vastustest selgus, et valdavalt tuleb initsiatiiv siiski kannatanutelt ning prokurör hindab lähenemiskeelu taotlemise põhjendatust.²⁷⁹ Prokurör võib lähenemiskeelu kohaldamisega ka mitte nõustuda. Sellisel juhul

²⁷⁵ E-kiri autori valduses.

²⁷⁶ E-kiri auroti valduses.

²⁷⁷ Telefonikõne salvestis ja e-kiri autori valduses.

²⁷⁸ E-kiri auroti valduses.

²⁷⁹ E-kirjad autori valduses.

tuleb keeldumine vormistada määrusega, millele kannatanu saab vaidlustada.²⁸⁰ Erandlikel juhtudel on võimalik lähenemiskeeldu kohaldada ka prokuratuuri määrusega ning seda võimalust on praktikas ka juba mitmetel kordadel kasutatud.²⁸¹ Seevastu küsimustele vastanud advokaat leidis, et kriminaalmenetluses sõltub lähenemiskeeldu taotlus täielikult prokurörist, kes ei pea isegi kannatanu taotlust lähenemiskeeldu kohaldamiseks lahendama, samuti ei ole võimalik prokuröri otsust vaidlustada.²⁸² Ma leian, et initsiatiivi võiksid igal juhul rohkem üles näidata ka prokurörid. Tõsi, ajutist lähenemiskeeldu saab lõpuks kohaldada siiski vaid kannatanu nõusolekul ja pikaajalist lähenemiskeeldu kannatanu taotlusel, kuid prokurörid võiksid siiski omalt poolt kannatanut innustada vastavalt nõusolekut andma või taotlust esitama. Kui kannatanu soovib ajutise lähenemiskeeldu kohaldamist, siis lähisuhtevägivalla juhtumite puhul leian, et peavad olema väga kaalukad põhjused, miks jätta lähenemiskeeld taotletamata.

2.5.2 Lähemiskeeldu eesmärgipärasus ja selle põhjendamine lähemiskeeldu taotlemisel

Neljanda küsimuse eesmärk oli välja selgitada vastajate seisukoht selle kohta, kas lähemiskeeld täidab oma eesmärgi ning kas lähemiskeeldu võiks taotleda rohkem. Küsitluse tulemusel selgus, et prokurörid pidasid üldiselt lähemiskeeldu oma eesmärgi täitvaks. Samas täpsustati näiteks, et lähemiskeeld täidab oma eesmärgi vaid seni, kuni selleks kinni peetakse. Nendes olukordades, kus on olemas vahistamise alused, taotletakse pigem vahistamist, mitte lähemiskeeldu. Kui aga otsustatakse lähemiskeeldu kohaldamise kasuks, siis see motiveerib kohustatud isikut lähemiskeeldu järgima ja mitte seda kergekäeliselt rikkuma.²⁸³ Üks prokurör leidis, et lähemiskeeld võiks olla efektiivsem koos elektroonilise valvega, kuid hetkel Eestis selleks sobivad vahendid puuduvad, mistõttu on seda praktikas vaid üksikutel kordadel kasutatud.²⁸⁴ Prokurörid leidsid, et lähemiskeeldu taotletakse piisavalt, st vastajate arvates ei tuleks lähemiskeeldu rohkem taotleda.²⁸⁵ Seevastu advokaat, kes hindas lähemiskeeldu eesmärgipärasust tsiviilkohtumenetluse raames, leidis, et lähemiskeeld ei täida kindlasti eesmärgi, kuivõrd see õiguskaitsevahend kaitseb vaid üksikuid ohvreid. Smauti leidis advokaat, et lähemiskeeldu avaldusi peaks olema kordades

²⁸⁰ E-kiri autori valduses.

²⁸¹ E-kirjad autori valduses.

²⁸² E-kiri autori valduses.

²⁸³ E-kirjad ja telefonikõne salvestis autori valduses.

²⁸⁴ E-kiri autori valduses.

²⁸⁵ E-kirjad ja telefonikõne salvestis autori valduses.

rohkem, kuid see eeldaks kehtiva õiguse muutmist selliselt, et hakataks hindama vägivaltsejast lähtuvat ohtu ja seataks kannatanu kaitsevajadus prioriteediks.²⁸⁶

Ma nõustun vastajaga, kelle arvates võiks lähenemiskeeld olla efektiivsem koos elektroonilise valvega. Kahtlemata oleks elektroonilise valve kohaldamisel suurem kannatanu kindlustunne, aga ka lihtsam tõendada ruumiliste piirangute rikkumist. Samas ei saaks elektrooniliste valveseadmetega kaitsta kannatanut suhtluskeelu rikkumiste eest. Mis puutub üldiselt lähenemiskeelu eesmärgi täitmisesse, siis jään selles osas eriarvamusele. Lähenemiskeelu rikkumisi ei panda tõepoolest võrreldes kohaldatud lähenemiskeeldudega toime väga palju, kuid eespool, alapeatükis 2.4.2, tuvastasin, et nendes juhtumites, kus rikkumised toime pannakse, tehakse seda massiliselt. Lähenemiskeeld annab küll võimaluse kohustatud isik karistusõiguslikult vastutusele võtta, kuid lähenemiskeeld peaks siiski kannatanut kaitsema tulevikus toime pandavate rikkumiste eest. Samas mõõnan, et olukorras, kus vägivaltsejat vahistada ei ole võimalik, on parem siiski kohaldada vähemalt lähenemiskeeldu ning luua seeläbi karistusõigusliku vastutuse alus edaspidiseks. Samuti nõustun advokaadiga tsiviilkohtumenetluse vaatest. Kahtlemata esineb tsiviilkohtumenetluses puudujääke ohvrikesksuse mõttes. Nagu ka eespool, alapeatükis 2.3, olen selgitanud, võiksid minu arvates kohtud rohkem rakendada uurimispõhimõtet, kuivõrd lähenemiskeelu kohaldamine lahendatakse eeskätt hagita menetluses ning hagita menetluses on kohtul võimalik ise asjaolud välja selgitada.

Viimase ehk viienda küsimuse eesmärk oli välja selgitada, kas lähenemiskeelu taotlemisel põhjendatakse selle eesmärki ning kui põhjalikult seda tehakse. Küsitluse tulemusena selgus, et lähenemiskeelu eesmärki, näiteks ohtu kannatanule, põhjendatakse kriminaalmenetluses väga põhjalikult, kuid seda peamiselt vaid juhul, kui asi lahendatakse sisuliselt. Kui aga asi lahendatakse kokkuleppemenetluses, esitatakse põhjendused mõnevõrra lühemalt või selgitatakse lähenemiskeelu olemust ja eesmärki üksnes isikule, kelle suhtes lähenemiskeeldu kohaldatakse.²⁸⁷

Eespool, peatükis 2.2, selgitasin, et pikaajalise lähenemiskeelu kohaldamine aga ka ajutise lähenemiskeelu kohaldamine lahendataksegi enamasti kokkuleppemenetluses. Järelikult suures osas tegelikult lähenemiskeelu eesmärki väga põhjalikult ei põhjendata. Omakorda nendes asjades, kus asi lahendatakse sisuliselt, leidsin eespool, alapeatükis 2.2.2, et nendes asjades on jällegi kohtute põhjendused väga napolisõnalised või üldse puudulikud. Kehtiva õiguse

²⁸⁶ E-kiri autori valduses.

²⁸⁷ E-kirjad ja telefonikõne salvestis autori valduses.

seisukohast on minu arvates suurem probleem see, et kohtud lähenemiskeelu põhjendatuse hindamisel piisavalt oma otsust ei hinda, kui see, et lähenemiskeelu eesmärki kokkuleppemenetluses samaväärselt sisuliselt lahendatavate asjadega ei põhjendata.

Kolmas prokurör selgitas, et jah, kohtule tuleb seda põhjendada, miks on lähenemiskeelu seadmine konkreetsel juhul vajalik ja põhjendatud. Samuti tuleb ära näidata ka kannatanu hirm ning selle aluseks olevad faktilised asjaolud.²⁸⁸ Prokuröride seisukohtades saab järeldada, et paljud ajutise lähenemiskeelu taotlused jäävad esitamata just kannatanust tulenevatel põhjustel. Kui esialgu kannatanud soovivad ajutist lähenemiskeeldu, siis hiljem enam mitte. Samuti ei pruugi ajutise lähenemiskeelu kohaldamine olla alati otstarbekas meede, näiteks olukorras, kus kriminaalmenetlus kestab lühikest aega või ei ole ajutise lähenemiskeelu kohaldamiseks lihtsalt alust. Igal juhul on aga kannatanud lähenemiskeelu kohaldamise võimalusest teadlikud. Seda selgitab neile esmalt politsei, kes saabub sündmuskohale. Kindlasti aga selgitatakse kannatanule sellisest võimalusest ka prokuröri poolt. Seega ei saa lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjuseks olla asjaolu, et kannatanud üldse sellisest võimalusest teadlikud ei ole, vastupidi, kannatanud ise ei soovigi lähenemiskeelu kohaldamist. Ajutist lähenemiskeeldu ei ole aga ilma kannatanu nõusolekuta võimalik taotleda ega kohaldada, v.a erandlikel juhtudel (KrMS § 141¹ lg 1²), seega olenemata sellest, kas näiteks prokuröri arvates võiks ajutist lähenemiskeeldu taotleda või mitte, peab initsiatiiv tulema siiski kannatanult. Kui aga kannatanu soovib ajutise lähenemiskeelu kohaldamist, kuid prokurör sellest keeldub, on kannatanul võimalik prokuröri keeldumine vaidlustada.

Prokurörid peavad lähenemiskeeldu efektiivseks õiguskaitsevahendiks. Üks prokurör leidis, et lähenemiskeeld võiks olla tõhusam koos elektroonilise valvega, kuid hetkel selleks sobivad seadmed puuduvad. Ma nõustun selle seisukohaga. Olen ka eespool selgitanud, et minu arvates võiks lähenemiskeeldu koos elektroonilise valvega rohkem kohaldada, kuid prokuröri selgitusest selgub, et kuigi kehtiv õigus näeb sellise võimaluse ette, ei ole Eestis siiski sobivaid vahendeid, et seda ka praktikas rakendada.

Prokurörid selgitasid, et lähenemiskeeldu taotledes tuleb põhjendada nii selle vajadust kui ka eesmärki. Prokuröride vastustest aga selgus, et pikemalt põhjendatakse lähenemiskeelu eesmärki vaid juhul, kui lähenemiskeelu kohaldamine lahendatakse kohtus sisuliselt. Samas kokkuleppemenetluses seda nii põhjalikult ei tehta. Kohtupraktika analüüsisist, peatükis 2.2, selgus, et vähemalt pikaajalist lähenemiskeeldu kohaldataksegi praktikas enamasti

²⁸⁸ E-kiri autori valduses.

kokkuleppemenetluses. Seega saab järeldada, et praktikas tegelikult enamasti pikalt lähenemiskeelu eesmärki ei põhjendata, vaid see lisatakse lihtsalt kokkuleppesse.

Tsiviilkohtumenetluse seisukohast leidis aga küsimustele vastanud advokaat, et avaldused on halvasti põhjendatud, mida kinnitab ka Justiitsministeeriumi uuring, milles on leitud, et suur osa avaldustest jäetakse läbi vaatamata. Advokaadi hinnangul on lähenemiskeelu puhul eesmärk üldmõistetav, kuid asjaolu, et see on praktikas siiski probleem, viitab rohkem kohtute suhtumisele ja empaatiavõimele, kui avalduste kvaliteedile.²⁸⁹

²⁸⁹ E-kiri autori valduses.

KOKKUVÕTE

Magistritöö üldiseks eesmärgiks oli analüüsida lähenemiskeelu kohtupraktikat ning tuvastada probleemkohad lähenemiskeelu kui õiguskaitselahendi osas, võimalusel esitada ka ettepanekud nende lahendamiseks. Püstitasin magistritöös mitu uurimisküsimust, millele püüdsin töös vastused leida. Esimese uurimisküsimuse kohaselt soovisin välja selgitada, kui selge ja paindlik on lähenemiskeelu regulatsioon, et tagada lähisuhtevägivalla ohvrite kaitse. Olen seisukohal, et lähenemiskeelu regulatsioon kriminaalmenetluses on paindlikum, kui tsiviilkohtumenetluses, kuivõrd võimaldab lähenemiskeeldu kohaldada oluliselt lihtsamalt, kui tsiviilkohtumenetluses. Seevastu kohtupraktika analüüsi käigus selgus, et praktikas ei ole lähenemiskeelu regulatsioon kriminaalmenetluses väga selge, mh näiteks ajutise ja pikaajalise lähenemiskeelu eristamisel. Samuti on minu hinnangul ka tsiviilkohtumenetluses kohaldatava lähenemiskeelu selgus küsitav, mida kinnitab ka asjaolu, et tsiviilkohtumenetluses rahuldatakse vaid väike osa esitatud avaldustest.

Teise uurimisküsimuse eesmärk oli välja selgitada, milline on lähenemiskeelu kohtupraktika lähisuhtevägivalla juhtumite puhul, sh kas kohtupraktika on järjepidev ja ühtlane. Analüüsi tulemusena selgus, et kohtupraktika on nii tsiviilkohtumenetluses kui ka kriminaalmenetluses üsna ühtlane ja järjepidev. Nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses esitatakse valdavalt lähenemiskeelu taotlusi johtuvalt ohvri hirmutundest. Lähenemiskeelu piirangutena seatakse enamasti suhtluskeeld ja/või ruumiline lähenemise keeld. Enamasti seatakse ruumilise piiranguna maksimaalne võimalik distants, s.o 100 meetrit ehk äratundmiskaugus või 50 meetrit. Piirangud seatakse valdavalt maksimaalseks võimalikuks ajaks, s.o kolmeks aastaks. Tingimused erinevad peamiselt täpsustuste ja erandite poolest. Lähenemiskeeluga kohaldatavad piirangud on minu hinnangul enamasti sobilikud, kuid on ka mitmeid piiranguid, mis minu arvates ohvrit potentsiaalse ohu eest ei kaitse, näiteks liiga väike ruumiline piirang või liiga spetsiifiline täpsustus suhtluskeelu kohaldamisel, või ei ole muul viisil täidetavad, näiteks äratundmiskaugusest, s.o 100 meetrist, pikem ruumiline piirang.

Kriminaalmenetluses kohaldatakse lähenemiskeeldu enamasti kokkuleppemenetluses. Nendes asjades, kus asi on lahendatud sisuliselt põhjendavad kohtu lähenemiskeelu vajadust ning piiranguid enamasti väga napisõnaliselt või üldse puudulikult. Puudusi põhjendamistes esineb nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkohtumenetluses. Lähenemiskeelu vajadust põhjendatakse enamasti napisõnaliselt, et lähenemiskeelu kohaldamine on vajalik või põhjendatud, esitamata sealjuures sisulisi põhjendusi. Samuti ei hinnata põhjalikult lähenemiskeeluga kohaldatavate piirangute põhjendatust ja proportsionaalsust, vaid üksnes nenditakse, et piirangud on proportsionaalsed, põhjendatud või ei koorma süüdistatav liialt. Kusjuures kõige enam esineb

puudusi lähenemiskeeluga kohaldatavate piirangute ajalise kestuse põhjendamisel. Sellele pööratakse väga vähestes lahendites üldse mingisugust tähelepanu, olenemata sellest, et ka ajaline piirang on piirang. Nendes asjades, kus on lähenemiskeelu vajadust pikalt põhjendatud, on arvesse võetud erinevaid asjaolusid, peamiselt kohustatud isiku iseloomust ja eluviisist tulenevaid põhjuseid.

Kriminaalmenetluses jäetakse väheseid lähenemiskeelu taotlusi rahuldamata, seevastu tsiviilkohtumenetluses jäetaksegi enamasti taotlused rahuldamata, mis viitab asjaolule, et kriminaalmenetluses on lähenemiskeelu kohaldamine oluliselt ohvrikesksem kui tsiviilkohtumenetluses. Kui tsiviilkohtumenetluses jäetakse lähenemiskeeld kohaldamata enamasti samadel põhjustel, eeskätt seetõttu, et lähenemiskeelu vajadust ei ole tõendatud või põhjendatud, siis kriminaalmenetluses on lähenemiskeelu kohaldamata jätmise põhjused väga erinevad. Näiteks on kriminaalmenetluses lähenemiskeeld jäetud kohaldamata, sest lähenemiskeeld ei ole vajalik, ei täida oma eesmärki, kannatanu peaks ise süüdistatavaga kontakti vältima, vahejuhtumeid on toimunud ainult üks jne. Lähenemiskeelde on jäetud kohaldamata ka laste õigustest tulenevalt. Mina leian, et ühise hooldusõiguse teostamiseks võiks lähenemiskeelust teha vajadusel erandeid, mitte aga jätta lähenemiskeeld üldse kohaldamata. Oluline on siiski arvestada ka ohvri kaitsevajadusega.

Lähenemiskeelu rikkumistena pannakse enamasti toime suhtluskeelu rikkumisi. Mitmetes asjades on aga toime pandud ka vägivaldseid ruumilise piirangu rikkumisi. Kusjuures rikkumisi pannakse toime pika aja jooksul korduvalt enne, kui rikkuja vastutusele võetakse. Minu hinnangul võiks rikkuja vastutusele võtmine toimuda oluliselt kiiremini, et rikkujal ei oleks võimalust korduvalt ohvri õigusi rikkuda. Arvestades, et enamasti pannakse toime suhtluskeelu rikkumisi, siis on selliste rikkumiste tõendamine praktikas üsna lihtne, näiteks on suhtluskeelu rikkumisi võimalik tõendada kõnelogi, kirjade ja sõnumitega. Keerulisem on tõendada ruumilise piirangu rikkumisi. Praktikas on neid tõendatud näiteks videote, fotode, tunnistajate, aga ka kannatanute ütlustega. Ma leian, et ruumiliste piirangute rikkumiste vältimiseks võiks kasutada lähenemiskeeldu koos elektroonilise valvega. Samas selgus magistrیتöös, et Eestis praegu sobilikud seadmed selleks puuduvad. Lisaks, elektrooniline valve saab kaitsta ohvrit üksnes ruumilise piirangu rikkumiste eest, kuid praktikas pannakse eelkõige toime siiski suhtluskeelu rikkumisi.

Kolmanda uurimisküsimuse eesmärk oli välja selgitada lähenemiskeelu vähese taotlemise ja ka kohaldamise põhjused. Lähenemiskeelu vähese kohaldamise põhjused tõin välja teise uurimisküsimuse tulemuste all. Lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjused tsiviilkohtumenetluses on kahtlemata selles, et tsiviilkohtumenetluses on lähenemiskeelu

vajaduse tõendamine oluliselt keerulisem, kui kriminaalmenetluses. Tsiviilkohtumenetluses on lähenemiskeelu vajaduse tõendamiskoormis täielikult selle taotlejal ehk ohvril. Lähenemiskeelu vajadust ei ole aga kerge tõendada ning selle tõendamiseks ei sobi igasugused tõendid. Kuna tsiviilkohtumenetluses lahendatakse lähenemiskeelu kohaldamise küsimus enamasti hagita menetluses, siis minu arvates võiksid kohtud rohkem rakendada uurimispõhimõtet ning omaalgatuslikult selgitada välja asjas tähtsust omavad asjaolud. Praktikast kohtud seda siiski enamasti ei tee, mis viitab minu hinnangul asjaolule, et tsiviilkohtumenetlus lähenemiskeelu osas ei ole väga ohvrikeskne.

Kohtupraktika analüüsist ei ole võimalik järeldada lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjuseid kriminaalmenetluses, kuivõrd kriminaalmenetluses enamasti lähenemiskeeld kohaldatakse, sealjuures on kohtute põhjendused lähenemiskeelu vajaduse ja piirangute hindamisel väga napisõnalised. Kriminaalmenetluses lähenemiskeelu kohaldamine on minu arvates ohvrikesksem. Magistritöö raames läbi viidud küsitluse tulemusena selgus, et kriminaalmenetluses tulenevad lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjused tulenevad spetsialistide hinnangul kannatanust. Kannatanud sageli esmalt soovivad lähenemiskeelu kohaldamist, kuid otsustavad juba järgmisel või ülejärgmisel päeval ümber, kui on rahunenud ja järgi mõelnud. Kuigi küsitluse tulemusel selgus, et kannatanud on kahtlemata lähenemiskeelu kohaldamise võimalusest teadlikud, siis minu hinnangul on kaheldav, kas kannatanud ka tegelikult lähenemiskeelu vajadustest ja võimalustest aru saavad. Asjaolu, et kannatanud oma õigustega tutvumise kohta allkirja annavad, seda minu hinnangul veel ei kinnita. Ma leian, et vajadusel tuleks lähisuhtevägivalla ohvritele lähenemiskeelu kohaldamise võimalust korduvalt selgitada, sh ka näiteks terapeutide või ka psühholoogide poolt.

Neljanda uurimisküsimuse vastusena oli eesmärk välja selgitada, milline on kannatanu tõendamiskoormis lähenemiskeelu taotlemisel ning kas ja kuidas see mõjutab lähenemiskeelu taotlemist. Tsiviilkohtumenetluses lasubki tõendamiskoormis täielikult kannatanul ning kahtlemata on see ka lähenemiskeelu vähese taotlemise põhjuseks. Ka küsitluse tulemusel selgus, et kannatanud ei soovi enamasti tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeeldu taotleda, sest selle kohaldamine on väga ebatõenäoline. Seevastu kriminaalmenetluses on kannatanul tõendamiskoormis oluliselt väiksem, kuivõrd lähenemiskeelu vajadust tõendavad juba süüdistavale etteheidetava teo tõendid. Lisaks nähtus kohtupraktika analüüsist, et enamasti kohaldatakse lähenemiskeeldu kokkuleppemenetluses ning nendes asjades, kus asi lahendatakse sisuliselt, kohtud enamasti möönavad lähenemiskeelu vajadust ilma pikema põhjenduseta. Seega ei saa kannatanu tõendamiskoormis kriminaalmenetluses mõjutada lähenemiskeelu taotlemist.

Viienda uurimisküsimuse eesmärk oli välja selgitada, milline on lähenemiskeelu rikkumiste sanktsioneerimise praktika, kas praktika on ühtlane ja järjepidev. Kohtupraktika analüüsi käigus selgust, et lähenemiskeelu rikkumiste eest karistatakse valdavalt vangistusega. Enamasti pööratakse karistus ka täitmisele, teatud juhtudel aga asendatakse karistus üldkasuliku tööga. Rahalist karistus määrati magistritöös analüüsitud kohtulahendites vaid üksikutel kordadel. Kuigi leian, et lähenemiskeelu rikkumiste eest peaks enamasti karistusena järgnema vangistus, siis möönan, et ka vangistuse kohaldamine ei pruugi ohvreid lähenemiskeelu rikkumiste eest kaitsta. Praktikast on esinenud mitmeid juhtumeid, kus isikud on isegi kinnipidamisasutuses viibides pannud korduvalt toime suhtluskeelu rikkumisi. Suhtluskeelu rikkumised ongi kõige sagedasemad rikkumised, mida on praktiliselt võimatu takistada. Seetõttu leian, et suhtluskeelu rikkujate vangistusega karistamise asemel võiks neile pakkuda hoopis psühholoogilist abi, sealjuures võiks kaaluda seda teha kohustuslikus korras kohtuotsusega.

Magistritöö keskne eesmärk oli välja selgitada, kas lähenemiskeeld täidab eesmärgi kaitsta kannatut ja ära hoida tulevased õigusrikkumised kannatanu vastu. Ma leian, et tsiviilkohtumenetluses lähenemiskeeld eesmärgi ei täida, sest seda lihtsalt kohaldatakse seal sedavõrd vähe. Lähenemiskeeld ei saa eesmärgi täita, kui lähenemiskeeldu ei kohaldata. Kuid ka üldiselt leian, et lähenemiskeeld ei täida oma eesmärgi. Lähenemiskeelde taotletakse ja kohaldatakse võrreldes lähisuhtevägivalla juhtumite arvuga vähe, samas pannakse praktikast siiski toime minu hinnangul palju lähenemiskeelu rikkumisi. Lähenemiskeeld iseenesest loob vaid karistusõigusliku vastutuse aluse, kui kohustatud isik seda rikkuma peaks. Asjaolu, kas kohustatud isik lähenemiskeeldu rikub või mitte, sõltub täielikult kohustatud isikust. Lähenemiskeelu rikkumise eest on võimalik kohustatud isikut karistada näiteks vangistusega. Seeläbi on võimalik kannatanut kaitsta ruumilise lähenemiskeelu rikkumise eest edaspidi, kuid enamasti pannakse praktikast siiski toime suhtluskeelu rikkumisi, mida ei ole võimalik takistada ka isiku vangistamisega. Ma leian, et lähenemiskeelust võib efektiivsem olla kohustatud isiku abistamine, näiteks psühholoogiliselt.

USE OF THE RESTRAINING ORDER IN THE CASE OF DOMESTIC VIOLENCE

Abstract

A restraining order is a preventive remedy that can be set up to protect one or more persons against the actions of another person. In Estonia, the restraining order can be applied in criminal proceedings and civil proceedings. Primarily, the restraining order applies to the protection of people who have suffered from domestic violence. Since domestic violence remains a serious issue in Estonia, the aim of the present thesis is to analyse the application of restraining orders in cases of domestic violence.

As many as 15% of all registered crimes committed in Estonia are crimes committed in a domestic setting. The victims of domestic violence are mostly women and the perpetrators are men.²⁹⁰ Last year, 3987 cases of domestic violence were recorded in Estonia.²⁹¹ Although public discussion on the problem of domestic violence has increased the reporting of domestic violence in recent years, there are probably many cases that go unreported. For example, a recent study showed that as many as 83% of people in Estonia have not reported that they have been subject to violent acts.²⁹²

If a person's rights have been violated or the person is threatened with violence, the applicable law for the protection of the person allows the application of a restraining order. The Code of Criminal Procedure provides for two options for the application of the restraining order. One option to request a restraining order is to apply for a temporary restraining order for the duration of criminal proceedings, and the other option is to apply for a so-called long-term restraining order (decision concerning restraining order), when a conviction has entered into force against the perpetrator.

Despite the fact that thousands of crimes of domestic violence are registered every year, there are still only few applications for restraining orders compared to registered crimes of domestic violence. For example, in 2019, 4119 crimes of domestic violence were recorded, but a temporary restraining order was requested only 57 times.²⁹³ In this thesis, I would like to find out what is the reason for the lack of application for a restraining order. If there were more

²⁹⁰ Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2020. Pervägivald ja ahistamine.

²⁹¹ Samas.

²⁹² European Union Agency for Fundamental Rights. Crime, safety and victims' rights. Fundamental rights survey 2021, lk 78.

²⁹³ Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2019.

applications for restraining orders, there would probably be fewer violations of the rights of victims of domestic violence.

The principles of qualitative, but also in part quantitative research have been used in this thesis. Historical and analytical methods have also been combined where necessary. In the first half of the thesis, I carried out a qualitative study based on academic literature, legislative comments, court rulings, etc. In the second half of the thesis, I carried out the analysis, which focused on the systematic review of court decisions, including the compilation of information necessary for the thesis. In the second half of the thesis, I inquired with prosecutors dealing with cases of domestic violence, assistant prosecutors and a lawyer, after which I summarised their answers. Through systematic review of the court decisions and the information obtained by the inquiry, I found the answers to the research questions set up in my thesis and solved the research tasks.

Various summaries and reviews of the Ministry of Justice, as well as commented publications of the relevant laws, have been used as main sources in this thesis. The thesis has also been based on individual scientific articles or analyses. The most important source was the case-law of Estonia, for which I used the court rulings which entered into force at all stages of the court. Most of all, the court rulings of the county courts and district courts were observed.

The purpose of this thesis is to analyse the case-law of the restraining order and to identify the problems related to the restraining order and, if possible, the proposals to resolve them. In the theoretical part of this thesis, I will give an overview of the regulation of the restraining order on when it is possible to set up the restraining order. I will also assess whether national law is compatible with the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. I will then outline the process of application of a restraining order - how the need for a restraining order is proved, how the restraining order is applied for and processed. I will also review the regulation of sanctioning violations of the restraining order. It is necessary to understand the nature of the principles of the restraining order for understanding the problems raised in the course of the analysis of the case-law.

In this thesis, I stated a number of research questions to solve. First of all, I wanted to find out how clear and flexible the protection order's regulation is for ensuring the protection of victims of domestic violence. In my opinion, the protection order regulation is more flexible in criminal proceedings than in civil proceedings, because it is significantly easier to apply a restraining order in criminal proceedings than in civil proceedings. The analysis of the case law revealed that in practice the regulation of criminal proceedings is not very clear, for example in distinguishing between a temporary and so-called long-term protection order. Also, the

restraining order applied in civil proceedings is not very clear, as only a small part of the applications of the restraining order are granted in civil proceedings.

The second research question stated in this thesis was intended to determine the case-law of the restraining order in cases of violence of a close relationship and whether the case-law is consistent and uniform. An analysis of the case-law revealed that the case-law is fairly consistent both in civil proceedings and in criminal proceedings. Requests for the application of the restraining order shall be made in the light of the victim's intimidation, both in civil proceedings and in criminal proceedings. Restrictions on the restraining order are usually subject to a prohibition of communication and/or a spatial restraining order. The applicable conditions differ mainly in terms of specifications and exceptions. In most cases, the restrictions imposed by the restraining order are such as to enable the victim to be protected, but there are also many solutions, when there is too short distance or the prohibition of communication is too specific or the restrictions are not enforceable for some other reason.

In criminal proceedings, the restraining order is mainly applied in the settlement procedure. In those judgments, in which the application for a restraining order has been resolved on the merits, it appears that the courts give very little or no justification for both the need for a restraining order and the need for restraining orders. For example, it is merely stated that a restraining order is necessary and that the restrictions are justified and proportionate. The time limit for the restraining order is least justified. While the justifications are made both in criminal proceedings and in civil proceedings. However, there are also decisions that provide a longer and more comprehensive justification for the need for a restraining order. The courts have taken into account a wide range of factors, but the main reasons are the nature or lifestyle of the perpetrator.

While a restraining order is usually applied in criminal proceedings, applications for a restraining order are generally dismissed or not reviewed at all in civil proceedings. This suggests that the application of a restraining order in criminal proceedings is more victim-centered than in civil proceedings. In criminal proceedings, protection orders are not applied for very different reasons depending on the circumstances of a particular case. In civil proceedings, the failure to apply a restraining order is usually due to the fact that the need for a restraining order has not been demonstrated or justified. I believe that in situations where there is an obligation to tolerate which could justify not applying the restraining order, the possibility of imposing a restraining order with exceptions, such as the exercise of joint custody of children, should be considered.

The analysis revealed that violations of the restriction order are usually the result of violations of the prohibition of communication, but also of violent violations of the spatial restriction. In practice, several infringements are committed over a long period of time before the offender is held liable. In my opinion, the prosecution of offenders should take place a lot faster, because it would be possible to protect the victim more effectively. Prohibition of communication violations are usually easy to prove, for example, with a call log statement, messages, and letters. Violations of the spatial restraining order have been demonstrated in practice by photographs and videos, as well as by witnesses or victim statements. In my opinion, violation of spatial restrictions could be prevented by using a restraining order with electronic surveillance. Unfortunately, there are currently no suitable equipment in Estonia for this purpose. It is also not possible to prevent infringements of the prohibition of communication by electronic surveillance.

The aim of the third question, which was established in this thesis, was to identify the reasons for the lack of applying for the order and application of the restraining order. I have already pointed out the reasons for the lack of applying for the restraining order under the second question. The reason why victims do not apply for restraining orders to be set up in civil proceedings is because the obligation to prove the need for a restraining order lies with the applicant for the restraining order, but it can be very difficult to prove. It is significantly easier to prove the need for a restraining order in criminal proceedings. I consider that, in civil proceedings, the courts could, on their own initiative, identify matters of importance for resolving the case, because in civil proceedings, the application for a protection order is usually settled in procedure for actions by petition. In practice, unfortunately, courts do not usually do this.

It is not clear from the analysis of the case law, why there is little application for a restraining order in criminal proceedings, as the analysis shows that a restraining order is mostly applied in criminal proceedings. However, the courts give very brief reasons for the need for and restrictions on restraining orders, which refers to being victim-centered. As part of this thesis, a survey was conducted, which revealed that according to specialists, the reason for the low application for a restraining order in criminal proceedings is that victims initially want the restraining order to apply, but often do not want it the next day. As a result of the survey, it became clear that victims of domestic violence are undoubtedly aware of the possibility of applying the restraining order. However, it is doubtful whether victims actually understand the need for and the possibility of a restraining order. The mere fact that the victims sign the document declaring that they are aware of their rights, does not confirm that in my opinion. I

think that, if necessary, the possibility of applying a restraining order to victims should be clarified several times and also by therapists or psychologists.

The aim of the fourth research question established in this thesis was to find out what the burden of proof has been in applying for a restraining order and whether and how this affects the application for a restraining order. The analysis revealed that in civil proceedings, the burden of proof is entirely on the victim and is undoubtedly the main reason why the restraining order is not applied that often in civil proceedings. In criminal proceedings, the burden of proof is significantly lower for the victim, since the need for a restraining order is already demonstrated by the crimes, which the accused is alleged to have committed. In addition, in criminal proceedings, the protection order is usually applied in the settlement procedure and, in other cases, the courts give very limited reasons for the need for a restraining order. Therefore, the burden of proof on the victim in criminal proceedings cannot in any way affect the application for a restraining order.

The fifth question stated in this thesis was intended to determine the practice of sanctioning a restraining order and whether the practice was consistent. The analysis revealed that violations of the restraining order are mostly punishable by imprisonment. In certain cases, the penalty shall be replaced by community service. The financial penalty was imposed only on very few occasions. However, I believe that imprisonment may not protect victims from violations of the prohibition of communication, because in practice, violations of the prohibition of communication have also been committed while in detention. I think that in the event of violations of the prohibition of communication, instead of imprisonment, the offender could be offered psychological help instead. One might even consider doing so by means of a mandatory judgment.

The main purpose of this thesis was to find out whether the restraining order serves its purpose of protecting the victim of domestic violence and preventing future violations of the rights of the victim. In my opinion the restraining order in civil proceedings does not serve the purpose, because there is very little application for a restraining order in civil proceedings. Overall I found that the restraining order does not serve its purpose. In my opinion, there are, in fact, many violations of the restraining order. Although the restraining order creates a separate criminal liability for which the offender can be punished. In most cases, however, there are violations of the prohibition of communication, which cannot be prevented even by the imprisonment of the restrained person. In my opinion, the psychological assistance of the violator of the restraining order could be more effective than the restraining order.

KASUTATUD ALLIKAD

Normatiivaktid

1. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.
2. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, tunnistajakaitse seaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seadus. – RT I 2006, 31, 233.
3. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seadus. – RT I 2005, 39, 308.
4. Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed). – RT I, 06.05.2020, 1.
5. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. – RT I, 12.01.2011, 7.
6. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 30.12.2014, 9.
7. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 06.05.2020, 14.
8. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 29.12.2020, 10.
9. Võlaõigusseadus. – RT I, 04.01.2021, 19.
10. Korrakaitse seadus. – RT I, 03.03.2021, 4.
11. Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.
12. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.03.2021, 5.

Kohtulahendid

13. HMKm 06.03.2018, 2-18-1212.
14. HMKm 07.06.2018, 2-18-4173.
15. HMKm 10.10.2017, 2-17-6383.
16. HMKm 12.09.2018, 2-18-2675.
17. HMKm 14.02.2017, 2-16-17743.
18. HMKm 19.02.2021, 2-20-9739.
19. HMKm 21.09.2017, 2-17-3214.
20. HMKm 22.11.2017, 2-17-12488.
21. HMKm 22.12.2017, 2-17-9981.
22. HMKm 28.11.2017, 2-17-9819.
23. HMKm 29.06.2017, 2-17-6502.
24. HMKo 01.09.2017, 1-17-8227.
25. HMKo 03.07.2018, 1-18-816.

26. HMKo 03.12.2019, 1-19-4428.
27. HMKo 04.01.2018, 1-17-4296.
28. HMKo 04.04.2016, 1-16-2016.
29. HMKo 04.09.2019, 1-18-963.
30. HMKo 04.10.2017, 2-14-60107.
31. HMKo 06.11.2018, 1-18-8934.
32. HMKo 07.01.2019, 1-18-4049.
33. HMKo 07.08.2017, 1-17-7440.
34. HMKo 08.01.2020, 2-18-16345.
35. HMKo 08.07.2016, 1-16-5951.
36. HMKo 10.01.2019, 1-18-7155.
37. HMKo 10.12.2018, 1-18-8707.
38. HMKo 12.01.2017, 1-17-277.
39. HMKo 12.02.2020, 1-19-5631.
40. HMKo 12.04.2018, 1-17-10149.
41. HMKo 13.05.2020, 1-20-2541.
42. HMKo 13.10.2017, 1-17-1040.
43. HMKo 13.11.2019, 1-19-8704.
44. HMKo 13.11.2020, 1-20-7164.
45. HMKo 14.04.2016, 1-16-3085.
46. HMKo 15.04.2016, 1-16-2964.
47. HMKo 15.05.2020, 1-19-9543.
48. HMKo 16.03.2016, 1-16-2185.
49. HMKo 17.05.2019, 1-19-3963.
50. HMKo 17.09.2020, 1-20-1793.
51. HMKo 17.09.2020, 1-20-1793.
52. HMKo 18.11.2019, 1-19-8802.
53. HMKo 19.03.2018, 1-17-8761.
54. HMKo 19.05.2020, 1-20-1995.
55. HMKo 20.02.2018, 1-18-1488.
56. HMKo 21.02.2020, 1-20-138.
57. HMKo 21.10.2016, 1-16-9131.
58. HMKo 22.06.2020, 1-20-4284.
59. HMKo 23.02.2016, 1-16-735.
60. HMKo 23.04.2019, 1-19-2760.

61. HMKo 23.08.0216, 1-16-7163.
62. HMKo 25.11.2016,1-16-6325.
63. HMKo 27.08.2019, 1-19-5742.
64. HMKo 28.10.2019, 1-19-2436.
65. HMKo 29.01.2016, 1-15-3606
66. HMKo 29.01.2016, 1-16-694.
67. HMKo 29.01.2016,1-15-3606.
68. HMKo 29.04.2019, 1-19-3416.
69. HMKo 29.04.2019, 1-19-698.
70. HMKo 31.03.2016, 1-16-2663.
71. PMKo 06.05.2019, 1-19-3634.
72. PMKo 02.05.2017, 1-17-4275.
73. PMKo 02.06.2018, 1-18-5434.
74. PMKo 03.01.2018, 1-18-36.
75. PMKo 04.02.2019, 1-19-636.
76. PMKo 04.04.2019, 1-19-2721.
77. PMKo 04.09.2019, 1-19-5500.
78. PMKo 05.12.2016, 1-16-6721.
79. PMKo 06.05.2019, 1-19-3634.
80. PMKo 10.06.2020, 1-20-4884.
81. PMKo 13.02.2018, 1-18-1005.
82. PMKo 15.08.2018, 1-18-6431.
83. PMKo 18.03.2020, 1-20-26.
84. PMKo 18.08.2016, 1-16-1950.
85. PMKo 19.09.2016, 1-16-7890.
86. PMKo 20.12.2018, 1-18-10022.
87. PMKo 21.12.2016, 1-16-9943.
88. PMKo 23.03.2017, 1-17-1552.
89. PMKo 28.04.2016, 1-16-3190.
90. PMKo 30.05.2018, 1-18-49.
91. PMKo 30.06.2020, 1-20-2753.
92. RKKKm 1-18-9343.
93. RKKKm 1-19-4240.
94. RKKKo 1-17-1629.
95. RKKKo 3-1-1-58-12.

96. RKKKo 3-1-1-59-10.
97. RKKKo 3-1-1-89-11.
98. RKTkm 2-18-1221.
99. TlnRnkm 05.12.2018, 2-14-55708.
100. TlnRnKm 09.09.2020, 2-18-478.
101. TlnRnKm 10.04.2018, 2-17-2906.
102. TlnRnKm 12.12.2019, 2-18-1221.
103. TlnRnKm 13.12.2016, 2-16-7081.
104. TlnRnKm 19.10.2020, 2-18-1221.
105. TlnRnKm 20.10.2020, 2-19-14754.
106. TlnRnKm 28.02.2020, 2-19-16564.
107. TlnRnKm 29.06.2016, 2-15-16568.
108. TlnRnKm 13.12.2016, 2-16-7081.
109. TlnRnKo 02.10.2017, 1-17-1120.
110. TlnRnKo 03.07.2020, 2-18-16345.
111. TlnRnKo 09.12.2019, 1-18-963.
112. TlnRnKo 26.02.2020, 1-19-4569.
113. TlnRnKo 27.01.2021, 1-20-4443.
114. TlnRnKo 31.10.2019, 1-19-5742.
115. TMKo 02.05.2016, 1-16-2733.
116. TMKo 03.09.2019, 1-19-6153.
117. TMKo 04.02.2019, 1-17-10741.
118. TMKo 08.10.2019, 1-19-3704.
119. TMKo 09.04.2018, 1-18-961.
120. TMKo 09.05.2019, 1-19-1797.
121. TMKo 10.05.2018, 1-18-351.
122. TMKo 12.09.2018, 1-18-6058.
123. TMKo 12.12.2016, 1-16-9531.
124. TMKo 14.08.2018, 1-18-6059..
125. TMKo 15.04.2016, 1-16-3129.
126. TMKo 16.04.2019, 1-19-2225.
127. TMKo 17.11.2017, 1-17-10741.
128. TMKo 18.01.2018, 1-18-110.
129. TMKo 18.04.2019, 1-18-8872.
130. TMKo 19.06.2018, 1-17-9766.

131. TMKo 20.02.2018, 1-17-2247.
132. TMKo 20.10.2016, 1-16-6694.
133. TMKo 21.10.2019, 1-19-1764.
134. TMKo 21.11.2017, 1-17-9936.
135. TMKo 22.02.2017, 2-16-14533.
136. TMKo 24.07.2018, 1-18-5943.
137. TMKo 24.11.2016, 1-16-10309.
138. TMKo 25.04.2016, 1-16-2503.
139. TMKo 26.11.2019, 1-19-8996.
140. TMKo 27.02.2019, 1-18-8988.
141. TMKo 27.11.2019, 1-19-5540.
142. TMKo 27.11.2019, 1-19-6807.
143. TMKo 28.01.2020, 1-20-123.
144. TMKo 30.03.2017, 1-17-2395.
145. TMKo 30.05.2018, 1-18-4567.
146. TMKo 30.09.2019, 1-19-6341.
147. TMKo 31.07.2020, 1-20-2461.
148. TrtRnK 19.11.2018, 1-18-8168.
149. TrtRnKm 16.08.2017, 2-16-18536.
150. TrtRnKm 25.05.2016, 2-15-19228.
151. TrtRnKo 21.01.2021, 1-19-4802.
152. TrtRnKo 23.09.2019, 1-18-7844.
153. TrtRnKo 30.04.2020, 1-18-10464.
154. TrtRnKo 30.09.2020, 1-120-2071.
155. VMKo 02.04.2019, 1-19-2149.
156. VMKo 02.06.2020, 1-20-2591.
157. VMKo 04.10.2018, 1-18-7938.
158. VMKo 04.06.2020, 1-20-3406.
159. VMKo 05.11.2019, 1-19-8723.
160. VMKo 15.06.2016, 1-16-37.
161. VMKo 15.08.2019, 1-19-5766.
162. VMKo 16.10.2020, 1-20-4011.
163. VMKo 18.12.2018, 1-18-9755.
164. VMKo 21.03.2017, 1-16-10880.
165. VMKo 21.06.2017, 1-17-4017.

166. VMKo 22.02.2017, 1-17-942.
167. VMKo 22.10.2019, 1-19-8381.
168. VMKo 25.10.2018, 1-18-7935.
169. VMKo 29.10.2018, 1-17-6854.
170. VMKo 30.07.2020, 1-20-5035.

Kirjandus ja muud allikad

171. Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed) 170 SE. Lõpptekst. Kättesaadav veebilehel: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/000826a5-0c93-407c-9fab-f173221748b4> (13.12.2020)
172. Bates, L., Hester, M. No longer a civil matter? The design and use of protection orders for domestic violence in England and Wales. - Journal of Social Welfare and Family Law (2020). Kättesaadav veebilehel: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09649069.2020.1751943> (30.01.2021)
173. Brown, G. R. Battered Women and the Temporary Restraining Order. Kättesaadav veebilehel: https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/worts10&id=270&men_tab=srchresults (17.01.2021)
174. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Kättesaadav veebilehel: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> (16.01.2021)
175. Euroopa nõukogu konventsioon naistevastase ja koduvägivalla ennetamise ja selle vastu võitlemise kohta. Ülevaade. Kättesaadav veebilehel: <https://rm.coe.int/1680464e70> (16.01.2021)
176. European Union Agency for Fundamental Rights. Crime, safety and victims' rights. Fundamental rights survey 2021. Kättesaadav veebilehel: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights_en.pdf (09.04.2021)
177. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (28.02.2021)

178. Justiitsministeerium. Lähemiskeeld 2020. Kättesaadav veebilehel: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tsiviiloiguslik_lahemiskeeld_2020_justiitsministeerium.pdf (31.01.2021)
179. Justiitsministeerium. Lähemiskeeld. Kättesaadav veebilehel: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/lahemiskeeld_praktilisi_nouandeid.pdf (31.01.2021)
180. Justiitsministeerium. Lähemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses. Tallinn 2009. Kättesaadav veebilehel: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lahemiskeelu_kasutamine_kriminaalmenetluses._justiitsministeerium._2009.pdf (20.02.2021)
181. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE. Esimene lugemine. Seletuskiri. Kättesaadav veebilehel: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad> (15.12.2020)
182. Kaugia S. Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda. Kättesaadav veebilehel: <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2020/12/Kaugia.pdf> (17.04.2021)
183. Kergandberg E., Pikamäe P. (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2019.
184. Kõve V., Järvekülg I. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018.
185. Laasik, T. Lähisuhtevägivalda kohtupraktikast: kuidas edasi? – ERR uudised, 31.05.2020. Kättesaadav veebilehel: <https://www.err.ee/1096122/tambet-laasik-lahisuhtevagivalda-kohtupraktikast-kuidas-edasi> (09.04.2021)
186. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Justiitsministeerium: Tallinn 2011. Kättesaadav veebilehel: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf (10.04.2021)
187. Lähisuhtevägivalda ohver «Radaris»: ta sikutas juustest, löi lahtise käega ja rusikaga. – Postimees, 06.12.1016. Kättesaadav veebilehel: <https://www.postimees.ee/3936953/lahisuhtevagivalda-ohver-radaris-ta-sikutas-juustest-loi-lahtise-kaega-ja-rusikaga> (10.04.2021)
188. MTÜ Naiste Tugi- ja Teabekeskus. Vägivallast. Kättesaadav veebilehel: <https://naistetugi.ee/vagivallast/> (17.04.2021)

189. Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seadus 475 SE. Seletuskiri. Esimene lugemine. Kättesaadav veebilehel: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d8a0e1e0-7a2e-4ebe-a3c9-deef33551baa> (17.01.2021)
190. Peets, S. Sotsiaalministeeriumi minivideote sarja avaloeng aitab märgata süvenevat vägivalda paarisuhtes. Sotsiaalministeerium. Kättesaadav veebilehel: <https://www.sm.ee/et/uudised/sotsiaalministeeriumi-minivideote-sarja-avaloeng-aitab-margata-suvenevat-vagivalda> (10.04.2021)
191. Riigiprokuratuur 2019. Kannatanu kohtlemise parim praktika. Kättesaadav veebilehel: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/Kannatanu.pdf> (10.04.2021)
192. Seletuskiri Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni juurde. Kättesaadav veebilehel: http://www.enu.ee/lisa/611_Istanbuli%20seletuskiri.pdf (17.01.2021)
193. Sootak J., Pikamäe P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne (4. vlj). Tallinn: Juura 2015.
194. Strand, S. J. M., Fröberg, S., Storey, J. E. Protecting victims of intimate partner violence: Swedish prosecutors' experiences of decisionmaking regarding restraining orders. - Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention (2018). Kättesaadav veebilehel: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14043858.2018.1450547> (31.01.2021)
195. Strand, S. Using a restraining order as a protective risk management strategy to prevent intimate partner violence. Police Practice and Research (2011). Kättesaadav veebilehel: <https://www-tandfonline-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/full/10.1080/15614263.2011.607649> (02.01.2020)
196. Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2019. Justiitsministeerium. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html> (24.10.2020)
197. Tamm, K. Kuritegevus Eestis 2020. Perevägivald ja ahistamine. Justiitsministeerium. Kättesaadav veebilehel: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (10.04.2021)
198. Tamm, K., Kruusement, A. Elektroonilise valvega lähenemiskeelu kohaldamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2012. Kättesaadav veebilehel:

- <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/elektroonilise-valvega-lahenemiskeelu-kohaldamise-analuus> (09.01.2021)
199. Tamm, K., Solodov S. Kuritegevus Eestis 2018. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium: Tallinn 2019. Kättesaadav veebilehel: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2018_viidetega_lisadele.pdf (01.01.2021)
200. Tigasson, K.-R. Surm vannis: aastaid kestnud vaimne vägivald lõppes tapmisega. – Eesti Ekspress, 07.04.2021. Kättesaadav veebilehel: <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/93048487/surm-vannis-aastaid-kestnud-vaimne-vagivald-loppes-tapmisega> (09.04.2021)
201. Varul P., Kull I. jt (koost). Võlaõigusseadus IV. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.
202. Vutt M. Lähenemiskeelu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs. Tartu 2008. Kättesaadav veebilehel: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2008/1_henemiskeeluanalyys.pdf (20.02.2021)
203. Värv A., Mikk T. Tsiviilõiguslik lähenemiskeeld. Analüüs 2020. Kättesaadav veebilehel: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/tsiviiloiguslik_lahenemiskeeld_2020_justiitsministeerium.pdf (10.04.2021)